

MIKSZÁTH KÁLMÁN MUNKÁI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
URAK ÉS PARASZTOK

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA
1894

TARTALOM

A TANÁCSUR FURFANGJA.
A KÜRTHYNÉ UBORKÁI.
A BALÓTHY DOMINIUM.
A SZÁLDOBOSI PAPP FAMILIA.
AZ ELFELEJTETT RAB.
A KIRÁLY RUHÁI.
A ROMLOTT FÉRFIAK ORSZÁGA.
A KASZÁT VÁSÁRLÓ PARASZT.
AZ ÜGYESBAJOS EMBER.
LÁTOGATÁS EGYIK ALAKOMNÁL.
A TÚLVILÁGI UTAS.
SZONTÁGH PÁLNÉ.
A GENTRY-FÉSZEK.
AZ ISTEN HÓNA ALATT.
A MÁLNA.
A FEHÉR KAKASUNK.
A KRUSEVICZAI ÜTKÖZET.
EGY JÓ ASSZONY.
KÜLÖNÖS VEVŐ.
VERÉB PÁL TRAKTÁBAN.
MÉG EGY MEGYEI TÖRTÉNET.
AZ ÖREG PRIKLER NÉNI.
A SZARVASOK HÁREME.

A TANÁCSUR FURFANGJA.

Természetesen a derék Apafi Mihály ő nagysága idejében történt az alábbi pörös eset is - mert nagyon bolond dolog. S a későbbi kor gyermeke minden bolondot bizonyos emberek kormányzása alá kommaszszál.

Volt pedig ezen időben két nagyon kemény regula a fejedelmi udvarnál, az egyiket az istentelen Teleki Mihály uram, a fejedelem minisztere hozta, a másikat az istenes fejedelem-asszony, Bornemissza Anna.

Hogy azt mondja: «a ki a fejedelem iránti hűséget megszegi és a sereget háboruságos időben elhagyja, halállal bünhődjék».

Ez volt az egyik regula, a másik pedig ekképen szólott vala:

«A ki korhelykedik és dobzódik, egy havi fogságbüntetés érje».

Hogy melyik volt a Teleki uramé, és melyik a fejedelemasszonyé, azt - noha már hosszú idő folyt le azóta - még ma is könnyen kitalálhatja minden ember.

Hanem biz azt nem vették nagyon komolyan egyiket sem; de kivált a fejedelemasszonyét nem respektálták, mert ha respektálták volna, akkor a fogságban halt volna meg az utolsó erdélyi fejedelem is.

Hát még Gyulafehérváron mi történt?

Lakott ott egy fősvény tafota-kereskedő, névszerint Kartigám Gergely.

Kartigám Gergelynek volt egy legény fia, de ez korhelységre adta magát. Egy napon össze-
verekedett a korcsmában a székely vásárosokkal s azok annyira fejbe verték, hogy csak a más-
világon józanodott ki. No legalább kikerülte a fejedelemné paragrafusát.

Ezt aztán nagyon szívére vette a Kartigám család, s előbb az asszony, utána pedig Gergely úr is elhunyt, itt hagyva összeharácsolt aranyait, számszerint hetvenötezer darabot. Szép kerek összeg volt az abban a szűk világban.

Kartigám Gergelynek nem lévén egyenes fiutódja, egy unokaöcscsére, Szél Pálra hagyta vagyonát, a ki egyszerű közkatona volt a fejedelmi gárdában a palotások közt.

Kartigám Gergely elhivatta a város biráit s a következő testamentumot diktálta nekik:

«Összes vagyonom legyen kedves unokaöcsemé, Szél Pálé, ha majd eléri a huszonötödik esztendő, és ha megtartja parancsaimat, melyeket Mihály fiam szerencsétlen halálából okulva, eléje szabok. Még pedig először: «K e r ü l j e a s o k a d a l m a k a t», másodszor: «Ó v a k o d j é k a z e r ő s i t a l o k t ó l».

«Ha netalán vétekbe esnék ezek ellen, a mik boldogult fiam halálát okozták, összes vagyonom legyen a gyulafehérvári barátoké».

Mihelyt az öreget bekaparták és a végrendelet köztudomásának kiszivárgott, az első dolga volt a gyulafehérvári barátoknak, dévaj kedvű, mulatságos képű frátereket átöltöztetni duhaj uri kamaszoknak. A kik mindenütt nyomában járjanak Szél Pálnak és belekeverjék a végrendelet elleni életbe. Egészen szép hivatal volt az. Persze pénzt is kaptak hozzá a fráterek.

S azonfelül könnyű hivatal is volt, mert Szél Palkó egyházi segítség nélkül is megtette volna azt, hogy minden este becsip a jó rózsamályi boroktól s utcazahosszat vig kurjongatással rontja vala a becsületes kolozsvári polgárok álmát.

Ámbátor sokat ért mégis, hogy a barátok ott voltak és pénzt kölcsönzének neki, ha az övé kifogyott.

Pénz pedig kellett, mert noha a végrendeletben nem volt megtiltva - mégis beleszeretett a szép szöske Nadályinébe, a ki abban a nagy sárga házban lakott a főpiaczon.

Az volt akkor a legszebbik menyecske Kolozsvárott, nefelejs nyilott szemében, piros rózsák az arczán, fehér rózsák a vállán.

S az volt a szokása, hogy aranyokra váltogatta a rózsáit.

Azonfelül úgy le tudta bilincselni az embereket magához, hogy a jó Szél Palkó a hirhedt lippai csata napján - pedig ott is nyiltak ám piros rózsák - meg nem állhatta, hogy el ne szökjön s Kolozsvárig csak meg is álljon.

A lippai csata rosszúl sült el; az öreg Teleki Mihálynak még a sarkantyúja is ott maradt. Kár, hogy nem a feje maradt ott. Ámbár akkor az igaz, most meg sem írhatnám ezt a furcsa történetet...

Bosszús kedvében volt, a mint hazaért s mikor a rossz emberek besúgták (szinte kedvem volna találgatni, ki tehette), hogy Szél Pál vitéz megillant a seregtől, vasra verette a gyereket s becsukatta a legsötétebb tömlöczbe.

Harmadnapra összeült a bíróság felette, hogy lefejeztesse. A gyulafehérvári barátok nyilván meghallották az örömhirt s türelmetlenkedve járulnak vala a fejedelem elé, hogy immár rendelje el a hetvenötezer arany kiadatását számukra.

- Miféle hetvenötezer aranyról beszélnek kigyelmetek?

- Hát van itt nagyságos uram egy Szél Pál nevű palotás katona, a kinek a megboldogult derék emlékű Kartigám Gergely tafota-kereskedő hetvenötezer aranyat deponált, de azon föltétel alatt, hogy az erős italoktól és a nagy sokadalmaktól őrizkedjék. A beste lélek korhely lett, nemhogy nem óvakodék az erős italoktól, de a vizet csupán mosdásra használta, most a lippai csata napján megszökött s a halál vár reá. Minthogy a megboldogult Kartigám Gergely ő kegyelme, isten nyugtassa meg ott, a hol van, azon esetre, ha nevezett unokaöcscse megszegné rendeléseit, ránk hagyta a hetvenötezer aranyat, alázatosan supplikálunk tehát Nagyságodnál...

A fejedelem közbevágott:

- Tegyétek írásba kegyelmetek így, ahogy nekem elmondták. Majd megbeszéljük Teleki Mihály urammal.

Ahogy ebéd táján Teleki Mihály uram szokás szerint udvarlás okából megérkezék a palotába, eléje megy a fejedelem.

- Miért vág kegyelmed olyan savanyu arczot?

- Mert pénzem nincs nagyságos uram. A magamét költöttem Lippánál. Most is a lányom aranymarháit voltam kénytelen zálogba vetni.

- Mért nem született kegyelmed fehérvári barátnak? - mondá nevetve a fejedelem.

- Van azoknak egerük, de nem pénzük.

- Most örökölte hetvenötezer aranyat valami embertől, a kit kegyed nyakaztatott le nekik.

- Én? Nem láttam én ma még egy kanálnyi embervért sem, nagyságos uram.

- Valami Szél Pál van szóban.

- Ahá, a palotás! Igaz biz ez, most ítélnék fölötte, a Naláczy uram elnöklete alatt! De a hetvenötezer arany mi legyen? Tréfált velem nagyságod?

- Eszemben sem volt. Itt van az egész eset leírva, ebből legott okos lehet kegyelmed.

Okos is lett Teleki Mihály uram nyomban. Megmozdult benne a kálvinista lélek. Halántékáról verejték csöppek gyöngyöztek s köszvényes lábaival nagyot dobbantott a padlóra.

- Hetvenötezer aranyat a beste embereinek? Inkább gyomlálom ki enkezemmel minden hajam szálát!

Erre az emlékezetes nyilatkozatra fakadt ő kegyelme s azon melegében átüzent a tanácsnak, a hol Naláczy uram ült legfelül, hogy az ítéletet meg ne hozzák, míg ő meg nem jelenik.

S ugyanekkor elszalasztá a fejedelem apródját, Kornis Pált, keresse meg a barátokat valahol; hozzák az ügyüket az ítélőtanács elé.

- Mit akar tenni kegyelmed? - kérdi a fejedelem közönnyel.

- Azt, hogy a barátok semmit se kapjanak.

- Az lehetetlen! - mondá a fejedelem elhülve.

- Semmi se lehetetlen - folytatá a ravasz eszü miniszter - csak te szaladj utánuk fiam Kornis Pál. Itt legyen az egyik lábad!

- Végrendelet van - folytatta a fejedelem - s az írás írás.

- Az írást magyarázni lehet.

- De törvény is van s a törvény törvény, Teleki Mihály uram.

- A törvény írásból ítél. Majd meglátja nagyságod, milyen szépen nem kapnak a barátok semmit.

Apafi Mihály a fejét rázta kétkedően.

- No azt szeretném hallani.

- Hát jöjjön el nagyságod a tanácsba.

- De már azt nem teszem, hallja kegyelmed, hogy én a kegyelmed istentelenségeit strázsáljam. Ha kegyelmed a Themis istenasszonyt összerugdossa, én meg nem állhatom, hogy közbe ne kiáltsak.

- Egy mukkot sem fog szólni nagyságod. Csak vegye fel szaporán azt a zöld mentét.

A fejedelem csakugyan rá hagyta magát venni s mikor a gyulafehérvári barátok megérkeztek, átment kardosan, zöldmentésen a palota tulsó végibe, ahol Naláczy uraimék reggel óta ültek törvényt.

A fejedelem félreült a zöld asztaltól a mennyezetes székre, maga Teleki Mihály uram azonban egyenesen Naláczy uram felé tartott. «Mozduljon félrébb egy kicsinyég» - mondá s legott belekönyökölt az elnöki székbe.

- Had jöjjön elő Szél Pál!

A palotás katonát bekisérték a drabantok vásra verve.

Zömök, alacsony homloku, de jó arczu legény volt. Búsan, bágyadtan állt ott, mint a ki tudja, hogy a halál vár reá. Kivált, hogy a szigorú Teleki is jelen van.

- Adjá elő Sós Máthé uram a vádat.

Az «advocatus diaboli» elmondja, hogy Szél Pál Lippáról a csata napján megszökött s itt korhelykedett Kolozsvárott. Ennek pedig a büntetése pallos általi halál.

- Ugy van - mondá Teleki Mihály s a tanács többi tagjai is bólingattak. - Vétett a katonaregula ellen.

- S azonfelül is úgy ösmeretes - tette hozzá az advocatus diaboli - mint korhely, parázna-életű ember, a ki részegen csatangol az utcákon s közmegebotránkozására vagyon a tisztességes keresztény lelkeknek.

- Ez is fontos vád - véli Teleki Mihály uram - de nem csak azért, mivel fogsággal büntethető, de mert egy nagy örökséggel áll kapcsolatban, a mely némi módon összefügg ezen ügygyel. Amott állnak ni a gyulafehérvári becsületes barátok. Lépjenek közelebb. Adják elő kegyelmetek a mondanivalójukat.

A barátok bemutatták a testamentum hiteles kopiáját, s így szólt a főemberük:

- Ha Szél Pált elítélik és halált szenved, a vagyon úgy is a miénk, ha ellenben el nem ítélik halálra, akkor is miénk a vagyon, mert vétett a végrendelet ama második rendelkezése ellen: hogy az erős italoktól tartózkodjék. Tehát a vagyon mindenképen a miénk.

- Ugy van! mondák a tanácsurak. (Hanem Teleki a maga vizslaszemeivel észrevette, hogy kelletlenül).

- Nem úgy van! - kiáltott most fel Teleki s a kardjára ütött, hogy csönd legyen.

Pedig a nélkül is csönd lett volna, mert mindenki meghökkent a «nem úgy van»-ra. Maga a fejedelem is idegesen rágt a ritka szakálát. Az a csunya szokása volt, hogy mindig a szájában tartotta.

- A vagyon sehogy sem a kegyelmeteké, mert nekem új világosság áradt a fejembe. Ez az ifjú a legpontosabban tartotta be nagybátyja végső intézkedését.

Minden arcú Teleki felé fordult, hogy talán megbolondult a nagyészü miniszter.

- Hallgassanak uraim, hadd folytathassam. Ime mit parancsol a végrendelet? Azt, hogy óvakodjék a nagy sokadalmaktól. Éppen ezt tette ő, éppen ezért áll a törvényben. Hiába rángatja kegyelmed a mentéjét, Apor uram, hiába vág furcsa képeket Toroczka Miklós uram. Hát nem-e a legnagyobb sokadalom egy hadsereg, mely háborúra áll készen?

- Az ám - dörmögi Apor István gúnyosan - ott csakugyan sokan voltak, de nem kegyelmetek, hanem ő kegyelmeik az ellenségek. Hüm! Mégis kegyelmetek kevesbedtek meg.

Teleki Mihály úgy tett, mintha nem hallaná a vágást, hanem folytatá nagy leleményességével a bámulat fölsziszzenései közt.

- E szerint a vádlott bűne nem vehető oly szigorú mértékben, mint közönséges esetekben. Itt két kötelesség összeütközéséről van szó. Ha az egyiknek eleget akar tenni, okvetlenül meg kellett szegnie a másikat. Itt a törvény szigorát alkalmazni igaztalanság lenne.

- Igaz! Helyes! - hangzott a zöldasztal körül. Teleki sunyi tekintete diadalmasan villant meg a fejedelem felé:

- Most térjünk át a másik pontra, mely ez örökséggel áll kapcsolatban.

A barátok mosolyogva hallgatták, gondolván magukban: «Beszélhetsz, amit akarsz, száz tanunk van a részegeskedésre».

- Mit mond a végrendelet uraim? Azt, hogy az erős italoktól óvakodjék. S mit mondanak most a barátok a fejedelemhez irt instancziájukban? Azt, hogy korhely volt, folyton ivott és itt áll ni megírva szórul-szóra a vád, hogy «a vizet csak mosdásra használta». Igen, de már most azt kérdelem, ki határozza azt meg, hogy melyik az erős, és melyik a gyöngye ital. Én a magam részéről azt tartom, hogy a legerősebb ital, a mitől a fiatal ember annyira óvakodott, a víz.

- A víz? - kiálták csodálkozva a birák.

A fejedelem ijedten hajolt hozzá:

- Az isten szerelméért ne tegye magát csuffá!

De a tanácsúr még a szemöldjeivel sem hunyorított.

- Igenis a víz - mondá rendületlenül - mert a víz olyan erős, hogy malmokat hajt és gátakat tör.

De már erre kiverte a halálos szeplő a gyulafehérvári barátokat.

A kálvinista tanácsurak ez egyszer hálásan pislantottak a gonosz praktikájú nagy úr felé s megítélték Szél Pálnak a hetvenötezer aranyat is, meg az aranyszabadságot is.

Mikor elhagyták a tanácstermet, Teleki diadalmasan kérdé a fejedelemtől:

- No hallotta-e nagyságod?

- Jól van, jól, Teleki Mihály uram - szólt a fejedelem elgondolkozva - de mit mond majd hozzá a fejedelemasszony, hogy kegyelmed most így ledevalválta a szeszes italok virtusát.

A KÜRTHYNÉ UBORKÁI.

Kürthy Ferenczné asszonyomról azt találjuk följegyezve az annálékban, hogy két élő férje volt egyszerre és hogy olyan gyönyörű asszony vala, kit korának mind a három költője megénekelt. Már tudniillik Zrinyi Miklós uram ő kegyelmessége, Koháry István uram ő nagysága és Gyöngyösy uram ő kegyelme.

Mert három nagy poéta élt akkor. Mindenben szertelen volt a bőség. Még a királyokból is kettő jutott csak nem rég is. S ha az ember nem volt megelégedve az egyikkel, átment a másikhoz. Nagy kényelem volt az a mi édes ősapáinknak!

Azóta aztán annyira bekapott ez a divat, hogy mindig akadt valami ellenkirály, ha más nem, hát az erdélyi fejedelmekből valamelyik.

És a nemes vármegyékbe az egyik is nevez ki főispánt, a másik is. A két főispán, mindenik a maga módja szerint, megalakítja a tisztikart: a viczeispánokat és nemesi birákat. Nem is rossz az így! Mindenki ott keresheti az igazságot, a hol neki tetszik. S meg is találja mindenki, olyannak a minőnek képzelet, - mert ha az egyik tisztikar elveri rajta a port, beállíthat a másik tisztikarhoz: az merő kötekedésből is biztosan pártját fogja.

Az pedig egészen az embertől függ, melyiket tartsa a kettő közül törvényesnek és igaznak.

Pörölhetett hát Kürthy Ferenczet a felesége miatt Detrik Péter uram, az első férj, nem ért az semmit: ha III. Ferdinándtól eszközölt ki valami rendeletet, fogta magát Kürthy s átpártolt I. Rákóczy Györgyhez, minél fogva nem lehetett a rendeletet végrehajtani rajta. Mikor meg aztán Detrik is átment Rákóczy hűségére, hogy a feleségét annak a révén keríthesse meg, akkorra Kürthy Ferencz uram meg visszapártolt újra Ferdinándhoz s megint nem lehetett végrehajtani a Rákóczy rendeletét.

Hát nem volt ez gyönyörűséges élet?

Nem lehet eléggé csodálkozni azon, hogy senki sem volt vele megelégedve.

De ha a szép asszonynyal nem birtak a pápai rendeletek, sem a királyok, sem a megyék, jött egy sokkal hatalmasabb ellensége ezeknél - egy másik, éppen olyan szép asszony.

Történt pedig az olyanformán, hogy a híres Rosályi Kún Istvánné megúnta magát Erdélyben a második ura mellett.

Istenem, beh jól járt Bethlen István uram az első férj, hogy magától hagyta ott az asszonyt, halálának halálával szakadva el tőle, mert úgy jár vala máskülönben, mint Kún István, kitől megszökött egy délelőtt. Jó «lóháti» asszony lévén, fölkapott egy paripára tréfából és soha sem tért vissza többé. Elvágatott Déva várába egy huzomra.

Utána ment Kún István sok lovas legénnyel, másnap éjjel csikorgó hidegben ott termett a várkapunál.

De biz azt csukva találta.

Elkezdte döngetni kegyetlenül.

- Én vagyok, Rosályi Kún István, az uratok!

- A mi urunk a mi asszonyunk! - felelte a várnagy, Szerkely Gábor.

- Nyissa ki kegyelmed, - fogta Kún István rimánkodóra.

- Nem lehet, asszonyunknál vannak a kulcsok!

- Jelentsd hát az asszonynak, hogy megjöttem.

Kún Istvánné visszaüzente:

«Csak várj még egy kicsit, szerelmetes férjem, míg a czipellőimet felhúzom».

Didergett a kapunál Rosályi Kún István és megint csak megzörögte a kardja markolatával.

- Megvesz itt az isten hidege! Menjen kegyelmed Máriához, hogy siessen!

Szerkely uram most is üzenetet hozott Széchy Máriától:

«Csak várj még egy kicsit, szerelmetes férjem, míg a köntöskémet bekapcsolom».

Várt, várt Kún István, míg egyszerre csak hallja a bástyákon a sürgést-forgást, léptek közelednek, távolodnak. Szíve nagyot dobban... ez a Mária könnyű járása... következő perczben a föld nagyot dobban és megrázkódik... ez nehéz ágyúnak a dörgése!

Uczu, megriadnak a Kún István legényei erre a «fogadj isten»-re, vesd el magad... ki merre látott, meg sem állottak virradatig s Kún István uram is (mit tehetett volna szegény feje egyebet?) elvitte onnan az irháját, tanuságára a jövő századoknak, hogy a régi férfiak sem voltak boldogabbak a maiaknál.

Ennek a kalandnak a híre messze csordult és válás lett a vége. Mária az öcscséhez, Széchy Évához jött lakni Murányba. Illésházy Gábor uram ő kegyelmessége elküldte érte a várnagyát, Kádár uramat, az kísérte haza Erdélyből keserű szalma-özvegyiségre.

Utközben azt találta mondani Kádár uram:

- No most már két olyan asszony lesz a vidékünkön, hogy olyan két rezedaszál a tündérkirály kertjében se nyilik.

Megütötte a Mária fülét ez a mondat s bizony nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze: ki legyen vajjon az a másik?

- Az bizony Kürthyne Rahóru. Olyan kíváncsú piros annak a szája, mint a kökőrcsin (szebb növény nem jutott eszébe Kádár uramnak) s olyan annak az arcza, mint a tejbe mártott rózsa. Hanem szó a mi szó, kapós egy portéka! Most is két ura van s veszekesznek felette halálisan.

- No és hogyan eshetett az?... kérdé Mária negédesen, mert ő neki egy ura se volt most.

- Úgy eshetett biz az, hogy Detrik követségbe járván Erdélyben, a menyecskét otthon Kürthy Ferencz uram magának megnyerte, kitért a vallásából s a pap összeadta Kürthyvel. Hiszen pap mindenre akad, kegyelmes nagyasszonyom. Elvitte Detriknét a selyma Kürthy fényes nappal nagy zeneszóval Rahóra s beültette oda, mint a tulajdon feleségét.

- Hát szabad ilyen istentelenségnek megtörténni?

- Tiltja az isten, instálom, de az istenre ki hallgatna, ha nem tart fegyverben se darabantokat, se mezei hadakat?

- Kend nagyon rossz ember, Kádár - mondá Mária megbotránkozva s alig várta, hogy Murányba érjen hatalmas sógorához, Illésházy Gáborhoz, mindjárt feszegetni kezdte ezt a Kürthy ügyet.

Volt hozzá ideje elég. Mert bizony unalmas napok virradtak a «kisebbik asszonyra». Illésházy és neje Széchy Éva vallásos rideg életet éltek és nagy kordában tartották a «murányi Vénust». Pedig nyugtalan lelke kalandra, vigalomra vágyott.

Összes mulatsága abból állt, hogy kilovagolhatott és akkor egész Tiszolczig száguldozott. Sarkantyú volt piros lovagló csizmáján. Vérig vágta vele paripáját minden lovaglásnál.

Egyszer eszébe jutott szép verőfényes délután, hogy megnézi azt a rahói szép asszonyt: szebb-e hát ő nála?

Megkérte a sógorát is, hogy kísérje el: útközben pedig erősen fellovalta, hogy milyen istennek tetsző dolgot cselekednék, ha megbüntetné Kürthynét.

- Ugy is van nálam egy parancs Rákóczytól, hogy fogassam el és vitessem Detrik Péterhez.

- Hát azt bizony meg is tehetné ked... az én kedvemért.

A mire pedig Mária azt mondta: «tegye meg az én kedvemért», az meg volt téve bizonynyal. Olyan volt annak a nézése, mosolygása, hogy az ellen hiába volt valaki sógor.

Az volt mondva, hogy a rózsás szép asszonyhoz nagyon nehéz a bemenet. Pedig nem volt nehéz.

Alig hogy beüzentek az erődített kastélyba, nyomban kijött maga az úr s kérdé: mi járatban vannak?

- Szomszéd a szomszédot látogatja. Illésházy van itt és Szécsy Mária!

Nosza lett erre sürgés-forgás, Kürthy uram pedig kapta le rögtön a főveget a fejről s úgy kísérte az udvaron át a tornácra az előkelő vendégeket.

Az udvar tele volt virágokkal, daloló paraszt leányok éppen akkor is öntözgették piros bőrvödörökből.

- A húgom a kegyelmed feleségével kívánna megismerkedni.

Kürthy nem tett semmi ellenvetést. Benyitott a tornácra egy ajtót.

- Ime a feleségem.

S előttük állt most a híres Kürthy Ferenczné Bozók Klára, czifra selyem ruhában, arany csipkével szegettben.

Hanem hát ez nem valami nagyon szép asszony, ez még elbujhat ő előtte!

Össze is szidta otthon Kádárt még az nap este, miért bolondította el? Kádár uram aztán bevallotta, hogy ő sohse látta Kürthynét. Rege beszéli a szépségét. Mit tudja ő azt, hogy már a regének sem lehet hinni!

Máriának minden féltékenykedése elpárolgott a meghítta a rahói asszonyt, adja vissza a látogatását Murányvárban.

Az megigérte és el is jött, de Illésházy uram gonosz szándékban lévén, elfogatta s egyenesen a Mária szobájából hurczoltatta a börtönbe, aztán lovas embert küldött az erdélyi táborba Detrikhez, hogy mi történjék az élete párjával?

Detrik azt kívánta, hogy a feleségét küldje utána erős fedezet alatt. A fejedelemtől is ilyen értelmű parancs jött. Mária könyörgött. Kürthy protestált, de hasztalan, az asszonyt elküldték Kolozsvárra hetven vitéz kíséretében.

Két álló hónapig tartott az út odáig és vissza.

Nyár derekán indultak s őszkor tértek haza az Illésházy cselédei, de a mi a legkülönösebb, Kürthynét is hozták.

- Hát mi történt? - kérdi Illésházy, a mint megpillantá a hintóban Kürthynét.

- Azt én bizony nem tudom - felelt Kádár uram. - Itt van a levél Detriktől.

Illésházy mohón bontotta föl.

«Nemzetes és nagyságos uram!

Nekem különös jóakaróm!

Mi is érhetne vajjon kegyelmedet, hogy ime szégyenemre egy idegen asszonyszemélyt küldje nyakamra.

Megkaptam kegyelmed embereitől az illető perszónát, melyet kegyelmed feleségemnek állít lenni, de én őt soha az életben nem ösmertem, nem láttam.

Azért hát ezennel visszaküldöm, a nagyságos fejedelemnek azzal az üzenetével, hogy máskor jobban nyissa fel kegyelmed a szemeit. Datum» stb.

No iszen előfogta érte Illésházy uramat a méreg, megesküdött ott nyomban, hogy Kürthynét kézre keríti és lenyakaztatja. Isten legyen neki irgalmas és kegyelmes.

Széchy Mária nem különben nagy dühre lobbant s vallatás alá fogta az ál-Kürthynét.

- Én csak a frájja vagyok az asszonyomnak. Urnőm a virágokat öntözte az udvaron parasztruhában, mikor asszonyom hozzánk látogatott.

- Szép-e az urnőd?

- A legszebb azok között, a kiket valaha láttam.

- Ezért a szavadért meghaltok mindketten - sziszegte Mária.

Elhatározták Illésházyval, hogy valamelyik éjjel megrohanják a rahói várkastélyt s fogságba ejtik Kürthy, Kürthynét. Hiszen gyerekjáték az egész! Csak Kádárnak kell megparancsolni - Mária közbe is járt Rákóczy Györgynél a halálos szentencia dolgában. A fejedelem udvarias volt: egy szép asszonytól nem akarta megtagadni egy másik szép asszony fejét s az ő nevére czimezve küldte Naláczy Istóktól a halálítéletet, meg egy iskátulya ritka virágmagot. Mert akkor ez volt a kedveskedés módja.

Hanem most, mikor már minden megvolt, egyszerre csak közbe avatkozott a sors.

Ferdinánd parancsot adott valami Wesselényi Ferencz nevű füleki kapitánynak, hogy menten lóra üljön és vegye be Murányvárát, ha lehet, sőt vegye be akkor is, ha nem lehet. Mert ettől függ a felvidéki hadjárat sorsa Rákóczy ellen.

Wesselényi uram vette kelletlenül a parancsot és megindult nagy immel-ámmal, hogy «lesz a mi lesz». Hanem a «lesz» közt nem is mert álmodni a bevételről.

A Széchy familiával kikötni, melynek háta mögött a hatalmas Homonnai Drugethek és az Illésházy atyafiak voltak, tán Ferdinánd egész hadserege is kevés lenne, hát még a Wesselényi rongyos dandárai?

Illésházy uram fenn a várban csak nevette ezt az áldatlan erőlködést, de azért a «szoknya-háborút» abba kellett hagynia Rahó ellen. Az csak békeidőre való mulatság!

Wesselényi megszállta haddal Murány környékét és ő maga valahol Rahón ütött tábort, hol Kürthy Ferencz uram ez időszerint Ferdinánd hűségén élt.

Ily viszonyok közt magában a murányi várban is hadilábra állott minden. Kovácsok az ágyukat tisztogatták, fegyvercselések levágott marhák husát sózták és rakták füstre. Éjjel eleséget szállítottak be, nappal sánczokat hánytak, falakat erősítettek. Egyszóval, készültek az ostrom-

ra. Halálbüntetés terhe alatt nem volt szabad sem bejönni, sem kimenni senkinek engedelem nélkül.

A községekben ellenben ki volt hirdetve, hogy a ki Wesselényit élve vagy halva előhossa, ezer aranyat kap Illésházytól.

Mária egy füst alatt pedig azt hirdettette ki, hogy a ki Kürthy Ferencznét élve vagy halva előhossa, száz arany jutalmat kap ő tőle.

Csupán ez a két személy volt, a kiknek a murányi kapu megnyílnék ezekben a nehéz időkben is.

Hanem ez a két személy nem bolond, hogy ide jöjjön!

Egy pár hétig csak el volt ez így, míg Mária rá nem unt arra a kedvtelésre, hogy most csillogó pánczéban, nehéz csizmákban járhatott-kelhetett a bástyákon. Mit ér, ha senki sem látja, ha sóvárgó szem nézése soha meg nem csiklándozza azt a kis parádés pánczélt.

Még az a mulatsága is megromlott, hogy kilovagolhatott messzire. Most attól kellett tartania, elfogják, ha messze megy a vártól. Végre pedig annyira elunta magát, hogy azon kezdett sopánkodni, miért nem fogja el már valaki?

- Ha egy akkora ember jönne kérőbe, mint a kis ujjam, már ahhoz is elmennék - panaszkodott egy nap a bástyafokon Kádárnak.

Hát éppen abban a pillanatban megcsikordult alul a nehéz kapu a sarkaiban.

- Ki jött? - kérde Mária harsányan.

- Egy rahói paraszt Kürthynét hozta elfogva.

- No ez az én ügyem - kiáltá Mária a dühtől elsápadva s leszaladt az udvarra.

Egy délczeg parasztleány állt ott a puskásoktól körülfogva, árvaleányhajás kalappal, tulipános szűrrel a vállán, erősen fogva egy nőszemélyt, ki inkább cigányasszonynak nézett ki, mintsem Kürthynének. A ruha czafatokban lógott le róla, az ingváll végig volt hasítva, egy helyen a hátán láttatni hagyva fölséges márvány nyakát. Nagy beszélő szemeit lesütötte szeliden.

- Ez az, ez az! - súgta Máriának az a sajátságos ösztön, mely csak a nőknél van meg.

- Ereszsz el, - kiáltá most a cigánynő merészen, megvillogtatva azokat a gyémánt ragyogású szemeket. - Mit akarsz velem?

- Kik vagytok? - kérde Mária, lázas reszketéssel szemlélve a cigánynőt, kinek barna arcán a fürkésző tekintettől átgyult a pirosság s kimondhatatlan széppé tette. Szébb volt, bizony isten szébb volt még Máriánál is.

- Ez Kürthy Ferenczné - felelte a leány, ki majd elnyelte szemeivel Széchy Máriát. - Elhoztam ide, hogy fölvegyem érte Széchy Máriától a száz aranyat. Melyik az a Széchy Mária, hol találom.

- Én vagyok.

- De Kürthyné meg nem én vagyok, - vágott közbe a szép fogoly.

Fehér kézi kosár volt a karján, piros pettyes kendővel betakarva, azt meglóbázta, megzörgette haragosan.

- Ez az ember megfogott útközben. Bolonddá akar téged tenni, nagyasszonyom.

- Te akarsz bolonddá tenni, - förmedt rá Mária, - mint a hogy már egyszer elámitottál. Te Kürthyné vagy!

- Czigány-leány vagyok, könyörgöm. Bár lehetnék úri asszony, nem bánnám, - s újra lesütötte a szemeit. - Ide igyekeztem reggel óta a várba, egy kis korán érő uborkát akartam néked hozni, kegyelmes asszonyom. Mert tudom, a várban három héttel érik később, mint a mi kertünkben!

S ezzel nagy kecsesen meghajtotta magát, átnyujtván a kis kosarat.

- Hisz ez az uborka már túlért - szólt Mária, olyan arczczal nézván meg a kosár tartalmát, mint a bíró szokta a bűnjeleket.

- Csak az egyik túlért, a mit a magja végett hoztam, kegyelmesen. Vágd szét s nézd meg, mikor egyedül leszel!

Ingerlő titokzatosság volt a leány szavaiban, Mária kiérezte azt s önkénytelenül befutott a kosárral szobáiba. Ott a mint a nagy sárga uborkát megfogná, egyszerre szétvált a közepén magától és egy levél hullt ki belőle «Széchy Máriának» czimezve.

Wesselényi Ferencz kézírása. Szerelmet, házasságot ígér neki és találkozót kér tőle valahol a mezőn, hogy ott megbeszélhessék a «többit».

A «murányi Vénus» elrejtette a levelet keblébe s aztán kiöntötte az uborkát a kosárból, benyúlt a szekrény fiókjába, betett az uborka helyére ő is egy levelet és letakarta a kendővel.

Mire visszament az udvarra, akkorra már a szegény leány arcza volt sápadt és az övé biborpiros.

- Itt a kosarad, lányocskám - szólt nyájasan. - Köszönöm az uborkát. Te pedig fiam - mond a legényhez fordulva - ne légy olyan bolond, hogy minden személyt Kürthynének nézel. Itt van három arany ajándékba. Elmehtek! Örök, ereszsétek ki őket!

Megcsillant a legény szeme, a nyájas hangtól-e, vagy az aranyoktól, de a czigány-leány is megörült odakünn, mikor megtalálta kosarában a gonosz életű, erkölcstelen Bozók Klárának a halálos szentenciáját, aláírva I. Rákóczy Györgytől. Milyen multság volt azt most diribdarabra szakgatni, friss nyári szellőnek enyelgő szárnyaira adni, hadd hordja, hajigálja szét virágok s füvek közé...

Eddig a krónika a Kürthyné uborkáiról, se hozzá nem tettem, sem belőle el nem vettem. Hanem azt a «többit», azt elénekelte előlünk Gyöngyösi István uram.

Mária ötödnapi sárga pecsétetes levelet küldött Wesselényinek Kádár által. Utána egy hétre megtörtént a híres találkozás a tiszolczi regényes forrásnál.

- Megismertem Kürthynét - mondá a murányi Vénus beszélgetés közben mosolyogva. - Mégis kurucz asszony, hogy oda merte hozni a szép fehér nyakát.

- Hát a legény se czenk - felelte Wesselényi ravaszul.

- Csak tán nem? - álmélkodék Mária, felugorva a körül, a melyen ült.

- De bizony én voltam, kegyelmes húgocskám.

- Ejh, kár, hogy nem tudtam, - fakadt ki Mária elkomorodva. - Mégis csak le kellett volna nekem nyakaztatnom azt az asszonyt!

A BALÓTHY DOMINIUM.

Ősapák, a kik ott lógtok kardosan buzogányosan az antiquárius boltok limlomja között, mindennap nézlek, ha arra járok, de azt sem tudom, kinek az apái vagytok.

Czédula van akasztva a medveprémes mente valamelyik sarkán, vagy a kalpag fölé, hogy «ára négy forint», némelyiken hat forint, a szerint, a mennyit megérték vitézlő ősapák!

Nem ismerünk és még sem vagytok idegenek. Maga a kalmár is, a ki árul, kézdörzsölve morogja, ha vértől elborult szeme rátok esik: «Ejnye, be ösmerős arcz, mintha már lettünk volna üzleti összeköttetésben valamikor».

No no, öreg kuruczok, értsük meg egymást, nem kegyelmetek csinálták az üzleteket, de a kegyelmetek unokái, a kik a földjeiket és arczvonásaikat örökölték.

Bizonyosság ez arra, hogy az örökségnek megvan még a fele: az arczvonások.

Hanem a dominiumok bizony elmentek.

Ha úgy megelevenednének kegyelmetek és meghallgatnák, beh szivem szerint mondanám el, miként futott el az a föld lábaik alul.

Ott van példának okáért minálunk a Balóthy nemzetség.

Apámtól hallottam, hogy az öreg Balóthy Boldizsár, a ki most hordszéken jár, öt szilaj lovon járt s négyezer holdat szántott.

Áldott kövér föld volt, mind a négyezer hold egy darabban. S ez az egy darab olyan, mintha az egész világ oda volna teremtvé kicsiben. Volt ott folyó végig a hosszú széles réten, folyó hátán malom, hegy s hegy hátán szőlő, ott volt erdő, ősvadon a fele, szelid gesztenyéből a másik fele. Körülbelül ilyenforma lehet a paradicsom, ha nagyon szép?

Balóthy Boldizsár büszke arczczal mutogatta vendégeinek a birtokát.

- Pompás fekete agyag, - szólt ilyenkor, és meghasította a kampos botjával. - Kenyérre lehetne kenni, mint a vajat.

Igaz is, hogy primae classis talaj volt. Egyszer arra jártak a földkóstolók s az egyik ekkép nyilatkozott:

- Mikor az Uristen a Bánátust teremtette, hát egy darab kiesett a kezéből s ide csöppent...

Ez a mondás nagyon megtetszett Boldizsár urnak és tovább szötte:

- S valamelyik Balóthy épen erre ment és beleült.

Ebből aztán látszik milyen régieknek képzelte Boldizsár ur a Balóthyakat s milyen régen övék a birtok.

Napjában négyszer-ötször is elbeszélte dicsekedve:

- Első foglalás! Ez nem olyan hitvány birtok ám, mint a többi! Ezt nem a királyok adták a Balóthyaknak!

Valami előérzete lehetett, hogy annyira keveselte a királyokat.

Mert nem ők adták a birtokot az igaz, hanem megharagudtak és ők vitték el. (Tudniillik azok a bizonyos négy királyok.)

Az öreg Boldizsár szenvedélyesen szeretett kártyázni s annyi adósságot csinált, hogy a birtoknak eluszott a fele. Kétezer holdat kénytelen volt eladni. A másik kétezer holdat is csak úgy lehetett megmenteni, hogy a fia, Balóthy István elvett egy gazdag polgárleányt (bedobta a kútba az unokák elől az aranykulcsot); a polgár ipa pénze tette lehetővé, hogy a kétezer hold megmaradjon az István nevéen.

István egész életét arra áldozta, hogy carrièret csináljon s ez úton az elveszett birtokrészt visszaszerezze.

Megpróbált mindent, hanem mindezt a szokott hazai formában cselekedte.

Az pedig nagyon rossz forma (az ember elkölt harminczezer forintot, hogy egy három évig tartó kétezer forintos állást kapjon s ezt nevezik Magyarországon carrièrenek), mert nem hogy visszaszerezte volna az ősi birtok felét, hanem még ez a másik fele is majdnem elolvadt.

Mikor István elhalt ezelőtt tiz esztendővel, fiára Balóthy Antalra nem maradt csak kétszáz hold, meg a kidült-bedült kastély.

Antal tanult az ösöktől, se nem kártyázott, se nem politizált, hanem valamit csak kellett csinálnia: ivott. Mégis nagy haladás az apja után, olcsóbb inni, mint itatni.

A kétszáz holdacskához azonban elég egy gége. A birtokot nemsokára elliczitalták. A Balóthy-család elpusztult a vidékünkéről, csak az emléke maradt meg.

Pestre mentek lakni, nem mentettek meg egyebet, csak a bútoraikat.

Valahol a zöldfa-utczában vettek egy szegényes harmademeleti lakást. Ott lakott az öreg nagyapa, az unoka és fiatal neje. Éppen áldott állapotban volt az asszonyka, s mikor a kis Gábor megszületett (a XXIII-ik Balóthy Gábor a családfán), akkorra már nem maradt az ősi földből semmi.

...De igen... az ablakban volt még egy virágcserep... egy szívós rezeda virág, mely daczára a fűtetlen szobának, nem fagyott ki a télen át. Ebben a cserépben még a porhanyós otthoni agyag barnállott. Az adott életet a virág gyökeinek... Balóthy Boldizsár beh sokszor elnézte azt a kis virágot elborult homlokkal...

Egyszer a kis Gáborral játszott az ablaknál.

Eleven fiucska volt XXIII. Gábor s a mint ott viczkándozott kis ingecskéjében a szépapa karján, kis kövér lábával úgy meg találta rugni azt a cserepet, hogy a nyitott ablakon át leesett a magasból, dirib-darabra tört a kövezeten s földje elszóródott a levegőben. Össze nem szedi azt soha senki többé.

Ez volt a legeslegutolsó föld a Balóthy dominiumból.

Az öreg szeméből egy könnycsepp esett ki, a hogy utána hajlott a lefelé röpülő cserépnek...

Azután szeliden, szomorúan simogatta meg a kis unokát, a ki valami bolondságot gagyogott össze-vissza.

- Látod, látod, neked is jutott még az ösök földjéből pazarolni való.

A SZÁLDOBOSI PAPP FAMILIA.

Egy szomorú nemes asszony lakott a falunkban, névszerint özvegy Száldobosi Papp Józsefné.

Mikor kis fiu voltam, még élt, de csak mindössze egyszer láttam, mert ritkán jött ki a házából, melynek kapuja csukva volt mindig és zsáloi leeresztve. Édes anyám jól ösmerhette, mert csak «Franczka néni»-nek szólította. (Som Francziska volt a családi neve.)

Mondom csak egyszer láttam Franczka nénit, az nap, mikor először mentem el Rima-Szombatba a latin iskolába. Anyám sorba elvitt búcsúzni a falusi nemes házakhoz: ő hozzá is. Egy nagy bőrszéken ült, jól emlékszem, pápaszem volt az orrán, vállain kis koczkás kendő és igen gyakran köhögött.

- Végem van öcsémasszony - szólt több ízben s más szavakkal is mindig azt mondta, hogy meg fog halni. Igen elérzékenyedett s egy történetet beszélt el anyámnak, miközben meg-simogatta néhányszor a fejemet.

- Nekem is van egy fiam, szólt, csak hogy nagyobb, bizony már nagyobb.

Mikor elmentünk, egy huszast csusztatott a markomba.

Többet sohasem láttam. A huszast elköltöttem azóta - de a történet megmaradt.

Száldobosi Papp Józsefné régen, valamikor az insurrekciós világban lehetett fiatal menyecske. Öreg emberek bevallása szerint igazi szépség. A mi most olajsínü ráncz, az akkor igéző fehérség volt s olyan sima, mint a márvány, a szemekben tűz, a természetben ruganyosság.

Úgy látszik szegény szülőktől való volt. (Mi is a Som familia?) Száldobosi Papp József, mondják, csakis a szépségeért vette el, pedig származás és birtok szerint is a harmadik komposessor volt Mohorán.

S ha latoljuk... még sem volt valami nagy «szerencse», mert furcsa ember, van benne valami titokzatos, valami végzetszerű. Az arcza szép férfias és mégis visszataszító. Már gyermek korában is ott ült a gonosz vonás a két rőt szemöldöke felett. Pedig legalább csecsemő gyerekek olyan volt, mint a bárány, nem sirt az sohasem. Hej, erre is tudott egy borzalmas dolgot mondani az egykori dajkája, a vén Majgóné, azzal is halt meg, hogy a legizzóbb katlanná legyen a lelke, ha nem igaz, egyszer éjszakának idején elaludt a gyermek mellett: a mikor úgy éjfél tájban felnyitotta a szemeit, két ördög ült a bölcsőnél s felváltva ringatták a kis Száldobosi Papp Józsefet...

De ez meglehet csak képzelődés volt. Nem bolond az ördög, hogy gyerekeket ringasson, mikor nevelünk mi neki a magunk költségén eleget!

Nagyobb bizonyíték az ellene, hogy semmit sem úgy tett, a hogy a többi emberek; a kivel beszélt, annak sohasem nézett a szemébe, senkit sem szeretett s őt sem szerette senki. Még a kutyak is beszaladtak előle az udvarokra, ha végigment az utcán. Semmi dolgát sem közölte senkivel, pedig untalan járt-kelt valamiben, de annak élő lélek nem lehetett tudója, hogy miben.

Ilyen volt már mint fiatal ember. Kész csoda, hogy úgy belebotlott abba a Som Francziskába.

Egész nap villámlott, mikor az esküvőjük volt. Egy a menykövekből beütött a templommal szemben a notárius csűrébe. (De igaz is, nagy szemtelenség, hogy lutheránus létére oda-

építkezik a katolikus templomhoz.) Az égő csűr rémes világossággal öntötte el az oltárt, mikor ott állottak. Mégis csak elhebegte a holtomiglant a gyönyörű menyasszony. De az istennek a balkezevel volt dolga oda át, - nem használhatta itt a jobb kezét.

Mikor haza hozta, jó négy lovon hozta, feldőltek az úton, azóta mindig sántított Papp József. Som Francziska is megütötte a kezét.

No de meggyógyítják majd a mézes hetek... Hát talán meg is gyógyították. Egy szép asszony keze sohasem fájhat úgy, hogy ne tudjon vele ölelni! Meglehet boldogok voltak. Legalább soha sem panaszkodott sem az egyik, sem a másik... Hát minek csináljak én most nyolczvan esztendő mulva pletykát erről?

Úgy kívülről nézvést soha olyan szomorú udvarház, mint a Papp-porta, szarka elkerülte, még veréb sem szállott a nagy százados topolyafákra, amik előtte két sorban vetették árnyékukat s még az árnyék is olyan azon a gyepen, mintha egy másik árnyékre lenne terítve. Hanem éjjel aztán a hány bagoly volt a környéken, az mind oda járt huhogni az ősház zeg-zugaiba. Jól érezték ott magukat; kuvik madarak körülörpökdtek őket, mintha udvarolnának nekik.

Félelmetes volt este elmenni a Papp-ház mellett. Az udvaron egy festett galambdúc állt - ott van ma is - mert a fiatal asszony nem hozott magával arany-ezüst marhát, hanem hozott magával nemes lelket, szép arcot, nyúlánk termetet, tisztességes staffirungot (nem igaz, mintha csak két-két czihája lett volna a vánkosokra) és két fehér galambot, mert nagyon szeretete a galambokat. Hanem a két fehér galambnak a fiai már sötét színűek voltak. A tyúkok, a libák, azok is mind fekete tollazatot viseltek a Papp-udvaron. Nem birtak fehér állatot nevelni. S az a fekete udvar a fekete állatokkal olyan rémületes volt, mintha valami átok ülne minden kövecskéjén, az öreg eperfák fekete bogyóin.

Nem is éltek együtt egy egész esztendőt, mikor még egy madár repült ide: a gólya. Miklóskának keresztelték a hozományát.

De már a keresztelőn nem volt otthon az apa... mert még egy madár szállt ide: a francia sas.

S ennek akkor olyan nagy volt a szárnya, mint egy felhő. Véreső volt arra, a hol az meg-rebbent.

Csak mi nem ijedtünk meg tőle. Mert mi már sokszor voltunk abban a szerencsés helyzetben, hogy nem fordulhatott a sorsunk rosszabbra, nézhettük a világ folyását hidegen. Megvan nekünk úgy is a kétfejű sasunk, így okoskodának a mieink, ha már most a francia találna felülkerekedni, hát az is sas, igaz, hogy csak egy feje van kettő helyett, - de azért az egy fejért bizony isten nem érdemes nagy lármát csapni.

A insurgents hadak kelletlenül ültek fel a lóra. Kivált ezek a mohorai nemesek. Soha ennél lustább, henczegőbb népet. Mikor a parancsolat jött, huszonkettőt lehetett összehozni mind-össze. Péchy Pál uram vezette őket, hogy majd Esztergomnál valahol hozzá csatlakozzanak a gróf Brunszvik felkelőihez.

De ebből a huszonkettőből mindjárt Rétságánál beteg lett Veres Pál uram s hazafordult, Vácson Plachy Gergely, a legjobb kardforgató vitéz maradt el valahova. Azután is folyton szállingóztak haza különféle ürügyek alatt egyenkint - nem maradt ott igazi verekedőnek több kilencznél, névszerint Péchy Pál, Száldobosi Papp József, Bajom György, Nagy Márton, Kerékpály Imre, a földhöz ragadt bocskorosok közül meg Pélly Barnabás, Kazy Ferencz, Mácsik János és Laczkó István. Azt beszélik, kölcsönzött lovon ment ez a legutolsó.

Sőt ezek közül is gyanusan hamar jött meg Pélly Barnabás, egy vasárnap délből a vén szürkén, a foltos dolmányban, s tünődve poroszkált keresztül a falun, hol-hol megállva nézdegélni az udvarokon, hogy ugyan hol is lakott ő, még a hadjárat előtt?

- Nini, nini, a Pélly Barnabás! - ösmerte meg Tóth Istók. - Hahó öcsémuram, eltévesztette kegyelmed a házat! Hiszen arra balról van az atyja ura portája!

Az ifju Pélly megrántotta a kantárt s fenhéjázón szólt oda az öregnek: mintegy igazolásul.

- Hiszen nem káptalan a fejem, hogy minden apró ólra ráismerjek.

Pedig az imposztor még csak egy hónapja volt oda hazulról.

Hanem azért sokat tudott beszélni, lélekemelő vitézi dolgokat. Irtózatos csaták estek azóta, tömérdek vér folyt. Ma a történetírók nem tudnak ezekről, de hát hogy is tudhatnának, ha nem voltak ott.

Még a csaták hagyján, de az a legszörnyűbb, amit Száldobosi Papp Józsefről híresztelt: beállott, azt mondja, kémnek Napoleon császárhoz. Talál a természetéhez, de mégis csak rettenetes dolog, hogy egy nemes ember ennyire lealacsonyodjék. Föld kiveti csontját, be nem iszsza vérét az árulkodónak.

De hátha nem igaz? Csakhogy úgy vagy egy hó mulván, tizenhárom sebbel Kerekpály Imre jött meg Győr alul, az is megerősítette, hogy de bizony igaz, Papp Józsefből spion lett, szabadon jár-kél a táborokban, de maga részéről azt hiszi, nem a Napoleon kéme, hanem első Ferenczé. Egyébiránt tudják a pokolbeliek! Mert Papp József még spionnak is titokzatos.

A bécsi béke azután nemsokára végett vetett a hadilábnak. A mohorai nemesség mind visszatért, egy sem esett el, csak száldobosi Papp József maradt oda.

Mi lett belőle, hol van, tudni nem lehetett. Beszéltek mindenfélét. Nagy ur lett a király oldala mellett. Mások meg azt mondják, Napoleon vitte el magával. Némelyek Pozsonyban látták volna aranyos udvari öltözetben.

De rebesgették azt is, elbujdosott szégyenletében Lengyelországba.

- Nem is jön az vissza, szólt Bajom György, de ne is jöjjön soha többé.

- Dehogy nem jön, dehogy, ellenveté Péchy Pál uram megvetőleg. Az veszne el? Fogadjunk no, hogy visszajön.

Fogadtak is, Latzkó uram ütötte szét. Vajjon kinek lesz igaza és kinek kívánja a szomorú özvegy, hogy igaza legyen?

Találgatták sokan, hanem arra ugyan egy lélek sem gondolt, hogy még úgy fordulhat, hogy igaza lészen mind a kettőnek.

Rá egy esztendőre zimankós téli éjszakáig nagy fehér szekér jött a szügyi homokos úton Mohora felé. Két alak ült elől, egy a ki a lovakat hajtotta s mellette czifra hajdú ruhában a másik. A kocsit egy nagy falka eb kísérte Szügytől, éktelen csaholással és vonításokkal.

- Csiba te, ne te! kiabálta a kocsis s közzéjük vágott az ostorával. Hát illik ez hé? Legyen aztán az ember ezek között keresztény.

- Hagyja el kegyelmed, hátha több eszük van nálunknál... Mert mindig azt hallottam, hogy a kutya tudja legjobban megbecsülni az embert.

Lassan döcögött a szekér, jó egy óra kellett, míg Mohorához értek. Alig hogy visszamaradtak a szügyi ebek, jöttek átvenni a szerepet a mohoraiak s ezeknek mindig különb torka volt a szügieknél - mert hosszabb lévén a falu, jobban kifejlődött a hangorganumuk.

A szélső kis háznál világosság pislogott az ablakban. A hajdú leugrott megkérdezni:

- Hol van itt a Száldobosi Papp József portája?

Egy öreg asszony, ki bent zsoltárokat olvasott, összerezzen a Papp József névre.

- Ott lakik a templomon innen, a korcsmán túl, - mondá fogvaczogva, - csak menjenek egyenest, ha jó járatban való lelkek kegyelmetek!

A baglyok szétrebbentek nagy huhogva, mikor megzördültek a kerekek az ócska ház udvarán. Egy kuvik pedig ott szállott el a kocsis felett, ki fejcsóválva dörmögé:

- Ni! Ennek a gyalázatosnak ki mondta meg ugyan előre, hogy jövünk?

Aztán elkiáltotta magát.

«Hej! emberek! Ébredjetek! Ki van itthon...?»

Majgóné a legrégebbi cseléd ocsúdott fel legelőbb - de már maga a nagyasszony is nyilván ébredezett, mert megvilágosodott az ablaka.

- Ki az, mi az? szólt mogorván Majgóné. - Hagyjanak békét most. Jöjjenek reggel, ha dolguk van.

- Nyissa ki az ajtót... - sürgették. - Fel kell költeni a cselédeket.

- Nyitja bizony a piszi. Virrad még holnap is.

- Az urukat hoztuk! - kiáltott be a hajdú haragosan.

- Jézus Mária! - sikoltott fel Majgóné, - megjött a nagy uram, megjött...

Csakhamar künn volt jóformán egy ingben, még kendőt sem dobva a meztelen lapoczkacsontjaira, de már akkor a nagyasszony is jött rohanva.

- Hol van hát, hol? - s szemeit mohón hordozta körül az udvaron. - Tegyétek bolonddá a nagyapjukat.

A hajdú lerántotta a fehér ponyvát a szekérről.

- Itt van ni, a koporsóban! Vegyék le kendtek.

Leirni nem merem azt a rémületet, a szép Papp Józsefné hogy lett halott-halvány s mint omlott össze alélta a folyosó köveire. Mikép emelték le az összefutott férfi-cselédek lámpások fényénél a nehéz koporsót, hogy csikorgott a hó talpaik alatt kísértetiesen s hogy kongott a kövezet, ropogott a padló alatta! (Mert nem lehetett vállon vinni, kötélén csúszatták az ebédlőbe.)

Reggelre lázban volt az egész falu. Nagy események nagy mozgást idéznek elő. A paraszt-asszonyok ott hagyták a dagasztó teknőt, a nemesekben pedig felébresztette a kíváncsiság a részvétet (mert ezek ketten egy szobában hálnak), csoportosan tódultak a Papp udvarra s onnan a nyitott ebédlőbe.

Csakugyan igaz volt a hír: ott állt egy ravatalon a fekete diófa koporsó az ezüst veretű betűkkel: «Spectabilis Dominus Josephus Papp de Száldobos».

De hát, hogy jutott ide? Hol halt meg? Miben halt meg? Ki küldte idáig? Még a holta után is titokzatos.

Nagy tisztességgel jött a teste. Vármegye embere kísérte. De honnan? Egyik vármegye a másiktól kapta az instrukciót, hogy kísértesse Száldobosi Papp József testét megint a szomszéd vármegyéig. De hogy hol kezdődött s kitől jött a legelső parancs? Csodálatos homály ül a koporsóján.

Másnap délelőttre volt a temetés. Majgóné a torra süttött, főzött, kántor búcsúztatót komponált, szabó a nagyasszony gyászruháját varrta, piktör a címereket festette.

Mindenkinek volt valami dolga, csak magának nem az özvegy asszonynak.

Ott járt-kelt egyedül a szobában.

Nem sirt már. Valami hideg nyugalom látszott az arcán, valami dacz.

Karjaiba vette a másféléves Miklóskát s mereven, hosszan nézte kis fonnyadt arcát.

«Meghalt az apád!» - mondá.

A gyermek mosolygott. Talán értette!

Délután kétszer is megfordult az ebédlőben. Maga rakosgatott el a ravatal körül mindent. Hogy megijedt attól a koporsótól, a mikor hozták, - most már föl sem veszi, mintha csak egy közönséges butordarab lenne. Mégis csak gyarló az ember.

Este a mint a kis Miklóst levetkőztette, eszébe jutott, hogy a gyermeket mégis be kellene vinni a terembe; illik, talán kötelesség is. Se az élő nem fog tudni erről, sem a halott. De hátha mégis van valaki ott fön, a ki nézi az ilyeneket? Annak a kedvéért be kell vinni a gyereket.

Bevitte. A gyermek álmos volt már és sirt. Nem nézett a koporsóra, hanem az anyja keblére fordítá fejét, kis állacskáját annak a lilium vállára támasztotta.

A viaszgyertyák kísértetiesen lobogtak. Köröskörül a virágcserepek dús növényzete megperzselődve sercegett tőlük, kellemetlen szagot árasztva.

Pappné megfordította a gyermek fejét, hogy a koporsót nézze.

«Itt fekszik az apád, fiacskám!»

A gyermek nem akart oda nézni, durczásan visszafordította a fejét.

De hát ott fekszik-e valóban?

Oh hogy lüktettek a halántékai, mikor ez a gondolata született. Futó tűz, jéghideg nyargalt át az idegein egyszerre. És ugyan hogy fekszik ott? Levágott fejjel? Átlótt mellel? Vagy nyitott szemekkel csendesen. Mert ki is fogta volna be a szemeit? Senki sem szerette.

Kifutott, gyermekét betette az ágyacskájába, aztán felkereste a Majgónét a konyhában.

- Keritsen nekem hamar egy szekerczét.

- Épen van itt egy, - de minek az a nagyasszonynak?

- Föl akarom vele feszíteni a koporsót.

- Dicsértessék a Jézus Krisztus, - kiáltá Majgóné elsápadva. - Csak nem tesz ilyet a nagyasszony?

- Hogy ne tenném? Látni akarom az uramat. Kend is velem jön.

- Én? Hátha nekem adnák ezt a falut?

- Akkor hát magam megyek, - szólt az urasszony szilárdul s bement, a hogy mondta, egyedül, a baltával és egy piczi lámpával a kezében.

Oda lépett a koporsóhoz, egy csöppet sem reszketett a keze, mikor a baltát bevájta, a hol a deszkák összeértek. Megreccscent a fedél a feszítésre s engedni kezdett a mint féltetével ránehezedve lefelé nyomta a balta nyelét, majd egyszerre fölszakadt s rémletes robajjal újra lecsapódott.

De most már könnyen fölemelheti a kezével is. Meg kell lenni. Látni akarja. A mit egyszer egy asszony a fejébe vesz! Fölemelte a fedelet.

Egy üvegtábla ki volt verve az ebédlő ablakán. Vihar támadt künn e pillanatban s üvöltve csapódott be a nyíláson. A fáklyák mind kialudtak egyszerre. Elfujta az ördög. Mindig az segített Papp Józsefnek!

De a kis lámpa fölött nem volt hatalma, azt ő tartotta a kezében. Annak a fénye megvilágította neki a koporsó belsejét.

Sápadtan tért vissza, ábrázatából kikelve, de volt ereje előbb még vissza is szegezni a fedelet.

- Láta a nagymasszonyom? - sutogta Majgóné fontoskodva.

- Láttam. Vesse meg hamar az ágyamat, lefekszem, fádom.

Vaczogott a foga, halántékain hideg veriték pergett alá. Egész éjjel láz gyötörte és félrebeszél. Vagy hogy csak úgy látszott, mert talán igazat beszélt.

Másnap megvolt a temetés uri tisztességgel. Sok nemes familiák egybegyűltenek a környékről. Nem történt egyébiránt semmi különös, ha csak azt nem vesszük, hogy a címereket, melyek ott röpködtek a koporsó két végén, utközből letépte a szél s az egyiket odapaskolta a Veresék pajtájához. De iszen, keresztények, van valami megfoghatatlan a természetben!

Bekaparták biz azt, lelkéről nem szólok, hanem a teste a földé lett, - míg ellenben özvegye itt maradt a világnak, mert még világra való lett volna.

Alig hogy az egyik gyászruháját elkoptatta, senki sem várta már, hogy még varrat egyet, megtelt a szomorú udvarház kérésekkel, de csak rendre kosarat kapott mindenik. Pedig olyan is volt, a ki négy lovon jött.

Igaz, hogy sohasem nézett ki olyan jól, mint özvegye óta: idomai megteltek, a képe egy kicsit meghosszabbodott. Merészség az időtől, hogy beáll szépítő szernek, mikor pedig ellenkező a tiszte.

Tűnődött a környék, mi lehet az oka? Hát senkit sem szeret? Egy csöpp szív sem volna benne? Mire vár? Miben telik kedve, ugyan miben?

Végre is a hetyke Pély Barnabás talált mentséget a viseletére sok fejtörés után.

- Oh, én bolond fejem! Az a szegény asszony alkalmasint engem vár.

Olyan természetes, olyan egyszerű volt ez a hiú kurta nemes előtt, hogy igazán csodálkozott rajta, mikép lehetett ezt előbb ki nem találni.

Egy vasárnap délben felöltötte ünneplő dolmányát, hadi fringiját felkötötte s beállított kérőnek - mert szép is az asszony, csinos a birtok, beteges a Miklós fiu.

De bizony nem járt szerencsével, pedig daliás alak volt, hatalmas vállakkal, szép diósín bajuszzal, villogó fekete szemekkel. Pappné megköszönte az érdeklődést, elfogadta a muskátli bokrétáját, de nem tűzte sem a hajába, sem a keblére (az a remény volna, ez meg már ígéret), hanem csak a pohárba tette illedelmesen, friss vizet töltvén abba s így szólt szóról-szóra, lesütött szemekkel, búbanatos hangon: «Nem mehetek hozzá senkihez. Nem lehet, nem szabad.»

Restellte Pély... hogy ne restellte volna! Agyon volt ezzel ütve örökre. Hogy fog ő most emberek közé menni, ő a «mocskos nélküli nemes», a kit, saját állítása szerint, kard eddig le nem győzött, asszony le nem nézett?

De mi is lehet oka, teremő istenem, hogy senkihez sem mehet hozzá?

Nem lehet, nem szabad! Ki tilthatja azt meg? Hiszen csak őle függne, ha akarná!...

Öregasszonyok megoldták: Az ördöggel cimborált a néhai, annak engedte át kontraktusban a nejét. Ugy, úgy, Száldobosi Papp Józsefné az ördög felesége most. Minden éjféltkor eljön hozzá a kulcslyukon át, mikor a nagy topolyafák első kakaskukorékoláskor összerázkódnak, mintha sóhajtoznának...

Volt benne valami. Csakugyan ott alkalmatlankodott nála minduntalan az ördög; az emlékezet. Azonkívül bezárva, egyedül élt házában.

Nem jött oda be más, csak az esztendő. Emberekkel ritkán jött össze s akkor is hallgatag maradt, férjét sohasem emlegette. Mindene a fia volt. Az a szomorú, szelid fiucska, kinek arcán valami végzetszerű köd ült. Úgy nézett ki, mint egy kis aggastyán. Tizenkét éves korában ősz hajszálak voltak a fején.

Otthon nevelte az anyja maga mellett, soha nem játszott, nem nevetett. Egyszer mint már süldő ifjú átment Veres Péter uraimékhoz s ott megpillantván a tekintetes asszony ruhakelméit az ágyon, ösztönszerűleg morzsolgatta ujjaiával. «Nagyon finom», mondá. Kerékpályéknál a kisasszonyok kérdezték más ízben, hogy mivel tölti napjait: «Annyi, de annyi bajunk van az új szakácsnéval, hogy ki sem mondhatom, - sopánkodék asszonyosan, - mindent meg kell neki mutatni, és semmi sem áll a kezeügyében.»

Hát ilyennek kell lenni egy fiúnak? Oh! oh! Annyira szerette az anyját, hogy leánya lett neki!

Maga is belátta ezt a nagyasszony s húsz éves korában elküldte a burkusországi universitásokra. Hadd ragadjon ott rá egy kis élet!

De a nagyasszonyt tönkre tette ez a válás! Azóta mind jobban jobban hanyatlott egészségben s egész természete átváltozott. Az embereket felkereste és csacska lett. Fiáról beszélt velök. Miklós levelet írt minden hónapban pontosan. Az elátkozott ház úrnője mindig idegesen, türelmetlenül várta e leveleket s mikor már maga elolvasta százszor, elhurczolta sorba a nemesi familiákhoz eldicsekedni: «Milyen víg! Milyen eleven!» Minden levélből azt olvasta ki. Mennyi, de mennyi élet ragad rá!

Úgy látszik, mintha az esze is gyengülni kezdett volna. Phantasztikus dolgokat fecsegett össze, hogy az embernek hajszála meredezett tőlük. Veresnének egyszer azt mondta: «Hogy mért nem mentem férjhez hugomasszony? Mert megnéztem a férjem koporsóját s nem volt benne egyéb, csak kövek és szalma.»

Másoknak is elmondta ezt bizalmasan: «Féltem, hogy visszajöhet... ez a nagy titok nyomta a lelkemet, ez a borzasztó homály szorította össze a szívemet. Féltem, hogy visszajöhet, néha reméltem, hogy visszajön, de mindig szégyeltem, hogy meg nem halt.»

Az emberek kétkedőleg rázták fejüket, de nem mertek neki ellentmondani. Ha más beszél, könnyen elhiszik, mert mindent könnyen elhisznek, a mi nem valószínű, de mert maga beszélt, mindössze szánakozólag összenéztek: «Elvesztette biz az szegény az eszét is!»

Aminthogy csakugyan megfogyatkozék elméje is a testi erejével. Egy tavasz felé, mikor a rózsák kezdtek nyilni, lefeküdt és soha sem kelt fel többé. Betegsége alatt minden nap más-más badarságot gondolt ki, vísiói voltak, hogy a férje künn él valahol messze országban. Két

kis pajkos leány szaladgál a kertben, ő maga pedig a feleségével üldögél az ambituson. De milyen kedvesek azok a leánykák, s mennyire hasonlítanak Miklóshoz... Máskor meg, különösen borús napokon, rémes képeket rajzolt phantáziája. Férje testét négy felé vágatá a haragos császár, de azután megijedt tettétől, hátha számon kérik tőle Száldobosit - s útnak indított egy hamis koporsót. Künn az ablak alatt órákig dübörögtek a koporsónak kerekei, - mert kerekeken járt.

Ismerősei, ápolói vigasztalták, csititgatták ilyenkor: «Ugyan, ugyan ne képzelődjék hugom-asszony! Verje ki a fejéből kedves sógorasszony. Ott nyugoszik a maga ura a puha földben, istennek az ő hírével és tudásával. Nyugodjék is békében. Oda jutunk lassan mindnyájan.»

Napról-napra rosszabbul lett, úgy hogy Pélly Barnabás uram és Veresné asszonyom jónak ítélték hiráddal lenni a burkus nagyvárosba, Berlinbe Száldobosi Pap Miklósnak, hogy órát, napot nem mulasztván haza igyekezzék, mert már így is vagy látja többé vagy se az édes anyját.

Rá egy hétre már maga Pappné is sürgette, hívják haza a fiát.

- Itt lesz. Már irtunk neki. Holnap vagy holnapután itt lesz.

De nap nap után mult s Miklós még mindig nem jött. Tán meg is halt volna, egészen elfogyott az életerejé, hanem fentartotta a várakozás. Pedig már jobb volna szegénynek, ha pihenne.

Duzzogott Pélly uram, Veresné pedig búsult az elmaradásán. Innen-onnan egy hónapja már, a hogy tudósították: azóta itt lehetne a tengerentúlról is. Végre nagysokára levél jött Miklóstól. Pélly bontotta fel izgatottan:

«Kedves mamácskám, én hála istennek egészséges vagyok»...

- Nem arról van most itt a szó, - toporzékolt dühösen Pélly, majd fejét csóválta, hogy odább sem emlékezik anyja betegségéről, sem a hazajöveteli szándékáról, mintha semmi sem történt volna.

Nosza hamar még egy levelet, de már ebben megnyomta a tollat derekasan. Arra sem érkezett válasz csak egy hónap múlva, épen az nap délben, mikor a nagyasszony halva feküdt.

Abban a levélben sem volt anyja betegségéről említés, az is úgy kezdődött: «Kedves mamácskám, én hála istennek egészséges vagyok.»

Hanem iszen egészséges volt már a nagyasszony is. Másnap beemelték testét a száldobosi kriptába s akkor így szólt a temetésen Pélly uram:

- Nézzük meg emberek, mi igaz van abban, a mit a szegény megboldogult mesélgetett.

Hát biz az igaz volt egészen. Száldobosi Papp József nem feküdt ott a koporsóban, hanem csak kövek voltak benne.

...Ezek a kövek nyomták a szegény asszony lelkét huszonné esztendeig.

- No már ezt nem hagyom ennyibe, - szörnyülködék Pélly Barnabás, mikor hazafelé szállingóztak a temetőből... - Nagy eset ez... rettentő eset!

- No bizony, - ellenveté Kerekpály Imre. - Hát megcsalta a feleségét, ennyi az egész. Vagy meglehet Bécsben sikkasztották el valami módon.

- De nem addig van az a spektábilis - mordult fel Pélly uram méltatlankodva. - Hát az én becsületem semmi? Mert ha ő most itt fekszik a gonosz csontjaival, tudja-e azt a spektábilis, hogy akkor én nem kaptam volna kosarat?

- Igaz, - szólt közbe Bajom György, - kegyelmeden esett violencia.

- De nem hagyom. Nem én. Ohó! Egy Pély Barnabást nem lehet bolonddá tenni.

Hanem mert őt nevezte ki végső rendeletében gyámnak a nagyasszony, előbbre való dolga volt eligazítani az örököszt. Még egy levelet menesztett Berlinbe, megírta belülről: jöjjön átvenni a jószágát, ráírta kívülről: cito citissime. Megint csak nem felelt Száldobosi Miklós, csak egy hónap múlva, még pedig anyja titulusa alatt: «Kedves mamácskám, én egészséges vagyok...»

De már erre nem tudta mit gondoljon Pély, s utra kelt legott Berlinbe, maga mellé vevén Laczkó István uramat.

Ott aztán kisült minden. Hetekig jártak utána, míg kinyomozhatták. Száldobosi Miklós jó régen nem élt már. Másfél év előtt agyonlőtte magát. A fatum készte rá talán, mely örökké a sarkában volt? Magában hordozta az átkos magot? Ki tudja! A diák pajtásai beszéltek, hogy egyszer egy öreg embert pillantott meg az utcán s elhalványodva, izgatottan kiáltott fel: «Ez az én apám!» A pajtásai csöndesítették: «Hogy volna ez a te apád, hisz magad monád, régen meghalt», de Miklós utána szaladt az öregnek és szóba állt vele. Azontúl eltűnedezt napokig, míg kedélyvilága egyre jobban borult. Készült a halálra, de senkinek se szólt.

Az utolsóelőtti napon megírt vagy ötven levelet s odaadta a leghívebb barátjának;

«Ezekből a levelekből - így szólt - minden harmincz napban küldj el egyet az én kedves jó anyámnak.»

És e levelek jártak is egyre a szegény Száldobosinénak, ki váltig dicsekedett: Milyen vig! Mennyi élet ragadt rá!

...Boldogtalan asszony, de csak különös is az élet folyása!... Volt egy eltemetett férje, aki még talán élt s volt egy élő fia, a ki már régen meghalt.

Hanem annak az élőnek majd utána megy Pély Barnabás uram okvetlenül.

Be is adott mihelyt hazaért egy hosszú instáncziát a vármegyéhez, hogy Száldobosi Papp József hollétét kipuhatolni s annak utána érdeme szerint megbüntetni ne terheltelessék, mivel-hogy ez istentől elrugaszkodott sátánfajzat nemcsak a familiának lőn tyránusa, nemcsak a halált szedte rá, a ki azt hitte, hogy lekaszált, nemcsak megcsúfolta az anyaszentegyházat, melynek a papja kiénekelte, hanem még az anyaföldet is megcsalta vala, - koporsója üresen találtatván a mohorai temetőben, mire nézve testimoniumot téssen az egész falu.

A hatóság el is rendelte nyomban a vizsgálatot, annak kiderítésére, hogy ez nem igaz.

Azonban kiderülvén hogy mégis igaz, meggondolkozott a tekintetes vármegye s latba vetvén, hogy a holttestet akkoriban valami titkos parancscsal szállították, azt a határozatot hozta (volt ám annak magához való esze), hogy ez ugyan nagyon érdekes történet - de nem tanácsos apróra tudni.

Mit tehetett most már Pély? S mit tehetek én? Nem kutatom, nem merem szőni tovább.

Engedelmeskedem a megyei végzésnek.

AZ ELFELEJTETT RAB.

- Jöjjön be a következő tanú!

Nagy hórihorgas embert tuszkol be az ajtón a hajdú, széles szíj van a derekán, gavalléros öt csattal. Hímzett halina lóg a vállán s újdonságú bocskor kunkorkodik a lábain fehér szíjakkal.

Nini, ni, hisz ez a Macskási István uram tót csőse, a ki engem diákkoromban megzalogolt, mikor a kukoriczásukban vadásztam.

Szemeim zöldes karikákat vetettek. Elfelejtettem, hogy birói széken ülök. Nem csoda, hiszen még csak huszonhárom éves voltam. Eszembe jutott fölháborodásom, a mi akkor elfogott, mikor a tölténytartómat elvette. Öt éve annak, de egy tekintet a csősz arczára egyszerre elfujja az idők pernyéjét s a bosszú érzete a régi erővel nyargal át ereimen. Vézna fiúcska voltam öt év előtt s mikor meglökött, elszédülve estem hanyatt a földön.

- Hogy hívnak? - kérdem tompán.

- Vrana Mihály szolgálatjára - mondá az óriás tiszteletteljesen.

- Lépj közelebb.

Közelebb jött, félénken, ünnepélyesen, mintha a templomban lépkedne. (Bezzeg otthon, a te pusztádon nem féltél, hanem nyers és vakmerő voltál úgyé?)

- Hány éves vagy?

- Huszonkilencz.

- Nős, gyermekes?

- Nőtlen.

- Voltál már büntetve?

- Nem voltam.

(Nohát majd leszel mindjárt. Hiszen megvan arra nekünk a rendes methodusunk.)

- Tanúnak van megidézve Vrana Mihály a Gyurgyik contra Macskási ügyben, az eskü szentsége alatt felelsz a fölített kérdésekre.

- Igenis kérem alásan - mondá Vrana jámboran, hosszú sárgás haját hátra simítva.

- Nem vagy kaptos?

- Nem vagyok.

- Nekem úgy rémlik. Jöjj még közelebb: lehelj rám.

Ez a «lehelj rám» volt a mi privát hatalmunk, a mi már meg nem fért a viczispán kezeiben s a mit a szolgabíró is nekünk, esküdteknek adott át, hogy mulassunk vele.

Vrana rám lehelt. Olyan tiszta szája volt mint a ma született gyerekeknek, s pálinkaszag épen nem csapta meg orromat. De mindegy, Vranának azért vesznie kellett.

- András - kiáltám a hajdúnak.

- Tessék parancsolni esküdt ur...

- Vigye be ezt a részeg ficzkót, hadd aludja ki a mámorát holnap reggelig.

Vrana mennyre-földre esküdözött, hogy egy hete nem látott italt, de hát hova apelláljon: a királyi tábla messze van innen, hogy felülszolgálja a száját.

Biz azt bevitték a kis megyeház börtönébe.

- Had jőjjön a következő tanú.

Egész estig dolgoztam a Gyurgyik-ügyben. Mert a törvénykezés ránk fiatal könnyelmű fiúkra volt hagyva.

Derék főszolgabírónk csak a közigazgatással törődött, de ennek ágazatai közül is úgy látszik azt választotta ki magának, hogy ő a részeg emberekre fog vigyázni, s e tekintetben igazi specialista volt.

Ha a hidak karfája megromlott, boszankodva kiáltott fel: «Rögtön meg kell csináltatni, nehogy valami becsipett ember erre jövet lepotyanjon a hidról.» Ha a kocsiszinek szelelő lyukain át ősi szokás szerint kitolták faluhelyeken a szekerek rudját, az is a szemét szúrta: «Le kell fűrészelni a rudakat, nehogy valami szegény részeg ember megüsse magát bennök.» Ha a kisebb megyeház udvarán, a hol hivatalunk volt, fölszakadt egy-egy kő, az öreg legott észrevette: «mért nem tesznek oda új követ, még meg találnak botlani a gödörben az esküdtek, mikor éjjel pityókásan hazajönnek.»

A józan emberekre nem nagy súlyt fektetett, sem a törvénykezésre. A józan ember rossz úton is el tud menni, minek annak a jó út és a jó híd.

A porlekedő ember sem érdemel különösebb figyelmet. Mert a ki maga keresi a bajt, minek arról azt levenni?

Ilyformán gondolkoztam magam is s a mondott napon lecsapva a Gyurgyik-aktákat az asztalra, kirándultam víg czimboráimmal egy közelfekvő fürdőbe, hogy reggel majd újra folytatom a munkát.

Azonban olyan jól mulattunk, hogy egy estéből két este lett, no meg egy közbeeső nap.

Eszembe se jutott a Gyurgyik-ügy, hanem, - és itt egyszerre elsáppadtam ijedtemben, - eszembe jutott Vrana Mihály.

A szerencsétlen Vranát becsukattam tegnapelőtt. És azóta sem nem evett, sem nem ivott, tehát bizonyosan meg is halt.

- Hollá, kocsis, fogjon be azonnal, sebes vágatva siessünk a székvárosba.

A barátaim tartóztattak, el nem birták gondolni, mi lelt egyszerre? Ijesztően nézhettem ki sápadt arccal, megüvegesedett szemekkel, tétova tekintetével.

- Hagyjatok békét, be kell mennem, minden áron be kell mennem.

Az öreg levéltárnok végig nézett...

- Értjük domine spectabilis, holdvilág, éjfél gyors bemenetel... veszszek meg, ha nem menyecske van a dologban.

- Ejh, nem is úgy néz ki, mint egy szerelmes - mondá az aljegyző Kolonkay István, - inkább úgy néz ki, mint egy gyilkos.

Összerezcentem. Testemen végig szaladt ez a borzasztó szó. Oh, hátha igaz, hátha igaz!

Kétségbeesve vetettem magam a kocsiba, de bármily sebesen mentünk is, úgy látszott, mintha czaamognánk. Fák az utak mellett sötét árnyékot vetettek, megannyi koporsó. Egy denevér az arczomba csapódott. Huh, a mint megfogtam, egyszerre reszketni kezdtem és a fogam vaczogott.

Oh istenem, bizonyosan meghalt a szegény Vrana.

Mert úgy volt, hogy a szolgabíróság csak huszonnégy órára csukhatott be valakit a saját börtöneibe. Ha több időre ítélte, át kellett adni a rabot a törvényszéknek, hogy ott nyilvántartsák és éllemezék. Nálunk nem volt rabtartási alap.

Vrana már halott, semmi kétség s nekem örökre végem van.

Két óra lehetett éjfél után, midőn beértem a székvárosba s megkopogtattam a kis megyeház kapuját.

- Mi tetszik? - kérdé az őr.

- Nyissa ki a kaput, be akarok menni az irodába.

Az irodában volt a börtönkulcs. De mit ér, ha az irodakulcs meg valahol az András hajdúnál volt.

Dobogó szívvel, kábultan futottam a város másik végére, a hol az András hajdú lakott:

- András keljen fel gyorsan, keljen fel.

- Talán a tatár van a nyakunkon? - dörögte és a másik oldalra fordult.

- Keljen fel azonnal, nagy baj van.

- No no... - szólt félálmosan.

- Emlékszik a tót csőszre, a kit becsukattam tegnapelőtt.

- Az ugysegéljen... Emlékszem bizony.

- Tudja-e, - kiálték fel, - hogy az már meg is halhatott azóta?

- Az ám, persze. Ámbátor csak soha nagyobb kára ne legyen a tekintetes vármegyének.

- Szaporán, menjünk kiszabadítani, ha mondom. Egy, kettő.

- Ilyenkor? - csudálkozik András.

De azért fölkázmálódott, kedvetlenül magyarázva útközben:

- Hiába való dolog ez teensuram, mert ha megboldogult, hát akkor ugyis csak holnap temetjük el ő kelmét, ha pedig él, hát akkor bizonyosan ő is alszik s nem fogja szívesen venni...

- Menjünk! menjünk!

Az irodából előhozta a kulcsokat s csendesen, szorult szívvel ballagtunk az udvar hátsó részébe, a hol a börtön volt.

Halántékom forró volt, lábaim inogtak, azt hittem, rögtön összerogyok. Oh ez a borzalmas három-négy pillanat fölért egy évi szenvedéssel.

Megcsikordult a kulcs a rozsdás zárban és fölnyílt az ajtó...

- Menjen elől András, - suttogtam reszkető hangon, - fogja meg a kezemet András... félek...

- Hideg a keze teens uram...

- Szólítsa András... szólítsa...

András elkiáltotta magát:

- Hej Miso, Vrana Miso!

- Hop! - kiáltá erre Vrana mellénk ugorva.

Örömben fölsikoltottam s neki támaszkodtam a külső falnak:

- Tehát él még, Mihály?

- Ajhaj! - felelt ő.

- Bizony azt hittük, hogy már meg is halt kend...

- No! - szólt csufondárosan a szerinte gyermekes föltevésre.

- Most már szabad kend Vrana Mihály. Kihallgatom a pörre nézve és azután haza mehet...

Nem szólt semmit, csak valamivel közelebb lépett hozzám. Azt hittem, torkon ragad, hogy bosszút álljon önkénykedésemért s bizony eltűrtém volna tőle.

De ő nem tette, csak azért lépett hozzám, hogy lehajoljon nagy szuszogással és a kezemet megcsókolja.

- Köszönöm, - mondá - hogy haza ereszt a tekintetes ur. Nem vagyok én rossz ember kérem alásan.

Elrántottam a kezemet s elvörösödtem.

Föltette széles kalapját és megrázta magán az öt csattos szíjat.

- Gondoltam én mindjárt, hogy kiszabadulok. Mert tudom én, hogy a nemes vármegye igazságos.

.....

Ez volt az én egyetlen rabom. Egész más volt ez, mint a mostani hitvány kor elfelejtett rabjai. Tudta ez, mi a becsület. Rá egy hétre újra benyitott a hivatalba.

- Mi baj van Vrana barátom?

Fonott kézi kosarat vett ki a halina alól.

- Egy kis édes szőlőt hoztam hálából a tekintetes urnak.

...Megkóstoltam, de nekem nem volt édes.

A KIRÁLY RUHÁI.

Ki tehet arról, hogy néha a krónikairók is szórakozottak? Feljegyzik a Mórus király esetét a bolondok, de elfelejtik odatenni, hogy ő felsége hova való volt. Most aztán odajutottam, hogy akármilyen apróra szedem is, ha nem akarják, hát még el se hiszik az én igaz történetemet.

Mindegy már, elmondom én mégis hűségesen...

Egy délután épen az államügyeket végezte el Mórus király, azaz aláírt vagy hetven iratot. A minisztere elreczitálta neki éneklő hangon, mi van bennök; ő felsége behunyt szemekkel, nyugodtan méltóztatott végig hallgatni az elodázhatlanul szükséges intézkedéseket, csupán ásitott némelykor. Volt néhány kinevezés köztük, egy-két halálítélet s még egy sor csip-csup dolog; egy embert például elítéltek halálra, mert becsmérőleg nyilatkozott az uralkodóról, mondván, hogy kevély és fölfuvalkodott, egy másik száműzetett, mert zsarnoknak merte mondani a legjobb szivü királyt. Mert minden király a legjobb szivü, míg a trónon ül.

- Készen vagyunk, - mondá a miniszter, hóna alá csapva a testes iratnyalábot s mellényzsebébe csusztatva az állampecsétet.

- Megállj még Narczis - szólott a király. - Vedd ki csak azt a vasat a zsebedből, s nyomd rá egy üres halálítéletre. Aztán hadd irjam én is alá.

- Üres halálítéletre felség? - csodálkozék a miniszter.

- Nos talán valami kifogásod van? Ejh Narczis, hiszen te eszembe akarsz juttatni, hogy alkotmányos miniszterem vagy, hogy tudnod kell, mire nyomod rá a pecsétet, mely a te őrizettedre van bízva. Narczis, Narczis, kezdsz gyerekes lenni.

- Oh, oh felség! Hova gondol, istenem? A legjobb királynak a leghivebb rabszolgája...

Mórus kegyesen megveregette az öreg Narczis váll-lapoczkáját, aztán átvette a kész iratot, aranyos köntöse belső zsebébe csusztatván.

- Pedig megvan bennem a tántoríthatlan alkotmányos érzület, öreg. Istenemre, megvan bennem. Elmondom bizalmasan, mire kell.

- Királyok legdicsőbbike! - hajlongott Narczis.

- Egy szép asszonynak udvarlok, öreg, egy igen szép asszonynak. Az kérte tőlem ezt a sziveséget. Egy halálítéletet kitöltetlenül. Bagatelle! Beláthatod, hogy nem tagadhatom meg.

- Fölséged oly kegyes...

- Okos vagyok, Narczis. A szép asszonynak az a baja, hogy hatalma nincs, és hogy férje van. Én megadom neki a hatalmat s ő azzal megszabadítja magát a férjétől. Pszt, Narczis, valaki meg ne hallja... mert így lesz, azt gondolom.

- Nagyobb kéj ölelni, mint ölni - hízelt Narczis.

- Ugy van, öreg! Elviszem neki azonnal az iratot. Mert a királyok kegye, nekik termő vetőmag. Jegyezd föl a birodalmi aranykönyvbe.

- Feljegyzem, felség.

- Hát azt beirtad-e már, amit tegnap mondtam az új adókivetésről?

- Benne van, fölség.

- Hadd hallom, miképp hangzik:

A miniszter felütötte az aranykönyvet s elolvasta az utolsó sort:

«A jó király olyan, mint a kertész, gyakran nyesegeti az élőfákat».

- Valóban igen csinos mondat, - jegyzé meg elégtelenen Mórus, s fejére téve bogláros királyi fővegét, lement a palotája zárt kertjébe, mely a szent Nul partján volt, amerre nem szabad járni senkinek.

A merre ment, mindenütt földig hajoltak előtte a szolgák és az udvari nemesek, a kikkel a folyosókon találkozott: «Légy üdvöz nagy Mórus király!»

Csillogó aranyos ruhája megvakítá a szemeket, kevély léptei megrengeték a földet. Még az ebek is söprödtek előre és a farkaikat csóválták a távolból.

A kertben természetesen a csalogány énekelt a szerelemről, mert a király is erről gondolkodott. A karcsu liliomok meghajoltak, a rózsák utjára hullaták szirmocskáit, az azaleák a fejükkal integettek s nevét suttogták. Már tudniillik nem az ő nevét, hanem a Florilláét, mert a bűbajos Florillához, a Narczis menyéhez sietett titokban a király. Lehajolt s bokrétát kötött a virágokból Florillának.

Bent a palotában pedig mindenki azon tanakodott, hogy vajjon hova mehetett ő felsége.

- Sétálni a berkek közé!

Csak a miniszter sugta a fiának, Rognak:

- Valakinek a fejét vitte el valahova.

Rog pedig odakapott ijedten a saját fejéhez. Ott volt biz' az hiánytalanul a maga helyén. Sőt, úgy érezte, hogy még tán nagyobb is - két szarvval.

Hirtelen így szólt egy csatlósna, ki a kert bejáratát őrizte:

- Ime egy zacskó arany. Cseréljünk ruhát, s eressz a kertbe.

A csatlós fejkavarva ellenkezett.

- Nem tehetem; a király leütteti a fejemet, ha visszatér.

- Szamár vagy, - mondá Rog. - A király csak akkor véteti fejedet, ha visszatér, én pedig most ütöm le, ha nem engedelmeskedel. Időt nyersz, meg egy zacskó aranyat.

A csatlós ráállt az előnyösebb ajánlatra, s a rég gyanakvó Rog beosont a kertbe, mindenütt a király nyomán haladva. A liliomok előtte is hajladoztak, a rózsák utjára hullaták szirmocskáit, az azaleák fejükkal integettek s neki is a Florilla nevét suttogták. Rog letaposta valamennyit.

Mórus királynak egy titkos ajtója volt a kertből, melyet kulcsával felnyitván, kilépett a Nul partra s annak mentében haladott a fényes kéjlakok mellett. Ezek közt volt Rog villája is. A király építette azt tavaly-nyáron s aztán nagy kegyesen odaajándékozta a hű vitéznek, Rognak. Hümm! Hát már tavaly be lehetett volna írni az aranykönyvbe, hogy a királyok kegyessége nekik jövedelmező vetőmag.

Rog mindenütt utána lopózott a királynak, a mi könnyű volt, mert az nyitva hagyta maga után a kerti ajtót.

Mély csend volt a Nul partján, csak a habok locsogtak, lágyan, halkan: az esthomály sötét aczélszínűre festette őket. Ugy nézett ki a csillámló Nul, mint egy óriási pallos-penge.

Mikor a Rog lakáához ért a király, ezüst sipot fujt meg háromszor s annak hangjára fiatal hölgy jelent meg az erkélyen. Csak annyit mondok röviden, hogy a piktorok ránk megörökítve olyan szép fejet nem hagytak abból a korból, mint ez volt. Szinte fény támadt körülötte. Hát még a szemei hogy ragyogtak! Hosszu, dús szőke haja, amint aláhajolt az erkélyről, úgy nézett ki a sötétben, mint egy tejút. Egy fehér út, nem fent az égen, hanem, mely levezet a pokolba.

- Te vagy Florillám? - suttogá a király.

Rog egy bokorba huzódék, onnan hallgatta dobogó szívvvel, mi fog történni. Pedig már tudta, mert sejtette.

- Én vagyok királyom, én vagyok, - csendült meg a Florilla dallamos hangja.

- Felmehetek hozzád szép mennyországom?

- A király csak parancsol, minek kérdezzen?

- Férjedet udvari szolgálatra rendeltem, - nevetett a király, - az meg nem lephet. Akár vissza se jő többé Florilla, ha úgy kívánod. Itt az ítélet, elhoztam.

- A miniszteri pecséttel?

- Azzal Florilla.

(Mégis nagy tuskó az az én apám, - gondola magában Rog.)

- Hozd fel uram egy óra múlva, - suttogá Florilla. Addig majd elaltatom a szolgáló-hölgyeimet.

Teljes egy óráig várakozni, nagyon hosszú idő a királyoknak, kivált ha még szerelmesek.

Forró est volt ez, a föld langy párát lehelt ki, a szél nem mozdult, a Nulnak nem volt fodra, még ráncza sem. Olajfák behullott virágkelyheiben pajkos méhek utaztak, ringatózva a szelid vizen: nem okozott nekik a habverés hajótörést.

A király addig-addig nézte a csábitó folyamat, míg megkívánta. S amit a király megkíván!...

Leült a partra egy bokor mellé, közel oda, hol Rog rejté el magát tépő gondolataival és zürzavaros terveivel, lehuzta lábáról aransarkantyus sárga csizmáit, levetette biboros köntösét, narancsszinü gyémántgombos mellényét, leakasztá nyakáról az ezüst sipot, levetkőzött az utolsó ruhadarabig, s aranyos gunyáit odahelyezte a puha fűbe.

Körülnézett a hatalmas ur. Nem látja senki. De ki is merne járni a tilosban, a szent Nul partján?

Csak a víz tükre volt szemtelen, hogy visszaadja alakját. Egy királyt meztelenen! Hahaha! Ugyan nevessetek neki csintalan vízi tündérek!

Mórus megrestelte a saját alakját s hirtelen beleveté magát a habokba, azok helyet engedtek neki s lecsókolták róla a forróságot.

Pompásan érezte magát; a parti fákon fölkszúzott virágindák szövevénye illatos falat képezett neki, lába alatt apró kavicsok csörögtek s a talpait csiklandozták. Mert a Nul kicsiny folyó s még azzal sem lett sokkal nagyobb, hogy a király teste benne volt.

Mikor aztán eleget fürdött, meg a pásztor óra homokja is kezdődött, kijött a partra felöltözöködni. Sietve, dideregve tartott a hely felé, hol ruháit hagyta.

Eltévesztette a bokrot: nem az volt! Tovább futott: a másik bokor is csalóka. Visszafutott. Ott sincsen a királyi köntös. Szaladozott bokortól bokorig fogvaczogva. Sehol semmi. Egész Nul partját összenyargalta, minden cserjét fölturnált. Nem volt már hidege, izzadság verte ki testét. Elkezdett ordítani:

- Hol a ruhám? ki lopta el? Ember nem tehettem! Hallod-e föld, ha te nyeltem el, kitépem minden fát, minden füvedet országomban.

A földre vetette magát s keservesen zokogott. Majd fölugrott s dühösen fenyegette meg öklével a holdat.

- Világíts jobban te ostoba mécs... mert összetöröm a gazdádat a templomokban!

Hanem a hold oda sem hederített neki, sőt inkább úgy tett, mint valami szemérmes szűz, betakarta arcát felhőfoslányokkal.

Biz ott cseperegni kezdett az eső is s Mórust derekasan verte a fáról lecsepegő lucok, nem hagyott rajta emberi ábrázatot. Végző kétségbeesésében arra határozta magát, visszamegy a palotájába ruhát venni. A nagy szégyen persze, meg lesz az örök között, akik látják majd, de azokra nézve egy pompás ötlete kerekedett: nyomban lenyakasztatja őket, ne beszélhessék el senkinek. Mert hiába, ember a király is s illik valamit adni a külső tisztességre.

Odafut a rejtekajtóhoz. Hasztalan remény. Az ajtó be volt zárva, pedig úgy emlékezett, mintha benne hagyta volna a kulcsot. Ejh, tudja is ő már mit csinált s főleg, hogy mit fog csinálni...

Nem igen volt más mód, mint megkerülni az egész Nul folyam hosszában az elzárt várost s a déli főkapun neki indulni, számtalan utcán és sikátoron át a palota nyílt bejáratának.

Futnia kellett, mert már virradni kezdett. Teremtő isten, milyen gunydalokat csinálnak ebből, ha meglátják az alázatos jobbágyok! De szerencsére nem látta senki. Az utcák, melyeken lihegve futott ő felsége, még néptelenek valának. Embert nem látott sehol, csak egy alvót a székesegyház ajtajában. Egy vén koldus, Dim nevezetű, feküdt ott ócska daróczzal letakarva.

A király megirigyelte és megrugta.

- Add ide hamar azt a pokróczot, - szól parancsolón.

A fölriasztott koldus fölemelte mankóját és meglóbázta maga körül:

- Eltakarodj innen, mert végig ütlek.

A király érezte, hogy ő a gyengébb, fogcsikorgatva rohant odább. Gazdátlan kutyák egész falkára szaporodva ugatták s vonitva futottak vele a királyi lak elé.

A külső palotaőr éppen arról álmodozék félszenderben a kapufélfához dőlve, hogy a király uj, finomabb mundért szabatott a legénységnek s fölemelte a lénungot egy garassal, mert a való-ságban mindig úgy történik, hogy komiszabb lesz a mundér, s a lénungot leszállítják két garassal.

Egyszer csak a vállára üt hátulról valaki.

- Hophó? Ki vagy? Mit akarsz? Ejnye ni, hát ilyen lesz a mundér? riadt fel a palotaőr és a szemeit kezdte dörzsölni.

- Ereszsz be, - parancsolá a király lázas izgatott hangon - s add rám a köpenyed.

Az ő tréfára vette a dolgot s úgy is tett, mintha nevetésre huzná szét a száját, de az, a történeti igazság kedvéért legyen megjegyezve, sehogy sem sikerült neki.

- Nincs egyéb kívánságod ugy-e? No lássa az ember, még nem is olyan rossz élcz tőled. Sajnálom, de a bevallott bolondok háza mégis másutt van.

- Parancsolom, azonnal engedelmeskedj, - sürgeté a király dühösen.

- Hogy is ne? - mond a katona dárdát szegezve a szánandó alaknak, kinek lábai véreztek s haja csapadékban tapadt fejéhez.

- Hát nem ösmersz?

- Nem.

- Én a király vagyok.

- Vagy bizony futó bolond. Eredj! Ezer szerencséd, hogy nem vagyok ébren, mert úgy elvernéllek a király nevében, hogy ő sem venné le rólad.

Mórus a szép szóhoz folyamodott. Hallotta ő azt, hogy ez használni szokott a jobbágyoknál.

- Hallgass meg derék vitéz. Fürödni voltam este a Nul vizében, ruháimat azalatt ellopta valaki. Az egy élő istenre esküszöm, én vagyok Mórus király.

- Bolond beszéd, - mondá a katona. - A király odafönn van és most alszik. Az éjjel személyesen adott át egy sürgős kivégzési parancsot a pajtásomnak, aztán el is vitte. De most már pusztulj a rögeszméddel...

Mórus lankadtan, kimerülve tántorgott szorosan meglapulva a falak mellett a szeretője palotájához, ott kopogtatott be s onnan küld majd oda csatlóst ruháért. Ajkain iszonyu szitkok keltek. Porrá fogja égetni az egész várost, mihelyt... mihelyt...

Itt aztán megakadt gondolata.

...Mihelyt köntösét fölveheti.

A köntösét? Hogyan? Onnan kezdődnek tehát a király?

Dim jött vele szembe. Már fölkelt a vén semmirekellő és a pálinkamérések kinyitását leste.

- Add ide kérlek daróczodat, - szólítá meg fátyolozott hangon a király.

Dim arisztokratikusan lenéző pillantást vetett rá.

- Ahá! Nem vagyunk már olyan hetykék, mint előbb. Nos hol ittad el a ruháidat? Ki vetkőztetett le így? Szégyen, gyalázat ezektől a gaz korcsmárosoktól. Ha én volnék a király, fölakasztatnám valamennyit.

- Föl fogom akasztatni, - hörgé Mórus, - csak add ide a daróczot.

- Micsoda? Fölakarod akasztatni a csalfa kópékat? Hát ki vagy te?

- Maga a király.

Dim csodálkozva nézte végig.

- Nem láttad arczomat a pénzekre verve?

- Nekem nem jut a király pénzeiből! - szólt a koldus s odaadta felső takaróját a királynak.

Most aztán bátrabban mehetett a Rog-kastélyhoz. A kora reggel daczára is sok nép állott a kapu előtt, mintha várnának valamire. Suttogva beszélgettek. A király fölismerte köztük néhány bizalmasabb udvari nemesét, de azok épen nem ösmerték meg s félreállottak előle, nehogy a darócz finom ruháikhoz érjen.

A király oda lépett a kapuhoz s öklével megdöngeté!

- Nyissátok ki.

- Nem lehet.

- Én parancsolom, a király.

A kapus elröhögte magát.

- Szegény elmeháborodott ember.

Mórus kétségbeesett arccal esdő hangon fordult a tömeghez.

- De hát nem ösmertek rám? Jó emberek, kedves jobbágyaim, nézzetek meg s mondjátok nemde, én vagyok az uralkodó.

A nézők arcán szánó mosoly a felelet.

- Te Kabul, kinek csak a múlt héten ajándékoztam egy jószágot, mit hallgatsz, hiszen ösmersz? S te Niles, kit a porból emeltem magasra, ki palástomat szoktad fogni az udvari miséken, te is megtagadsz engem?

De sem Kabul, sem Niles rá nem ismertek a királyra.

Hálátlanok! - dühöngött. - Hol van az urnó? Hol van Florilla? Ő meg fog ismerni engem!

E pillanatban egy királyi herold lépett ki a kapun magasra emelt dárdával, melyre női fej volt rászurva.

- Itt van Florilla!

Ott volt, ő volt, - hanem már ez sem fog ráismerni. Hallgat ez már örökre. Pedig még rajta van a korona is azon a szép fön, a hosszú aranyos haj, mely körülcsapkodja a szélben egész végig a dárda nyelét.

A nép ujongott, a király fájdalmasan fölördített.

- Ki merte ezt cselekedni?

Senki sem felelt neki, de azért megtudhatta. A herold fölolvasta az ítéletet, majd kiszögezte a kapura, hogy a nép lássa a hiteles királyi aláírást és a miniszteri pecsétet. Minden a törvény szerint végeztetett.

Mórus megsemmisülve rogyott össze s kezét halántékára tapasztva, félőrülten motyogá:

«Talán még sem, még sem én vagyok Mórus király?»...

A tömeg nőttön nőtt, uri lovagok, hölgyek jöttek megbámulni még utoljára a gyönyörű levágott főt, melyet már nem vesz az ölébe senki többé, melyet nem kell sem irigyelni, sem megsüvegelni ezentul.

A koldus is eljött a látványossághoz. Azok a kiknek a király adott valamit, nem törődtek vele, ennek az egynek, a ki neki adott, köze volt hozzá, megszólította:

- Gyere el innen jó ember, mert agyon lökdösnek itt a nagy urak s még összetépik a darócodat, a mit adtam.

Kezén fogta és elvezette. Az hagyott magával tenni mindent. Nem volt már semmi akarata.

Csak a nagy piaczon csillogott fel szeme mégegyszer; Narczist, a miniszterét látta egy utcasarkon, amint egy iratcsomóval a hóna alatt a reggeli audientiára siet.

Utána iramodott és nyakába vetette magát örvendezve:

- Narczis, Narczis: kedves öregem! Jó, hogy megláttalak.

A miniszter felháborodva lökte őt el magától.

- Micsoda szemtelenség ez, he?

- Hogyan? nem ömersz? Te sem? Hát csakugyan nem én vagyok a király?

- Nem ám, - mondja nevetve a miniszter, - hanem a hangját jól utánoznád ficzkó, ha nem volnál annyira elrekedve.

S ezzel a találkozás emlékeül, kedélyesen végig huzott rajta az aranygombos nádbotjával, melyet ötvenedik születésnapjára kapott ajándékba a királytól.

És a világon a legderültebb hangulatban tartott a rezidentiának: a szolgák tisztelegve tártak előtte ajtókat egész a legbelső termékig, honnan, a mint négy rétbé görnyedve várná a legmagasabb ajtónyitást, eléje lépett - Rog.

Rog alkalmasint mindent elmondott neki, mikép leste ki a király találkozását, párbeszédét Florillával és mikép ment be aztán a levetközött király ruháiban a palotába, Florilla nevét írva be a kész ítéletbe. - Rog, mondom alkalmasint mindent elbeszél - mert a vén Narczis azon nyomban bejegyezte a birodalmi aranykönyvbe ritkítva:

«Sámsonnak a hajában vala az ő ereje; a királyoké ellenben a czifra ruházatjukban vagyon».

...Hogy aztán mi történt, följegyezték a krónikások, de én nem beszélem el, - mert azt a többit már én sem hiszem.

A ROMLOTT FÉRFIAK ORSZÁGA.

Egy szép királyné uralkodott Smargaza nevű országban és az a fejébe vette, hogy a férfiak mind gonosz csontok. (Különbén én is abban vagyok.) Szigorú törvényt hozott, hogy a mely férfi valamely nőt behálóz, a nőnek joga van azt követelni, hogy vagy vegye el feleségül, vagy ha szigorubban akarná büntetni, kívánhatja a halálát is.

Itt hát bizony nagyon kellemesen éltek az asszonyok, volt sok lakodalom az országban s maga Mirtha királyné igen büszke volt, hogy ilyen pompás törvényt tudott hozni.

Egy reggel azonban az történt, hogy két hölgy jelentkezett a királyné azon elfogadó szobájában, hol a véres pallos függött az ajtó fölött - míg az asztalon menyasszonyi koszorúk hevertek egy sorban. Mert csak erre a kettőre volt szükség az ilyenfajta ügyekben.

A két panaszos nő nagyon szép volt. Harmatos arcú lányok, barna az egyik villogó sas-szemekkel, merészen hajlott orral, hollófürttel, szelid tekintetű, aranyhajú a másik.

- Mi bajotok? - kérde Mirtha királyné.

- Egy lovag behálózott engem, királyné - mondá a barna és a szeme villámlott.

- Engem is - hebegte lesütött szemekkel a szőke.

- Hogy hívnak téged? - szólt a barna felé fordulva.

- Én Aróta vagyok, a gazdag kalmár leánya.

- S hogy hívják, a ki törbe ejtett?

- Bólus vitéz, a gárdakapitány.

A szőke leány összeresztette.

- S téged hogy hívnak?

- Az én nevem Delma, a hajóács leánya.

- Kit vádolsz?

- Bólust, a gárdakapitányt.

Most a barna Aróta rezgett össze s arcza vérvörösre gyult.

- Hogyan Bólus? A gárda-kapitány? - kiáltá a királyné és ajkai reszkettek a dühtől. - Kettőt egyszerre! Ily erkölcstelen ember még nem akadt országomban! Hóhér!

A hóhér, a ki ilyenkor ott állt veres ruhában a tornáczon, kedélyesen diskurálgatva az esketésre várakozó pappal, bejött a szólításra.

- Menj vezesd elénkbe Bólust, a gárda-kapitányt.

Kis vártatva belépett; zömök, jól megtermett legény volt nagy kiülő pofacsontokkal és meglehetősen kopasz fejjel. Egyébként nem volt valami nagyon csábító külseje.

- Tudod mivel vádolnak?

- Tudom felség.

- Igaz?

- Azt mondtam, hogy tudom, mert igaz.

Mirtha királyné magánkívül volt haragjában és a lányokhoz fordult.

- Tudjátok a törvényt, mely országomban mindenkor megtartatik, s mely nektek kétféle elégtételben ad válogatást. Mit kívántok?

- Vegyen engem nőül - mondá Delma.

- Pallost neki! - kiáltott Aróta.

A királyné megszeppent. Csak most látta, mi gombolyodott itt ki, - hogy a híres, nevezetes «női bulla» (mert így nevezték ezt a törvényt), melyért az egész földrész uralkodói magasztalták a nagy asszonykirályt, ostobasággá zsugorodik össze. Hirének megvetője, bölcsességének oszlopköve porrá mállik.

- Leányok - szólt zavartan - engem kétségbeejt ez az eset. Ilyen még nem történt, hogy egy órában két nő vádoljon ugyanazon bűnnel egy férfit... Te azt kívánod, Delma, hogy Bólus nőül vegyen, te meg azt követeled Aróta, hogy ölessem meg, s mind a kettőtöknek egyforma joga van ahhoz, a mit kíván.

- Ugy van, királyné - szólt a királyi pecsétőr, ki a női bulla arany betűin tartja ujjait, míg a királyné ítéletet mond.

- Ha megöletem, akkor nem adhatom Delmának férjül, s ha Delmának adom őt, akkor neked nem teljesíthetem törvényes kívánságodat, Aróta. Hanem van egy mód, a melylyel a törvény becsületét meg lehetne menteni, ha mind a ketten egy kívánságon volnátok. Ez ugyanis kivételes, rendkívüli eset.

- Nem, nekem a vére kell - felelte Aróta határozottan.

Mirtha királyné kérésre fogta:

- Végy példát Aróta Delmáról. Látod, ő szelid, nagylelkű, galamb szíve van. A nőnek ilyennek kell lennie. Aztán engem is végy számba, boldogtalanná teszel, ha oly helyzetbe sodorsz, hogy a törvényeknek nem tudok eleget tenni. Kérlek Aróta, légy könyörületes.

Aróta sokáig küzdött magával, míg végre így szólt:

- Ám legyen, osztom én is a Delma kívánságát.

Mirtha most könnyebben lélegzett fel, de csakhamar kedvetlenül jegyzé meg:

- Ismét új bonyodalom... Erre nem is gondoltam. Kettőtöket nem vehet el nőül Bólus.

Némi gondolkozás után Bólushoz fordult.

- Azt hiszem, itt most csak egy mód van, ha magad választasz.

Bólus megnézte a leányokat lopva, ott állott durczásan a büszke Aróta és kínálkozóan, de mégis szendén a karcsu Delma.

Egy pillanatig habozni látszott. Majd határozottan mondá:

- Arótát választom fölség.

Aróta még büszkébben emelte föl a fejét, s arcza a diadal fényétől sugárzott.

- Te hálátlan czudar! - sikitott fel Delma. - Királyné! a halálát kívánom ennek az embernek.

A királyné maga is felháborodott Bólus ur választásán, a ki azt mellőzte, kinek életét köszönheté.

- Valóban - így szólt - e férfi csak a halált érdemli. S ha már most Delma is a halálát óhajtja, úgy mint te Aróta, a ki csak irántam való szivességből kegyelmeztél meg neki, ám haljon meg. Hóhér vedd le a pallost!

De ebben a perczben kétségbeesetten kiáltott fel Aróta:

- Nem, nem, királyné! Én a törvényre hivatkozom, megölni nem engedem, férjemül akarom.

A királyné elsápadt.

- Hát meg vagytok örülve asszonyok? Azaz, hogy én vagyok megörülve, a miért benneteket védelmezlek a férfiak ellen, és nem a férfiakat ellenetek... Hej, pecsétőr, szakítsd szét azt a «női bullát», aztán hajtsd ki az ablakon!

A pecsétőr összetépte a hires bullát, kidobta a szemétdombra, - s azóta az egész világon azt csinálhatják a férfiak az asszonyokkal a mit akarnak.

A KASZÁT VÁSÁRLÓ PARASZT.

Tanuja voltam egyszer, midőn Csomák Gergely uram benyitott a vaskereskedésbe.

- Szerencsés jó napot! - mondá.

- Mi tetszik?

- Kasza kellenék.

A kereskedő ugrik és egy csomó kaszát tesz eléje. Csomák uram ellenséges szemmel bandzsit a kaszák felé.

- Ágyu-jegyüt adjék az ur - szól megvetőleg elfordulva a kaszáktól!

A kereskedő visszarakja a bika-jegyü kaszákat s az ágyu-jegyüekből hoz néhányat.

- Termett ott még több is - szólt oda félvállról.

A kereskedő türelmesen eléje szállítja minden ágyujegyü kaszáját.

Csornák Gergely szeme végig siklik valamennyin, de a világért sem nyulna egyikhez sem. Elkezd a fejét vakarni.

- No, mi a baj még?

- Hogy voltaképen mégis csak hadd lám a bika-jegyüeket.

Mit lehetett tenni egyebet, mint újra visszahurczolni a bikajegyü kaszákat.

Gergely gazda most már szinte maga is rösteli a dolgot, s csak úgy találomra látszik a sok közül kezébe venni az egyiket.

Behunyja először a jobb szemét és úgy néz végig rajta, azután a balszemét hunyja be, miközben már függőlegesen tartja a kaszát, majd leereszti a hegyével, végül pedig fölemeli a feje fölé s alulról sandit rá hosszadalmasan.

- Hogy ez? - veti oda közömbösen.

- Két forint.

- Ez a kasza? - kérdi gúnyosan. - Nem lehet az! Már hogy ez a kasza?

Végig fekteti a pudlin s a kezével egy vonalat huz a levegőben, a merre a nyél fog következni, hogy mikép veszi majd ki magát. Aztán a bütykös nagy ujját végig huzza a pengéjén mind a két oldalon, megkopogtatja négy-öt helyen a mutatóujja kalácsával, majd leereszti a földre és a féltérdén meghajlitja.

- Hüm... No... igazán két forint ez a kasza?

A kereskedő esküdözik, nem adhatja olcsóbban. Neki magának is annyiba van.

- Pedig nincs jól kiégetve, hallja az ur.

- A legfinomabb angol kasza.

- Ugyan ne tegyen bolonddá az ur. Ócska kaszából van ez megkalapálva.

- Kitünő matéria! Holtig eltart.

- Ha ki nem csorbul - teszi hozzá nevetve Csomák Gergely.

- Ilyen kaszája még nem volt kendnek.
- Már mint nékem? Hát minek gondol engem az ur?
- Csak nézze meg kérem azt a kaszát.
- Megnézzem? Minek nézzem? Kasza, kasza. Egyik olyan kasza, mint a másik. Nem nézem biz' én. A melyik épen a kezembe került. Azért csak ki a szinnel szaporán, mit kíván érte, nekem sürgős dolgom van a piacon.
- Mondtam már, két forint!
- Hát van istene az urnak? Két forintot kérni egy ilyen jószágért. Csak már legalább tudnám mi van rajta.

S azzal ismétlen vizsgálat alá veszi a kaszát, suhint vele egyet, majd fölkerekedik s kifelé viszi a nagyobb világosság okáért. A küszöbről bekiált:

- A kalapomat odabent hagytam.

Ott künn megtánczoltatja a pengén a napsugarakat, a mik pajkosan futnak át a kékes sima lapon. A szájához emeli, rálehel s várja mély áhítattal, mekkora darabon vonta be hályogosra a lehellet, s mily gyorsan illan. Azután megpengeti a kövezeten.

- Bolond egy csengése van - dörmögi - s erre besompolyog a boltba, még ott is ezen nyargal: nem tetszik nekem a csengése. Ideadja az ur egy forint nyolczvan krajczárért, vagy nem?
- Isten neki, egy hatost engedek. Vigye el egy forint kilenczvenért.
- Nem lehet, nem éri meg. Kiátkoznának a gyermekeim. Adja, nem adja ugy?
- Nem adom alább.
- Akkor isten áldja meg!

Kioldalog, de csak az utca közepéig, onnan legott visszatér és még egyszer bekurjant:

- Adja vagy nem adja?
- Nem adom.

Zavartan, fejcsóválva forgatja zsiros kalapját a markában.

- No, még ilyen kemény lélekkel sem volt dolgom, mióta az eszemet tudom. Hát tudja mit az ur? Tegye félre ezt a kaszát ide a sarokba. Majd meggondolom még egy kicsit odakünn.

Egy jó óra mulva visszatér egy más atyafival.

- Eljöttem - lihegi a verejtéket törülgetve homlokáról - ez itt a keresztkomám Dorozsmáról, a Komót Istók. Azt gondoltuk ki, hogy ő is kaszát veszen, ha már így van, mert hogy hát az volna a rendje, ha ketten két kaszát veszünk, mindenik olcsóbban kapja a magáét.
- Nem adhatom olcsóbban... százszor megmondtam.
- Fontolja meg az ur, ne hirtelenkedje el a dolgot.
- Egy szó, mint száz.
- Nem enged? - pattan föl dühösen.
- Nem engedek - felel az határozottan.
- Hát akkor én mit mondjak? - toldítja engesztelődve.
- Mondjon a mit tetszik. Én többet nem beszélek kenddel.

- No no, nem kell ám mindjárt megharagudni. Ha a szavát sajnálja tőlem az ur, akkor hát adja ide a tenyerét.

Csomák Gergely uram most már belecsap a vaskereskedő tenyerébe nagy vidáman.

- Eb a ki megbánja. Megvan a vásár!

Lassu ünnepélyességgel kezdi kigombolgatni a lajbliját, mialatt a világért sem venné le a tekintetét a sarokról, a hol a megvett kasza áll megtámasztva.

- De nini - villan fel agyában - mintha görbébb, kisebb lenne az a kasza.

Gyanakvó arczczal fürkészi a bolt személyzetét. Majd felkapja a kaszát s mérlegeli a súlyra nézve.

- Ez más kasza - tör ki zordonan - akármi legyenek, ez nem az én kaszám.

S hirtelen összegombolja az ólompanykát a mellényén.

- Már hogy ne volna az a kasza? Ne okoskodjék Gergely bácsi, mert kijövök a béketüresből!

- No már, no már,... ej, ej... De minek is vitt el az ördög innen? Magam vagyok az oka. Itt van ni! Most már mit csináljak?

- De ha mondom, hogy az a kasza.

- Már mint ez? Hiszen nekem is megvan a két látó szemem.

Végighuzza pengéjén az ujját, meghajlitja a térdén, megkopogtatja, kiviszi az utcára, oda-veregeti a kövezethez, rálehel, suhint vele és betámolyog nagy szomorúan.

- Ez nem az a kasza! Ezért nem adhatok többet négy váltó forintnál.

- Ne csináljon komédiákat. Ha nem tetszik a kasza, ott van valamennyi, válasszon közülök másikat.

- Azt a bolondot nem teszem, hogy előlről kezdjem a vesződséget. Maradjon ez a kasza, de az illendő árán, a mennyivel kevesebbet ér.

- Egy szót se többet.

- Mi? Csakugyan nekem kell károsodnom? Jó. Hát csakugyan elveszi az ur tőlem azt a fölösleget? Ráfér a lelkére?

- Fizessen kend hamar, és ne tartson itt prédikációkat.

- Jó - kiált fel Csomák Gergely uram keserűen. - Legyen az urnak igaza. De vágjuk az igazságot kétfelé, hogy én rajtam se essék igazságtalanság. Felezzük meg az egy váltó forintot.

- Nem felezek.

- Akkor hát itt van a pénze! Fogja!

Ujra hozzálátott a lajbli kigombolásához, a melynek a belső zsebéből nagy nehezen kihalsz vala egy harisnyát, a minek a legfenekéről kivett egy forintos bankót és odaadta a kereskedőnek.

- A többi mindjárt hozzáolvasom.

A mellény külső zsebéből előhuzott egy-két hatosost, a másikkal egy négykrajczárost...

- Hogyis csak? Ez huszonnégy...

Benyult a nadrágzsebébe, a hol 33 krajczárra akadt.

- Huszonnégy és harminczhárom, az ötvenhét... Mennyi kell még?

- Még harminczhárom krajczár...

- Annyi, - teszi hozzá jámbor képpel, - de nehezen lesz.

S ezalatt ártatlan, jámbor arczczal kémleli a kereskedő hangulatát.

- Hop... azaz, hogy... Megállj csak, megállj. Hová is tettem? Mit gondol komám uram? Aha, itt lesz a kendő csücskében...

A fehér gyolcskendő szélibe csakugyan egy kéthatosos volt bekötve.

- Ez az irmag, nemzetes uram - mondja nyájasan - ott az isten se vesz, ahol nem talál.

- Még tizenhárom krajczár - sürgeti a kereskedő könyörtelenül.

- Ugyan ne okoskodjék, nemzetes uram. Mirevaló az? Így is rosszabb kaszát kaptam, mint kellett volna. Oszteg nincs nálam egy garas sem, ott hagytam a szekeren a guba ujjában, azt csak nem kívánja, hogy olyan messze szaladjak azért az egypár fillérért. Majd kipótolom máskor.

- Nekem az egész összeg kell. Menjen a pénzért, addig a kasza el nem szalad.

De már erre méregre gyuladt Csomák Gergely:

- Mit? Nekem annyi becsületem sincs? Nekem az apám, nagyapám is biróságot viselt perszóna volt, hallja az úr: Nem kell nekem senkinek a kegyelme. Nem a szemeten szedtek fel engem. Lökje neki oda komám uram azt a tizenhárom krajczárt!

S azzal sértődve felkapja a kaszát. - Gyerünk komám uram...

A boltajtónál visszafordult kárörvendő, kaján szemekkel, egyet rántott a vállán s a kaszát diadalmasan megvillogtatva, harsányan bekiáltott:

- Annyit azonban mondhatok az urnak, hogy ez volt a legjobb kaszája - az a többi nem ér egy hajító fát.

AZ ÜGYESBAJOS EMBER.

Szabad.

Az ajtó megnyílik lassan nyiszorogva s betolja rajta legelőször a jobb vállát Toportyán Mihály uram. Azután beérkeznek a többi testrészek is, de nem minden akadály nélkül.

- Ejnye te, nini... Csiba kilincs! Beleakad az ember testi ruhájába. No nézd, nézd... Szerencsés jó reggelt kívánok téns fiskális ur. De jó, hogy itthon találom, mert azért jöttem, nem egyébert, mivelhogy úgy esett, azt mondja az anyjukom: «eredj be fiam a fiskáriushoz, már mint a teens urhoz, és vidd be neki az írást, ha beteg nem volnék, magam czihelődnék fel»... mert biz az megbetegedett a jó pára, pedig mondtam neki a nyavalyásnak: «Erzse, mért nem huzol ködmönt ilyen hüvös időben?» ...Nem is emlékszik még ilyen őszre eleven ember. Azt mondják, valami planéta az égen elköppantotta volna a napnak a lángját. Már ahogy lesz, úgy lesz, de nem szeretem a dolgot. A kolompér még a föld alatt van, a kukoricza ott tesped a szárán. Bundában szüretelünk az idén tekintetes uram.

De mit is akartam mondani? Hogy hát mondok, miért nem jár az asszony ködmönben? Mert még meg sem vettem neki a ködmönt. A tavalyi ködmenét, az ócskát, talán hallotta is a tekintetes ur, ellopták a kékkői vásáron a szekérről.

Nem hallotta? Jobb is olyat meg se hallani. Az a pléhkezü Mucsár Jóska nálam a kocsis, megverte az isten, a kihez az szegődik, különben jóra való ember, de nem győzi az italt, egy-két gyűszünyi nem sok, de a mint benyeli mindjárt megárt a természetének, mert nem minden ember egyforma kérem alásan. Mihelyt, mondom, megiszik egy-két kortyot, az mindjárt elzárja a jobbik eszén a csapot. Ott ült a mihasznaival a szekeren s mégis ellopták a ködmönt mellőle. Hát hallott valaha ilyet a tekintetes ur? Pedig a tekintetes ur sem mai gyerek. Ösmerem még az édes tatáját is. Az volt még csak a derék ember! Hja, ha az élne, sima volna az én fejem. Pedig van is rajta egy behegedés, ahol ni, a bal fülem fölött, épen a restellaczió törték be, a mikor szolgabírónak választottuk. Hanem az aztán szolgabíró volt. Tekintetes ur csak keresi az igazságot, de ő kelme osztogatta az emberek közt. Higye meg tens uram, mióta ő kihuzta a lábát ebből az árnyékvilágból, azóta kedve sincs az embereknek bajba keveredni a megyeházán. Most sem tudom mikép virit ki részemre az igazság, mert azt öntözgetném most, abba járok... Nini, oda nem adtam még az írást? Az ám, az ám! Melyik zsebembe is tettem? Ej, ej. Hol vagy már no, kutya? Biz' Isten a fejemet sem találom. Pedig a mult héten hányattam magamra kilencz köpölyt a kilógussal Szécsényben, hát nem mondhatnám, hogy valami testi bajom van. Hiába, tessék elhinni, az egészség a legelső dolog, ámbátor a tekintetes úr is jó színben van... hanem a tekintetes asszonyka a mint az ambituson elment mellettem, úgy nézem, hitványabb, mint volt. Kár, hogy nem az anyjukom jött be, hadd mondta volna meg azt a marmancs füvet, nincs annak párja, még az apró baromfi jószág is kigyógyul attól. No, van az én rétemen szekér számra, de lekaszálni nem érdemes, mert a nagyobb marha nem eszi, kérem alásan. Azért hát nem is javaslom a tekintetes urnak, hanem a gyöngébb vászon-cselédnél megteszi a módját, kivált ha az anyjukom főzi meg. De biz az már egy hete, feléje se néz a bögrének... egészen levetette a lábáról a nyavalya, meg ez a szerencsétlenség, mert százötven forint nem tréfa dolog a mostani világban.

Hogy miféle százötven forint? Hát nem mondtam volna még el? Oh, oh lelkem, ténsuram, hiszen a ködmönben volt benn, az ellopott ködmönben! Ugy ám lelkem! Ott volt az írás róla Herkentyü Andrástól. Hát uram fia, aki a ködmönt elvitte, az elvitte az írást is. Volt nagy óbégatás e miatt otthon, hogy már most Herkentyü Andrásék, ha akarják meg se fizetik a

százötven forintunkat. - Mit csináljunk, mihez fogjunk? Rostát forgattunk, de a rosta is, hogy ismerne minden embert azokból, a kik a szekér körül megfordultak? Tanakodtunk okos emberekkel. A Csutorás István, az a veres orru vastag ember, a ki a Keresztelő Szent Jánoska mellett lakik, váltig biztatott, (nagy esze van annak tens uram, ha egy rakáson tartja.) «Ha, - mondja - százötven forinttal tartoznak kendnek a Herkentyűek, akkor annak be kell jegyezve lennie a megyénél a telekkönyvben.» Bementük ennélfogvást az anyjukommal a megyeházára. Megkértük a percsőst, a ki azt a rengeteg sok pert őrzi, ne restelje megnézni a telekkönyvünket: hátha benne van a százötven forintunk. Megnézi, azt mondja nincs benne. Erre aztán feltalálja magát az anyjukom és így szól: «Ugyan nézze csak meg nemzetes ur a Herkentyűék telekkönyvét, hátha abban van». Megnézi a percsősz: - «Van itt - feleli - kétezer forint is: hogy hívják kendteket, hátha közte lesz?» «Már annyi sok pénz közt bizonyosan ott van a mienk is. Mi vagyunk a Toportyán Mihályék». Nézte szegény nézte, de bizony a mi pénzünk nem volt beírva. Hallott már a tekintetes ur ilyen fátumot? Pedig torkunkig ér a pénzsűkség! Az egyik lovunk, a rudas, vemhes lett, éppen most az őszi munka idején nem használhatom semmire, van is már kinézve a zaborai tótoknál egy hóka lábu, csak a pénz lenne meg hozzá. Azt kellenék most sebtiben kipörölni. De hogy és miképen? A törvény vagy hiszi, vagy nem hiszi, ha nincs írás róla. Ejh, - mondja az anyjukom, - a felét mégis csak könnyebben elhiszi, mint az egészszet. Hát hogy legalább a fele hiteles legyen, kivettük az írást a helységtől, mely szerint a ködmönt Kékkön ellopták. Hogy aztán a ködmönben benne volt a kontraktus, olyan igaz, mint a hogy most a tekintetes ur rám néz, tulajdon kezeimmel tettem bele a mellső zsebbe.

Azért hát azt mondja az anyjukom! hozzam be az írást sürgősen a tens fiskális urhoz, mint ösmerőshöz, keresse ki vele a pénzt... Mi a ködmönt bizonyítjuk, hogy megvolt, a tens fiskális ur pedig bizonyítsa az írást, hogy megvolt. De elő is kotorászom már. Melyik zsebembe is tettem no? Hop! Most jut eszembe. A Zsuzsi leányom kicserélte reggel a pruszlikomat. Pedig a másik pruszlikomba volt. Ejnye Zsuzsi, Zsuzsi, de nagy galyibát csináltál!... No semmi az, - majd behozom kérem alásan a jövő héten...

LÁTOGATÁS EGYIK ALAKOMNÁL.

Nem lenne nyugodt a lelkiismeretem, ha el nem beszélném, hogy odahaza járva mikép látogattunk el piktorommal az irka-firkáimban előforduló Filcsik Istvánhoz, a mely látogatásból az is kitetszik végre, hogy ő kegyelme nem valami képzelt alak, a minőt a költők szoktak kigondolni, hanem valóságos eleven csizmadia, a ki huszonkét forint állami adót fizet és hat forint községi pótlékot, a csoltói 116. sz. telekjegyzőkönyvben foglalt belső telek, ház és más ingatlanok fejében.

Lusta ember, tele van örökös panaszszal, épen a miatt a huszonkét és hat forint miatt; azt mondja nem terem a föld a revoluczió óta, megbicsaklott, mióta a muszka katonák lovai megtaposták, a mesterség is rosszul megy, lehetetlen megélni.

Pedig a mesterség menne valahogy, de Filcsik nem igen megy utána.

Kis házikóban lakik a falu legközepén, az udvarán kút van, de se kávéja nincs, se gémje, csak kövek vannak körülötte s elég aláhajolni a vödörrel, hogy meríteni lehessen belőle.

Mindjárt a kút mellett barnállik a szemétdomb: itt áll ez már növekedőben vagy ötven év óta, a mit a szobából kisöpörnek, csizmasarkak és talpak nagy halmaza. Sok, régen erős lábnak a hüvelye!

Maga «az isten csizmadiája» ott benn pipázgat az ócska griffmadaras ládán elterülve s nagy kellemetlenül fordul meg, a mint belépünk hozzá.

- Ösmer-e még Filcsik bácsi?

E hangra kapkodni kezd ősz fejével: «Hogyne, hogyne!» Mialatt kezeivel idegesen nyomkodja homlokát s állát, mely nem igen lehetett beretvélva vagy egy hete, úgy hogy a serte szinte csikorgott keze alatt. «Igen, igen... hol is csak? Ahá! no...» s arcját egyszerre előnté a nyájas öröm. «Teringette, hiszen a tekintetes öcsém uram az! No már ez mégis csak valami.»

- Eljöttem, régen nem láttam. Ez a barátom piktor Pestről.

Filcsik aggodalomteljesen pillantott a bemutatott uri ember czipőire (nem szerette, ha munkát hoznak neki), de látván, hogy azok jó karban vannak, újra kiderült a homloka.

- No az derék, hogy el tetszett jönni.

S könyökével törült le fürgén egy széket.

- Hogy van, hogy bátyó? Jól érzi magát mi?

- Hát csak maradhatós a világjárása, maradhatós. Ámbár öreg embernek sehogy se jó. Köszvény gyötör kezemben, lábamban, úgy meghasogat néha, hogy orditok s még csak egy inasom sincs, a kin ilyenkor a dühömet kitölthetném.

- Olyan rosszul megy a mesterség?

- Bomoljon meg, örökké alkalmatlankodnak vele. Pedig nem ér semmit, becsületemre mondom. Váltig korholom az embereket: hát nem bírjátok egyébüvé vinni a hitvány lábbeliteket, hát nincs már más csizmadia a világon, hogy mindnyájan én rám szorultok? De nem használ kérem. Valami pikkjök van rám, hogy erőnek erejével engem rohannak meg s ha már a nyakamra hozzák, meg kell csinálnom, mert ha nem, rám fogják, hogy felhagytam a mesterségemmel... Ezt pedig mégis csak resteli az ember. Gyűlölöm az embereket téns öcsém uram! s mégis én varrjak nekik csizmát? Hát nem fátum ez?

- Az a. De tudja-e, miért jöttem!
- Csak nem talán... izé... kérdi félénken s zavarral tekintett végig most már az én lábbelimen.
- Le akarja a barátom rajzolni.
- Engem? - mosolygott s lopva megsodorintotta tömött ősz bajuszát, - csak nem tán?
- Önt bizony, - felelte utitársam udvariasan.
- Nincs már nekem szeretőm, - szólt szemérmesen és huzódózva.
- Könyvbe akarjuk kiadni.
- Könyvbe? Mire való volnék én a könyvbe. Ugyan ne figurázzanak az urak!
- Annak pedig meg kell lenni Filcsik bácsi. Egymásután! Gyürkőzzék neki, egy félóráig miért ne ülhetne veszteg, míg lerajzolják.

Filcsik a fejét vakarta.

- Hej, de furcsa egy dolog. Szeretném, ha elmaradhatna valahogy. Nem nekem való az már! Ejnye, ejnye!...

Kétségbeesetten nézett rám, alig birtam magamat visszatartani a nevetéstől.

- No, ne kötekedjék bátyó. Addig úgy se megyünk innen egy tapodtat sem! Nosza akassza a nyakába szaporán a bundáját.
- Én? A bundámat? Ilyenkor? A kánikula közepén? Hiszen kinevetnének a gyerekek is!
- Pedig a bunda a fő.
- Hm, tudom, - sóhajtott föl, - a hires bundát akarják lefesteni. Hja, hol van az már?

Szomoruan hajtotta le fejét s szeme idegenül révedezett a szobában, bizonyosan azt a régi hatalmas bundát látta maga előtt képzeletében.

- Jó lesz akármilyen bunda, - szóltam közbe. Bámészan fordult felém, mintha arczomból szeretné kifürkészni különös kívánságunk okát. Azután gondolkozva járt fel s alá, a dohányzacskójával veregetve a bal tenyerét.
- Isten neki... ha már így van, így van. Keresztül esem ezen is. Megteszem a kedvéért. Édes apja ura jó patrónusom volt! Hát csak tessék hozzáfogni.

Az ajtószegen függő parasztbundát, molyette fekete prémes gallérral, nyakába kapcsolta s szálnalmas önmegadással leült a karosszékbe az ablakhoz, hol jobb világítás esik rá...

Utitársam elővette vázlatkönyvét s csakhamar hozzálátott a csontos nagy arc megörökítéséhez.

Filcsik mozdulatlanul szuszogott, az izzadtságot sem merte letörölni homlokáról, pedig nagy melege volt. (Hogy is ne lett volna, forró nyári délután, bundában?) Mindig jobban-jobban fujt, míg egyszer csak aláhanyatlott kopasz feje, a ránczos szemhéja lecsukódott az örökön mosolygó szemekre; elnyomta a buzgóság.

Csak a piktor szava rezzenté fel egy jó óra múlva.

- Megvan már Filcsik ur!

Kíváncsian futottam a képhez, bár csak vázlatban volt, de mégis meg lehetett ismerni az öreget: különösen a szemkifejezése van eltalálva.

- Olyan itt Filcsik bácsi, mint egy nádorispán!

- Hát iszen, hogy iszen... - motyogta az almárium felé lépegetve.

- Mi? Meg se nézi?

- Nem én a világért sem. A tükörbe se nézek én, elmulik abba néha félesztendő. Csak tegye el az ur azt a protokollumot.

S miközben így beszélt, az almárium fiókjának legalján a bicskák, tűk, hovájok, árak és kérgék között kotorászott idegesen.

- Hej haj, nini... Talán bizony a szú ette meg! Vagy hogy a deszka nyelte el. A fészkes hernyó essék beléd, hol lappangsz már no?... Ahá! itt vagy kutyafülű!

Egy ezüst forintot tartott az ujjai közt s a piktoromhoz lépve, markába akarta csusztatni.

Az nevetve és zavarral tolta vissza kezét.

- Mit csinál Filcsik bácsi? Hiszen mi tartozunk köszönettel.

- Jól van jól! - förmedt fel mogorván. - Tudom én, mi a becsület.

Annyira tudta, hogy még künn az udvaron is megpróbálta tuladni a forintoson, pedig fogadni mernék egy forintba, hogy nem volt ennél több forintja.

A TÚLVILÁGI UTAS.

A vidékünkbeli emberek nem szeretnek utazni. A nagy kéklő hegyek beszegezik előttük a világot. Mi is lehetne azokon túl?

Még az uri fajta nép is így gondolkodik. Egyetlen ember élt a környéken, az is vagy száz év előtt, valami Nagy Ferencz nevezetű, a kiről azt mesélik, hogy egyszer Prágában lett volna. Egész nemzetségét úgy hívják azóta a «prágai Nagyok» s egyikből sem lett a restoráczió semmi.

De ha egy volt ilyen, ezer meg ezer akad olyan, a ki sohasem volt messzebb a szomszéd városkánál s ezek közt is kiváló Rédeky Pál, a ki mikor a nagy pöre végett, melyre a fele vagyonát költötte el, fel kellett volna mennie Bécsbe, azt mondta: «Inkább vesszen minden, mintsem én valaha Bécsbe menjek». És nem is ment egy tapodtat sem.

Népszerű lett e miatt, egész az adminisztratorságig vitte. Hogy mit csinált, mit nem, biz én már elfelejtettem, de tény, hogy V. Ferdinánd király fölidézte Bécsbe ad audiendum verbum regium.

Rédeky Pál leült az asztalához, mikor az idézést megkapta, megirta a lemondását s egy instáncziát a királyhoz, hogy - azt mondja - esküje tartja soha nem menni Bécsbe, engedje meg neki ő felsége, nagyon sajnálja, de nem mehet.

Hja, messze volt még az akkor az idevaló embernek!

Lőn azonban, de csak sok-sok év múlva azután, hogy az öreg Bécs fogta magát és közelebb jött.

Fölépítették a szárnyvasutat. A hegyeinket ketté szelték, selyem rétjeinkre rárakták a vas paszomántokat, hogy azon menjenek a kerekek.

Maga Rédeky Pál is mellette volt a vasútnak, ő kezdeményezte, ő sürgette. Pénzt, jólétet hoz a vidékre, mondá, megdrágítja gabonánkat. Kár, hogy nem volt itthon, betegen feküdt a budai Császárfürdőben, a hova az orvosok parancsolták, mikor az első fölpántlikázott szekérsor megindult.

Az egész vidék összejött arra a napra kíváncsian és kételkedve.

- Már csak megnézzük - mondák a parasztok - ha igaz-e?

- Bolond beszéd! - kiáltozá Sóki Márton a tiszlói csizmadia. - Semmi sem lesz belőle! Nem megy az atyafiak tíz lépést sem!

- Hát hová menne is ló nélkül? - vélte Koczka Máté nevetve.

Kovács Gábor uram, az egyházfő, erőnek erejével a vonat elé akart feküdni, de nem engedték az örök. «Pedig - jegyzé meg, - ha nem használna, hát bizonyosan nem ártana.»

A vasuti baktér nem győzték zsebre rakni a sok csufolódást: «Tegyük már fel kendtek a kantárt, mert kendtek fogják huzni ezt a német «falut».

(Falunak nézték a mieink az egymás végibe kapcsolt hosszú sor házikót.)

Ezalatt összejöttek a meghívott uri vendégek, fölszálltak a waggonokba s a nagy bolond gép egyszer csak prüsszkölni kezdett, mint a kehes ló, miközben kieresztette a füstöt nagy kévékben, hogy mint a felleg szállt szürkén a kukoriczás földeken.

Egy fütty s uramfia, a nagy szekérsor csakugyan megindult robajjal s hovatovább mindig gyorsabban, mint a kilőtt nyíl.

Kovács Gábor ájtatos keresztet vetett magára és hűledezve hebegé:

- No ez nem istentől van, emberek! Ez az ördög munkája!

- Hiszi a piszi - felelte Tóth István. - Ló van abban sógor, azt mondom én még most is.

- De hol? Hisz láttuk volna!

- Jaj, el van az ott lelke bújtatva. Ugy lesz az, hogy minden második házikóban két parádés paripa huzza az utána következő házikót.

Ez volt a legvalószínűbb, ez vált hitté; csak az ájtatosabbak és vakbuzgók vették istenkisértésnek és az ördög incselkedéseinek.

S ezeknek lett igazuk, mert mihelyt visszaérkezett délre a próbavonat, elkezdődtek az ég csodái, isten haragjának nyilatkozásai.

A nagy lakomán, mikor épen a távollevő Rédeky Pál egészségére emeltek poharat s fölhangzott a harsogó «éljen», sürgöny érkezett Budáról, hogy Rédeky Pál meghalt. Pont kilencz órakor halt meg, épen mikor itthon a vonat elindult. Együtt indult vele a lelke, (tessék most már... ha kellett neki a vasút!) Ott künn azalatt kegyetlen vihar kerekedett, kicsavarta a fákat tövestől, kitépte a házak fedeleit, az árrá nőtt záporosó fölszakította több helyütt a vasúti sineket, a toronyban a nagy harang, melylyel a felhő ellen harangoztak, megrepedt, a villám belecsapott egy vasuti őrházba, a Rédekyék kaszásai, a kik haza menekültek a mezőre, véres esőcsöppeket láttak a fűszálakon... (De ugy van az, ha az istent megkísértik.)

Harmadnapra volt a Rédeky temetése kitűzve, délután három órára. Mert félháromkor érkezik meg a vonat a koporsóval. Nagy pompa lesz, olyat még nem látott Gernyefalva! Nyomatott czédulák mentek szét a környékbeli urakhoz. Kilencz pap jött el a szomszéd falvakból, köztük a prépost is. Az érkező hintóktól óriási darabon feketedtek az országutak. A familia elhozatta a diákkantust is Selmeczbányáról. Megérdemli a boldogult, mert derék, jellemes, szavatartó uri ember volt egész holtig. Hanem azért mégis meg kellett elégednie a kis haranggal, mert a nagy meg volt repedve tegnapelőtt óta.

A Rédeky-kastély zsufolásig megtelt halott gyülekezettel. A feketével bevont ravatalt felállították a hársak alatt, a székeket kirakták, a fáklyákat meggyújtották, a kántor a torkát köszörülte s a rokonok könnyes szemekkel foglaltak helyet a ravatal fejénél.

Senki sem hiányzott már, csak maga a halott.

A prépost, a ki teljes ornátusban volt, türelmetlenül húzta ki óráját:

- Már jöhetne.

Petrőczy Károly (ő rendezkedett, intézkedett a halottas háznál) sietett megnyugtatni:

- A sógor mindjárt itt lesz. Már kiment érte a kocsi az indóházhoz.

Kevés vártatva csakugyan berobogott a kocsi, könnyü hullámvás támad ilyenkor a tömeg közt, mindenki ágaskodik, előre töri magát.

De a kíváncsiság csak sitteg-suttog; a helyett a bámulat és megdöbbenés fölszisszenése hangzott. A családtagok zavartan futkostak ide-oda.

- Mi baj van? Mi történt? - kérdezték az emberek összenézve s egymás tyúkszemére taposva csörtettek a ravatal felé, a hol a családbeliek suttogtak sápadtan egymás között.

Petrőczy kétségbeesett hangon, képéből kikelve adta a magyarázatokat:

- A sógor nem jött el. Megkészt!

Valóban az történt, a halott elkészett a saját temetéséről...

Keresték a vonaton, de nem volt sehol, pedig itt a távirat Budáról, hogy a holttest reggel utnak lett indítva.

Itt most már nem lehetett egyebet tenni, mint engedelmet kérni a halottas gyülekezettől, amiért hiába fárasztották ide.

- Hogy megváltozik az ember, ha meghal - hajtotta egyre főtisztelendő Mukucsek plébános ur bosszankodva - míg élt milyen pontos volt a megboldogult!

A gyászszereg eloszlott, a család pedig sietett sürgönyileg reklamálni a halottat. De biz az nem jött sem másnap, sem harmadnap, sem negyednap; nem volt annak sem hire, sem hamva.

Végre egy hét múlva megtalálták Bécsben. Ott biz azt Bécsben, a hova semmi áron nem akart elmenni.

A halottas-waggont valamely állomáson tévedésből a bécsi vonathoz kapcsolták, s a szegény Rédeky Pál egy hétig utazgatott valahol Ausztriában a halála után.

Azért állítom én váltig, hogy legjobb otthon meghalni, vagy egyáltalában meg sem halni.

SZONTÁGH PÁLNÉ.

E kis elbeszéléshez az adatokat Mikulik József a «Magyar kisvárosi élet» című könyvéből vettem.

Ő említi ott meg a 131. lapon a szép Grünblath Erzsébet dolgát, a ki egy napon valami rosszat álmodott (de meglehet az is, hogy valami jót álmodott) és visszaküldte ifjabb Gothard János uramnak a jegygyűrűjét.

Képzelné, mekkora gyorsasággal szivárgott szét Rozsnyón ez az eset és milyen port verhetett fel! Hogy ne! Mikor még most, kétszázötven év múlva is a nagy események közé írta egy tudós ember.

Mert hát olyan persona-e ifjú Gothard János, a kivel paczkázni lehessen? A gazdag idősb Gothard János főbíró uram fia nem akármilyen. Nagy mágnás Rozsnyó városában. Igaz, hogy a lányt sem a szeméten találták. A Grünblathok is erős nemzetség, sok ízben viseltek már főbírói tisztségeket, sőt ha az öreg Grünblath élne, kérdés, kinek a kezében lenne ma a főbírói pálcza. De mindegy. Ha olyan ember volna is ifjú Gothard János, a kivel ki lehet kötni, olyan jószág-e a karikagyűrű, a mivel bolondozni lehet?

Nagy volt a megbotránkozás; a főpiacson, a csetneki és a jóléti-utcán valóságos csoportokba verődtek össze a népek megbeszélni: mi lesz ebből vajjon? No ezt nem engedik el szárazon a Gothardok!

Babonás öreg asszonyok e hírhez titokzatos arczzal hozzákapcsolták azt a másikat, mely hasonlóképpen hirtelen terjedt el a városban, hogy a toronyóra ma reggel megállt, éppen abban az órában és perczen, mikor a mátkagyűrűt lehúzta az ujjáról Grünblath Erzsébet. Az isten ujjai állította meg a mutatóját. És az addig meg sem indul, míg az igazságnak eleget nem tesznek a Grünblath-Gothard ügyben.

Pedig erre az órára ép oly büszkék voltak a rozsnyóiak, mint hölgyeik jó hírére. Most egyszerre oda van mindkettő. Lehetek is büszkék kivált ez óraműre, mert egyetlen vala az akkoriban a világon, úgy hogy a híres Albertus Turibius egyenesen azért jött a mult esztendőben Helvétiaából Rozsnyóra, hogy a szerkezetét tanulmányozhassa.

A városi magistratus meg sem engedte volna neki, ha Késműves Imre senator uram fel nem szólal:

- Ne vegyük süketségre a kérését, hiszen úgy sem fér az a fejébe.

A minthogy nem is fért; nézegette egy álló hétig a belső részeit, a hatalmas kalapácsokat és hengereket, a száz mindenféle srófot és mozgó kerekecskét, szombaton is annyit tudott, a menyinyivel hétfőn kezdte.

Csak egy ember tudta volna a rozsnyói óra szerkezetét megmagyarázni, az öreg Szontágh Márton, a ki csinálta, de az néma volt. (Későbbi krónikák mesélik, hogy a városi magistratus vágatta volna ki nyelvét, nehogy árulója lehessen az önalkotta gépezetnek, de én ezt föl nem teszem ő kegyelmeikről.)

Nem árulta volna ő azt el azért sem, mert csak egy volt. Az egykoru országos okmányokban sok helyütt fordul elő, hogy olyan esetekben, a hol bizonyos kisebb idő-részletek is fontossággal bírnak, a rozsnyói óra szerint vétessék az idő.

A zsebórák már ekkor (1631 esztendőket jegyeztek) meglehetősen kezdtek terjedni a nagyobb nemes uraknál s ha valaki valamely vidékről Rozsnyóra utazott, egy egész tarisznya órát bízta rá, hogy vigye el és igazítsa hozzá a rozsnyóihoz.

Nevezetességét jócskán emelte az is, hogy minden délben és éjfélnél kétfelé nyílt a külső lapja és egy kakas jött ki belőle, a mikor is a kalapácsok, rugók és billentyűk odabent elkezdtek eszeveszetten ütni és berregni, együttevén a kukorékoláshoz hasonlatos hangzavart adva, mintha csak azt kiáltaná, szerte a csendes házfödélek fölött a Pozsáló hegy alján elterülő zúzdák, kohók és hámorok zakatolásába: «Lutheránusok vigyázzatok»!

Most aztán egyszerre elnémult az idők hatalmas mérője, mintha mondaná: «Nem megyek tovább egy tapodtat sem, miattam virradhat, esteledhet, én itt maradok egy álló helyben, isten engem úgy segéljen. És a kakast sem ereszttem ki többé, hanem bezárom előleket örökre.»

Hát érdemes ezt egy fehér személy végett elszenvedni? Mert bizonyos az, rozsnyóiak, hogy az óramegállás összefüggésben van annak a gonosz leánynak az oktan szeszélyével. Hiszen éppen úgy megállhatott volna tegnap, vagy a leány is visszaküldhette volna a gyűrűt holnap. Mért kellett ennek egyszerre történnie? Azért, mert van egy titokzatos hatalom fölöttünk, mely néha kifejezi valamivel a haragját.

De bizony nem hagyták ezt annyiba sem a városi nyelvek, sem Gothardék, kivált, mert Grünblath Erzsébet azt felelte a békéltetési kísérletekre: «Nem kell Gothard János sem testemnek, sem lelkemnek. Vigye el inkább az ördög!»

- Ugy? szisszent fel a vérig sértett ifju Gothard János. - Az ördögnek ugyan át nem adhatlak, hanem e helyett mégis átadlak valakinek.

És átadta az ügyet egy prókátornak.

Az ügyvédeknek jó dolguk volt ebben a világban. Nem kellett kiállniok a tömérdek sok vizsgát és bemagolniok a sok könyvet; a ki valamely rendes hatóságtól vagy egy-egy tekintélyesebb személyiségtől testimoniumot kapott, hogy képes a pörvitelre, hát az attól rögtön jogtudóssá vált. (S csodálatos, még sem szaporodtak el a prókátorok úgy, mint most, mikor irtják őket.)

Szakmáry Pál diák volt a Gothard ügyvéde, mire a szép Grünblath Erzsébet is ügyvédet vallott, névszerint Miskolczy Pál diákot.

A két derék fiskális ezzel minden haragot magára vett. Három álló hétig üzengettek egymásnak a cselédjeik által különféle gorombaságokat válaszokban és viszonzásválaszokban (mert ez volt a per első stádiuma), mikor aztán jól feldühösítették egymást, akkor adták be szokás szerint a keresetet.

Hét környékbeli pap gyűlt össze bíróságnak; a legöregebbet tiszteletes Fabriczy György uramat, a jolsvai lelkészt megválasztották elnöknek, a legfiatalabbat, Szontágh Pál uramat, helybeli segédlelkészt nótáriusnak. Olyan volt a hét pap a Lutherrokkjaikkal és a nyakukon lelogó fehér vászon szelettel, mint hét orvosságos üveg.

Megtörve jelent meg a vőlegény a «tekintetes nemes becsületes szent korona» (így titulázta a bíróságot a prókátor, kiknek pörös beszédei fenmaradtak) színe előtt; daczosan, kevélyen Grünblath Erzsébet. Istenem, be szép volt. Hófehér ruha simult délczeg természetéhez, - talán éppen ez lett volna a mennyasszonyi ruhája! A gesztenyeszín hajában három rózsabimbó - engesztelhetlenség hirdetői - haragos vérpiros mind a három. S a mit a bimbók el nem mondtak, a két égő csillag, a két szem lázas ragyogása hozzátoldta: «Nem békülök ki! Nem! Nem!»

A becsületes szent korona hiába szembesítette őket s hiába fogta külön is rábeszélés alá Erzsébetet, mindenre tagadólag rázta a fejét.

- Elkárhozol leányzó! - inté az elnök, Fabriczy György.

Erzsébet vállat vont fásultan.

- Katlanban fognak égetni a másvilágon! - rémitgette tiszteletes Szontágh Pál.

S már látta is lelki szemeivel azt a pokoli katlant, a melyikben égetni fogják a szép hajadont. Biz' isten, sok érdekes dolgot biz rá a hit az ördögökre is.

Hiába rémitgették, a leány állhatatosan megmaradt a szándékában, mire a két ügyvéd elmondta vád- és védbeszédét hosszadalmasan.

Most aztán kiküldték a feleket az ambitusra, csak a prókátoroknak volt joguk bent maradni, míg az ítéletet meghozzák.

Fabriczy György szólalt fel legelőbb:

- Én azt indítványozom, tiszteletes szent korona, mondjuk ki, a leány férjhez ne mehessen hét évig s ez alatt semminemű vigasságban, lakodalomban vagy dáridóban magát ne mutathassa.

- Szavazzunk, dörögte Vietorisz János.

- «Igen»-nel és «nem»-mel - formulázta az elnök. - A «nem» a fölmentést jelenti.

Szontágh Pál olvasta fel a neveket s jegyzé oda a papírra a «nemet» vagy «igent».

- Salitius Péter?

- Igen.

- Urszinyi Sámuel?

- Nem.

- Vietorisz János?

- Nem.

E pillanatban néhány szót vetett egy papírszeletre Miskolczy Pál és odacsúsztatta Szontágh Pálnak, de ez meg sem nézte, hanem zavartalanul olvasta tovább a névsort.

- Bisztriczki Pál?

- Igen.

- Revucsan Károly?

- Nem.

Két «igen», három «nem» volt. Most már csak a jegyző szavazata hiányzott és az elnöké.

Miskolczy Pál kézzel-lábbal, szempislogatással váltig integetett, Szontágh Pálnak, hogy olvassa el már azt a czédulát, a mit a kezében szorongat, de az észre nem vette s beadta a maga voksát is. Egy szerencsétlen «igent».

S így lett meghozva ama kemény ítélet, melyet mai napig is emlegetnek a krónikák.

Szontágh Pál csak most nézte meg a czédulát. Ez volt ráírva szórul-szóra:

«Grünblath Erzsébet azért küldte vissza a gyűrűt Gothard Jánosnak, mert a tiszteletes urat szereti.»

Egyet fordult vele a világ, vére fölpezsgett, szemei kigyultak. A legszebb, a leggazdagabb leány a felföldön őt szereti. Beh mindjárt más lett a vétsége! Hogy is szavazhatott ellene «igen»-nel?

- Nosza, koncziálja kegyelmed, Szontágh öcsém, a sententiát.

Remegő kézzel fogta meg a tollat, de nem volt képes egy szót sem összehozni, végre is maga az elnök diktálta, ő csak a szavakat írta le gépileg.

- Bejöhetnek a felek! - kiáltott ki Fabriczy György.

Belépett Erzsébet és Gothard János s megálltak az ajtónál, elfordítván a szemeiket egymásról. A fiatal pap fuladozó hangon olvasta fel nekik, a mint következik:

«Hogy a szent házasságnak méltósága helyén maradjon s az botránykozás eltávoztassék, ilyen büntetés alá kötelezzük a leányzót: hogy hét esztendeig férjhez ne mehessen, menyekzői lakodalmaktól, tánczoktól ez hét esztendő alatt eltiltatik.»

Biz ez kegyetlenül volt kieszelve.

Huszonhárom tavaszt számlált Erzsébet, ha még hozzáadjuk a hetet, míg a pártát le nem vehetik a szép kalászsín hajáról, harmincz évesre válik s egész hervadóra. A tiszteletes szent korona lelkiismeretesen kiszámította, hogy kóró legyen akkorra a virágból.

- Megnyugszom az ítéletben! jelenté ki Gothard János.

A leány meghajtotta fejét és némán támolygott ki a teremből ügyvédjével.

Szontágh Pál utánok ment, hogy egy pár szóval vigasztalja.

- Hiszen meg lehet ezt még fellebezni is.

- Mindjárt holnap felviszem az ügyet az országbíróhoz! erősbödék Miskolczy.

- Okosan teszi kegyelmed! - biztatá a káplán.

- De legokosabban kegyelmed tette volna, ha «nem»-mel szavaz vala, - vágott vissza ingerülten az advokatus - s ha most nem volna szükség az én okos cselekedetemre.

- Hát ellenem szavazott? rebegette a leány elhalványodva.

Szontágh Pál fülig vörösödött.

- Igaz, úgy szavaztam, de eszközszöm a papi hitemre, hogy mindent elkövetek az ítélet megváltoztatására. Kijárom én azt, ha térdig kopik is a lábam.

S mindjárt másnap együtt ment Miskolczyval Kassára az országbíróhoz, nagyságos Alaghy Lőrincz uramhoz: hátha meghajlithatná a szívét.

- A papokkal és az ördögökkel nem kezdek ki! - mondá Alaghy.

Hanem azért egy írást mégis kieszközöltek, melyben megbizza a rozsnyói magistratust, hogy az döntse el helyette az apellátát.

No hiszen megmozgattak füt-fát senator uraiméknál az érdekelt felek, de hasztalan; a magisztratus is helybenhagyta a papok ítéletét.

És most rácsattant Grünblath Erzsébetre a koporsó fedele egészen.

Még ugyan járták egy darabig Szontágh Pál és Miskolczy uraimék instáncziákkal a palatinus küszöbét, meg a királyét, de annak sem lett foganatja.

Lemondtak végre minden reményről, mikor egy napon az történt, hogy a jóléti utcán az öreg Szontágh Mártonnak köszönését nem fogadta idősb Gothard János, hanem el fordította a fejét.

Az öreg Szontágh kevély ember hírében állott, sokat adott magára. Ő volt a híres óra alkotója; nemességet is kapott a királytól érte (az «iglói» előnévvel). Nagyon zokon vette a polgármester uram fejének félrefordítását. - Mikor hazaért, felírta fiának egy czédulára:

- Nincsen neked valami galyibád a Gothardokkal, édes fiam?

Pali fejével bólintott igent, hogy de bizony van, elbeszélvén az egész tényálladékot, mint ítélték el a szép Grünblath Erzsébetet s mint gerjedt aztán iránta égő, olthatatlan szerelemre.

Az öreg a fejét csóválta:

- Hát mért nem szóltál? Hát mire való vagyok én? - írta fel nagy pók-alaku betűivel.

A káplán szomorúan mosolygott.

- A hol a mi ékesszólásunk sem használ, mit használhatna egy néma?

Az öreg csóválta, egyre csóválta az ősz fejét s haragosan csapkodott a szerszámokkal, a mint roppant hévvel neki fogott a munkának. - Ugyanis a toronyóra elromlott gépezetének javításában serénykedék.

Husvét napja közelgett s akkorra ígérte a magisztrátusnak, hogy megint járni fog.

Fölséges lesz, hogy azon a napon szólal meg újra a kakas a toronyban, mikor az Ur föltámadott. Alig várták Rozsnyón ezt a napot.

Az öreg már napokkal előbb ott fent dolgozott a toronyban. Beillesztett, eligazított mindent s husvét első napján délben, a nép nagy vívátjai közt csakugyan megindult a világhírű rozsnyói óra.

Nagy volt az öröm, de csak kevés ideig. Az óra járt, de borzasztó sietséggel. A kakas, mely minden tizenkét órában jött ki azelőtt, most minden hatvanadik perczen megjelent s rettenetes hangon berregtette le: «Lutheránusok vigyázzatok!» Az óramutató tizenkét órát futott be hatvan perc alatt s a perczmutató örülten szaladgált a numerusokon.

- Ez valami nagy veszedelmet jelent! - kiáltozák a babonás népek, megriadva.

A magisztrátus három legidősebb szenátora menten futott Szontágh Márton uramhoz.

- Nagy baj van, mester, - mondák lihegve - az óra megbolondult.

Az öreg Szontágh Márton szerény fakó arczán gunyos mosoly tűnt fel s elővette papirosát, a melyre írni szokta a válaszokat.

«Az óra jól jár. A törvény azt mondja, hogy az idő a rozsnyói óra szerint vétessék».

- Úgy van - bólingattak a szenátorok, kik belenéztek az írásba.

De az öreg tovább folytatta:

«Ti a fiam mennyasszonyát elítéltétek hét évre.»

- Hüüm! dünnyögé furcsát sejtve, Késmüves Imre uram.

«Hadd szaladjon le hát az az óra hét évet hét hónap alatt.»

- Hát nem csinálja meg Kegyelmed?

«Nem, - írta fel Szontágh Márton uram nagy betűkkel - szándékosan csináltam meg úgy.»

A szenátorok megrökönyödve ballagtak vissza a városházára és egy óra alatt, akarom mondani tizenkettő alatt villámként futotta be a hír az egész várost, mért jár olyan sebesen az óra. Hogy Grünblath Erzsébet büntetésideje sebesen elfogyjon.

- Nagy szégyen lesz ez az óra a városra, - vélte Pagonyi János uram.

- A hogy dicsőségünkre szolgált azelőtt, most csufságunkra lészen, - mondá Késmüves Imre uram.

- Engedjünk! - indítványozza Soltész Miklós uram.

Keresztül is ment az indítványa, csak éppen maga ellenezte idősb Gothard János.

Legott egy deputáció indult Szontágh Mártonhoz, hogy hát isten neki számíttassék akkép a Grünblath Erzsébet büntetésideje, a hogy az óra most jár, de járjon ezentul úgy az óra, a hogy azelőtt járt.

És így lett Grünblath Erzsébetből még abban az évben szüretkor Szontágh Pálné.

A GENTRY-FÉSZEK.

Az első látogatás Gerelyen.

Szeretem, becsülöm összes rokonaimat (mert nem tréfa dolog a nexus), de mindig a legszivesebben voltam Kovács Páléknál az alföldön, pedig távoli atyámfiai. Kényelmes házat vittek, melyből nem hiányzott semmi, még leány is volt három. Egyik szebb, mint a másik s azonfelül jó parthiek; hetven-nyolczvanezer forint nézett egyre-egyre. Nyolczvanezer forintnak pedig már nagyon szép nézése van...

A véletlen úgy akarta, hogy épen akkor érkezett a házhoz kérő, mikor ott időztem. Nyalka, szőke fürtös fiatal ember, a ki két predikátummal irta a nevét (lynkei és boróti Boroth Károly) csókolni való gentry-gyerek; ivott, lovagolt, kártyázott s keresztnevükön emlegette a mágnásokat.

Vagy négy-öt napig legyeskedett a lányok körül s akkor neki vágott bátran, megkérte a legidősebbet, Milikét.

- Látom, vonzódnak egymáshoz, - mondá az öreg ur, - öcsém uram jó familiából származik, nem ellenzem tehát a házasságot, de mindenekelőtt...

- Parancsoljon velem, urambátyám.

- Atyai kötelességem megtudakolni, hova viszi feleségét? - S mert illetlen Magyarországon az anyagiakat fürkészní, hacsak nem ilyen kerülő utakon, nyomban hozzátette: - «Mert nem szeretném, ha messze szakadna tőlem!»

- Biz' az pedig messze van egy kicsit. Gerely pusztá Kassa mellett.

- Jaj, jaj, dörmögött Pál úr, csak épen, hogy megadja az ellenkezés színét. - Semmiféle maradékom nem járt ott. Hiszen az már egészen a világ végén van. (A fejét vakarta, mintha gondolkodnék.) Ejnye, ejnye! No iszen majd meglássuk. Szegény kis madaram, ha oly messze repül, tán nem is látom többé a fészket. Minek is hívják azt a helyet?

- Gerely.

- Hogy legalább oda találjak, ha valamikor arra járok. Pedig most is volna dolgom Kassán.

- Bizony nagy örömet okozna urambátyám, ha meglepne.

- Kétszer sem mondom, hogy nem, ha az őszi munka meg nem hátráltat.

De nem öltögetem tovább ezt a közönséges párbeszédet, mert hiszen olyan az már, mint az ügyvédi keresetlevél, mindig ugyanaz, csak a Milike más benne, meg a Károly. A bepillantás az anyagi viszonyokba nagy idő óta körülbelül ilyen diskret formában történik a gentry között.

Mondanom sem kell, hogy az őszi munka utunkat nem állta, engemet is rávett az öreg s elindultunk egy szép napon a Gerely pusztát keresni.

Kassáig csak megvoltunk a vasuton, de bezzeg aztán ideges lett Pali bácsi, mikor a fuvarosok közül egyik sem tudott felőle. Hogy azt mondják, nincs olyan nevű pusztá, de ha van is; nem lakhatik ott uri ember.

- Te fiu mit gondolsz? - kérdé sötét tekintet vetve rám.

Vállat vontam, mert semmit sem gondoltam.

- Hallottad-e hírét a svihákoknak?

- Itt vagyunk a tartományukban Pali bácsi.

- Hej, hej! No ez szép történet lesz! De még se hiszem, nem hihetem, hogy megcsalt volna. Hiszen olyan jó képe volt.

Végre akadt egy fiakkeros, a ki emlékezett rá, hogy az uszolai országuton jobbról látta a táblácskát a festett kézzel (no ez valósággal a gondviselés keze) s «Gerely felé» aláírással.

Természetesen mindjárt megfogadtuk. Lengyel Péternek hívták. Roppant fecsegő fráter volt, egész uton járt a szája, a falvakban, a merre mentünk, minden házat ösmert s a gazdájáról tudott valami mulatságot mondani.

- Itt ezen a gyepes portán Zsarátnoky Lajos lakik. Valaha gazdag ur volt, minden héten kétszer hozatta ki a kassai cigánybandát. Hanem egy idő óta azt állítja, hogy süket lett és nem hallja a muzsikaszót. Feszít a bolond! Pedig a verebek is csiripelik, mi a baja...

- Hát nem süket?

- Dehogy az, dehogy! Nincs már se hitele, se pénze, s később magát süketnek kiadni egy féléleten át, mintsem bevallani a cigánynak: «nem telik már a nótára more»...

A luborczai pagony végén csinos mezei lakot értünk, mely vadszölővel volt befuttatva:

- Ez meg a Csapody Jánosé. Ni, épen most fogják be a lovakat az udvaron. Hogy leeresztik szegények a füleiket. Hát hiszen csak honvédlovacskák... Huh, milyen sárkányok prüszköltek még ott tíz év előtt! Hja, forog a világ, minden elmulik, minden összetörik. Hanem okos ember ez a mi királyunk, kérem alásan. Nagyon, de nagyon okos ember lehet, hogy úgy kitalálta ezeket a kölcsönadott honvéd lovakat. E nélkül már csak a szegény ember járna gyalog nálunk!

Lengyel uramnak mindenhez volt csipős észrevétele. Kérfalván azt mondta káromkodva: «Itt is a borókaág uralkodik már, nem az armális». Háncsiban fölsóhajtott ájtatosan: «Oh én istenkém! mikor állítod már meg a szaladozó földeket!»

Igy ment ez faluról falura, mig nem az uszolai völgyhajlásnál, midőn már teljes lett a sötét színekből összerakott kép, előbukkant az utmutató tábla «Gerely felé» és jobbra fordultunk a dülő uton.

Milike apján nagy lelki nyugtalanság vett erőt, hogy milyen helyzetet találunk Gerelyen; a lovak csak lépésben mehettek a meredek hegyi uton, szemlátomást nőtt hát türelmetlensége, pedig szép tájék volt; hámlott kérgű nyirek, vén cserfák vetettek ránk árnyékot, útközben rezgő fütty hangzott a sűrűségből. (Ezek a bolond madarak nem változnak - morogta Lengyel uram - most is úgy füttyülnek, mint a forradalom előtt!). Jobbra a kopár dombon régi épület csonka dűledékje barnállott, elvadult rózsák piroslottak a környéken, alant a völgy szájánál elhagyott malom buslakodik, kereke már sok esztendeje megállott, mert vize nincs többé. De ki az ördög látott ilyet, hogy a patak hagyta ott a malmot?

Mindenütt pusztulás, merre szem lát, pedig messze láthat, kivált a szikláshegy tetejéről, a hol egyetlen holt bükk mereszti szét töredező koronáját. Valami tréfás ember, a ki fent járt, oda-akasztott a gallyaira egy asszonyi kötényt.

Meglehet, babonából tette, - meglehet valami czélzás, mintha az ormon hagyta volna a «signomut» a zászlót, az ellenség, mely az ősi birtokot feldulta.

- Nézz oda - kiáltott fel e perczben Pali bácsi!

A mint bekanyarodtunk a tégláégetőnél, hirtelen megnyílt a völgy tágasra s egy vörös fedeles kastély ugrott elénk. Épen mint a mesékben. Két bubos tornya volt, kilencz zöldzsalus ablakával mosolygott. A napfény beragyogta a czimeres homlokzatát aranyosra. Csak épen a kacsaláb hiányzott, a min forogjon.

Hanem a kitől kérdezősködni lehessen, a juhász, ott állott a birkái mellett az ut szélén.

- Miféle kastély ez, hej?

- A Boróth-kastély.

Pali bácsi örömeiben egy csomó hatost dobott neki s örömteljesen hebegte: «Ez már valami öcskös! Teringette faszekere!» Fiatalosan ugrott le a kocsiról a tornác előtt, de senki sem jött fogadni.

- Hop hó! Ki van itthon?

Sehonnan semmi felelet, siri csönd honolt, mindenfelé.

- Hüm! Csak nem egy elátkozott kastély, a hol az emberből kövek lettek.

Az oldalt álló kisebb épületből sűrke ruhás, kurta nyaku, zömök aggastyán ugrott elő, arcát, mely olyan duzzadt volt, mintha üveget fujna vele, majdnem egészen benőtte a szőr, a lábain noha ősz évadján vagyunk, vastag téli botos vala, a szemein pedig zöld ernyő.

- Itthon van Boróth Károly ur?

- Nincs az idén - felelte az öreg úr hebegve.

- Az ördögbe is - szólt Pali bácsi elszontyorodva - hát hol van?

- A piski csatában - dadogta amaz.

Egymásra néztünk, hogy mire vegyük a feleleteket, midőn a magasból egy női szózat hallatszott!

- Orditsanak az urak!

Hátrafordultam, hogy miért orditsunk. Hát az udvar közepén az eperfa ágai közt takaros parasztleány ült, egyik meztelen lábszárát ingerlőn leeresztve, mert a szoknyája balszélét incselkedő gally fölfogta. A szép piros képe össze volt majszolva eperrel.

- A számtartó ur nagyot hall - mondá - kiáltani kell neki.

- Az uraságot keressük.

- A méhesben lesz, majd elszaladok érte.

Lekuszott, mint a vadmacska és elfutott Károlyért, a ki megörült, mikor meglátott, megölelt mindkettőnket, bevezetett, helyünket nem találta, mire aztán a számtartó is, látván a fordulatot, előjött mentegetőzni; ő bizony azt hitte, gubacskereskedők vagyunk, azért mondta, hogy «nincs az idén», (mert nincs is kérem alásan) továbbá pedig úgy rémlett neki, mintha azt kérdeznők, hol vesztette el a hallását; azért felelte, hogy a «piski-i csatában». (De hát nem akart ő ezzel semmi rosszat.)

Károly eközben ezerfélét kérdezett. Hogy van Milike? Mit üzent? Megtalálta-e a medalliont, a mit akkor elvesztett? Meg van-e még a Czoki agár? (Hát persze hogy megvan.) Beteg-e még a kis kanári? (Nincs annak öcsém uram semmi baja.) Mig így szóval tartott, azalatt csodálatosan elevenedni kezdett a holt kastély. Ajtók nyíltak, csapódtak az épületben, tányérok csöröm-

pöltek, szolgálók vihánczolósa csengett odakünn. Libériás cselédek jöttek elő minden zugból, mintha a földből támadnának.

Kovács bátyám egészen el volt kápráztatva. Hát még mikor a gazdag vacsorát feltálalták? Aztán a családi ezüst, a drágalátos lenfehérmű a Boróthok himzett czimerével; arany-csíkos mezőn ágaskodó oroszlán, nyíllal a szájában... Hát csak szép dolog az hiába!

- Helyes kis tanya ez öcsémuram - mondá lelkesülten a vacsora után.

- Meglehetős - felelte szerényen Károly - csak az a baja, messze van a világtól.

- Eh, mit messze! - pattant fel. - Egy ugrás az egész! Aztán ez a fölséges levegő! Ez kell az én Milikémnek.

- A levegő kétségkívül szép dolog, de a társaság végképen hiányzik. Nincs sehol a közelben uri ember.

- Bolondság! Legalább pletykát nem csinálnak. Meglesznek maguk ketten is. Meg aztán - hogy is hívják a számtartó urat?

- Antos Márton.

- Nos, az öreg ur is itt lesz a téli estére.

- Köszönöm szépen - kaczagott fel Károly - a mióta ösmerem, mindig a piski-i csatát meséli.

Felkelt s az asztal végén szuszogó öregnek, ki bambán meresztette szemeit a semmibe, pajkosan a fülébe kiáltott:

- Huhuhu! Antos bácsi! Hol hagyta el tegnap a csatát?

- Ott maradtunk kérem - felelte jámboran - hogy mikor Bem észrevette az oroszokat a nagyító üvegen át...

- A Milikének igazi kincs lesz az öreg - vágott közbe élénken Pali bácsi.

- Alig várom, hogy egészen neki adhassam. Hanem ahhoz még előbb a Milike kell.

- No a miatt csak nem fogunk fennakadni. Elhozhatja kedves öcsémuram akár a jövő héten.

Második látogatás.

Természetesen megtörtént a lakodalom néhány nap múlva.

Károly elvitte Milikét Gerelyre, én elszármaztam Pestre s azóta elnyelte őket előlem a távolság.

Egy egész év elmult, míg egyszer arra határoztam magamat, hogy hip-hop, a gerelyi kastélyban termék, meglepem őket. Ugy is lett. Egy reggel ott álltam a tornáczon a plaidemmel és a táskámmal.

- Itthon van a nagyságos ur? - kértem egy künn ácsorgó nőcselédttől.

- Nem lehet bemenni, mert az urak alkalmasint nincsenek még felöltözve.

- Ilyenkor? Tíz órákor?

- Mikor lustálkodjanak - felelte pajkosan - ha most nem, a mézes napokban?

Bizalom bizalomért. Dévajkodva csipkedtem meg a gödrös arcját.

- Uczu, lelkem! Beh sok lehet a méz maguknál, ha négyszáz napig tart belőle. Hisz már egy esztendeje mult a lakodalomnak.

Rám vicsorította az apró fehér fogacskáit gunyolódón:

- Oh be tudja! No lám! Hát nem négy nap előtt volt?

- Ne beszéljen bolondokat.

- Már pedig szombaton volt és most kedd van.

- Jól van jól, de én a Boróth urról beszélek.

- Hát én is a Boróth urról beszélek.

- Elég már. Menjen be, nézze meg, bemehetek-e?

Egy félpercz múlva kikiáltott:

- Tessék!

Csupa idegenek ültek egy asztalnál reggelizve. Két élemedett asszonyság, egy fiatal nő fehér-csipkés hálóköntösben s egy sötétbarkóju uracs.

- Mi tetszik? - kérde az utóbbi elém lépve.

- A háziurat keresem.

- Én vagyok, - szólt könnyedén.

- Boróth urat, - javítottam ki magamat.

- Igenis, én vagyok.

- Ön? - hebegtem megzavarodva. - Hogy izé... hogy is tetszik mondani? Bocsánat, uram, de ez... mikép is fejezzem ki magamat? Hiszen az én Boróth barátom, a ki a Milikét elvette...

- Az bizonyosan más Boróth volt.

- Nem, nem! Ez a Boróth, ez a gerelyi Boróth. Boróth Károly.

- Ah, a Károly! Hallottam valamit felőle, de nem ismerem személyesen. Én Boróth György vagyok. Kihez van különben szerencsém?

- Bibithy István.

- Bibithy! Hisz akkor hát itthon vagy, - kiáltott fel kedves élénk hangon. - Ösmerem a familiádat. Ugy-e szabolcsiak vagytok? Bibithy Gáspár jó pajtásom. No ez derék! Hamar széket ide, tudom nem reggeliztél még. Igaz ni, anyósom Ring Jánosné - a feleségem nagy-nénje madame Monfort bécsi bankárné. Ez meg a feleségem, Mária nostra; mert most még a mindnyájunké egy hétig, de ha a mama és a néni elmegy, akkor csak Mária mea lesz.

S ezen a rossz ötletén olyan édesen tudott kacagni, hogy átragadt a derű én rám is.

- No látod, - fecsegett tovább. - Hiszen elfelejtetted te azt lassankint, hogy más Boróthhoz kerül-tél. Nem eresztlek ám haza egykönnyen.

- Én még mindig azt gondolom, hogy Károlyék tréfát csinálnak velem, s várom őket a mint valamelyik ajtón belépnek.

Mohón a szavamba vágott, majdnem boszusan:

- Ne feszegezzük. Egy szót se többet. Theát iszol vagy kávé?

- Mert mégis furcsa, kérlek, hogy hova lettek...

- Hát tudom is én! Alkalmasint még most is élnek, ha meg nem haltak.

- Megvetted a birtokot?

Izgatottan tolt elém egy sonkás tányért.

- Nem parancsolsz ebből? Apropos, Pesten lakol? Természetesen jársz a kaszinóba. Mennyibe megy most point-ja a pikétnek?

- Nem tudom, mert... - hebegtem zavartan - mert nem olvasom a gabonaárakat.

Rám nézett e visszás feleletre, ha nem vagyok-e megbolondulva, mire elvörösödve kaptam le szemeimet a teritékről és edényekről. Ugyanazok a címerek, színes himzések, melyek Károly idejében, s hogy még jobban elveszítsem fejemet, az öreg Antos számtartó kellett hozzá, a ki épen most ment el az ablak alatt, mint valami kísértet nesztelen botosaiban.

- Hát megvan a számtartó is, - kiáltottam fel.

- Meg.

- És nem szólt neked semmit Károlyról?

Gyuri fejét rázta, hogy nem, s aztán kelletlenül hadarta:

- Pedig kérdeztem is Antostól, de nem ér rá a szenvedélye miatt... mindig azt a boldogtalan piski-i csatát beszéli.

Azután is előhoztam még néhányszor Károlyt napközben, de mindig elboronálta, némelykor ijedt arczczal. A szép Mária nostra egyszer közbe is szólt:

- Hogy mit emlegetnek magok?

- Semmit édesem, semmit.

A mama mindannyiszor letette a kötését s hiuz szemeit fürkészőn szegezte ránk. Utoljára magam is rájöttem, hogy legjobb itt hallgatagon megelégedni az egyik Boróth helyett a másikkal. Hiszen Gyuri is pompás fiu, vidám kedélyű, kellemetes. A hölgyek meg épenséggel derék, nyájas teremtések.

Ugy jöttem, mint idegen s úgy mentem el tőlük másnap a fogatjukon, mint százesztendő ismerős. A kis menyecske a kendővel integetett búcsut az ablakból, Gyuri pedig utánam kiabálta: «Elvárlak öreg minél előbb».

A négy fekete paripa prüsszkölve röpitett, míg én gondolkozva hunytam be szemeimet, hátra-dőlve az ülésen.

Mit is nézegettem volna? Hisz minden ismerős volt - tavalyról.

Az út, a cséza, a lovak és a szerszám a lovakon.

A csengők most is vigan szóltak, csattok, karikák kevélyen csörögtek.

Harmadik és utolsó látogatás.

Nemsokára külföldre kellett mennem s a magyar gentryvel nem találkoztam sehol, csak a «Budapesti Közlöny»-ben, az apróbetűs részében. Járatom ezt a lapot. Érdekes. Akár csak egy gentry-kaszinó. Szépen egymásután oda szállingóznak az ember ismerősei. Ott mindig található valakit a societásból.

Fölnyitod a reggclid mellé és felkiáltasz: «Ah ni, a Kamuti Miska megérkezett!» A másik lapra fordítasz: «Ohó már a Csetei Feri is itt van!» Ejnye no, mennyire sietnek ezek a gyerekek...

Hanem van ott aztán a tekintetes urak beérkezésén kívül néha egyéb is. Pályázatok megüresedett hivatalokra. Hja az okos ember a kórház mellé építi a patikát!

Egy ily hivatal üresedett meg Kassán, melynek elnyerése végett rögtön odautaztam s ha már Kassán vagyok, gondoltam magamban, átrándulok egy délután Gerelyre, megnézni, mi lett azóta az én kedves Gyuri pajtásomból. Ugy látszik jól megvan. Nem volt hozzá szerencsém a «Budapesti Közlöny»-ben.

Épen tisztogatták a búbos tornyú kastélyt, mikor udvarára értem, ajtók, ablakok ki voltak nyitva, béres asszonyok mosogatták a tábláikat, a tulsó szárnyát meszelték, bent súroltak, fent a fedelén pedig a tört cserepet pótolták. Az öreg Antos az eperfa alatt ült, a munkára ügyelve szortyogtatta hosszúszáru pipáját.

Megörült, mikor meglátott, mert roppant unhatta magát.

- Mi történik itt? - kiáltám a fülébe.

- Az a mi nagyon gyakran. Mennyasszonyt várunk a házhoz.

- Meghalt a Gyuri felesége?

- Gyuri! mormogta ránczos homlokát nyomogatva. - Melyik is volt a Gyuri? A szőke? Nem, - az alacsony? Nem, nem, a barna volt az! jaj, jaj, hol van az már! Az ördög emlékeznék mindnyájára.

- Hogyan! Már nem a Boróthoké a kastély?

Bozontos szemöldjeit felhuzta a homlokára úgy, hogy ott karikák képződtek a kidudorodott ránczokból, miközben a fejét rázta és az ujjával kalimpált a levegőben annak jeléül, hogy nem értette a kérdésemet. Mint egy beteg medve becammogott a melléképületbe, a honnan egy tubust hozott elő s a markomba nyomta.

- Azt kérdeztem - ismétlém a hangcsövön át, - hogy a kastély mióta nem a Boróthoké?

- Most is az övék.

- Melyiké?

- Egyiké sem.

- Nem értem.

- Mert a mindnyájuké.

- Még kevésbé értem.

- Menjünk a kertbe - dünnyögé, óvatosan lépkedve botosaiban a malter-gödrök között.

A kert végképen el volt hanyagolva, laboda, muhar, zsálya verte fel a virágpadokat, a licéum-tővis és vadbokrok elhatalmaskodtak. Bozót elállta az utakat, vadkomló befonta a bozótot. Egy bolondos malacz valahogy betévedt az indák, iszalagok közé és sehogy sem birt visszavergődni az anyjához, a ki ott feküdt rőfögve hanyatt az egykori halastó piszkos iszapjában s orrlyukain át élvezettel szítta be a számócza illatot.

Antos úr sóhajtozva rázta ki a pipája mocskát egy hófehér liliom kelyhébe.

- Itt majd ráakad valami béres. Elteszem neki. Igaz, miről is beszéltünk? Emlékszem már, - hogy nem érti az állapotokat. Elhiszem... hüm! Hanem én tudom a dolgot. Ez a birtok, uram, egy különöz Boróthé volt évek előtt, a ki utódok és közeli rokonok híján a név kedvéért mindenét a Boróth familiának hagyta. Ott vagyok aláírva a végrendeletén. De a Boróthok nem osztották fel...

- Ugy?

- Ugyám, mert egy egész falu van belőlük valahol Trencsénmegyében. Egy egész falu, uram! Mi jutott volna egyre-egyre? Svihákok, nagy svihákok, így sokkal több hasznát veszik.

- Hogy-hogy?

- Mind ide járnak házasodni.

- Ah igazán? No ez eredeti ötlet tőlük!

- Innen kéri meg a jó parthiekat és ide hozzák... aztán eltűnnek egy idő múlva, helyet adva a következő Boróthoknak. Mert sok van ám. Csakugy önti őket az a trencsénmegyei falucska.

- De hát mit szólnak ehhez a lányok apái és mamái, mikor megtudják?

- Mit szólnak? - tört ki Antos ur mélabúsan. - Az az ő dolguk! De mit szóljak én, hogy minden negyed évben más gazdám van. Nagy keserűség az, uram! Mikor megszokom egygyel, másik jön. Pedig jó fiúk, mind megszeretem... De lehetetlen velők,... lehetetlen,... elmennek, ki nem hallgatják az embert.

Elmosolyodtam panaszában.

- Ahá! pedig úgy-e a piski-i csatát beszéli nekik?

Összerázkódott és szürke szeme megcsillant az ernyő alatt.

- Ott voltam személyesen! - dadogta. - Milyen nap volt az? Oh istenem! Most harminczhárom éve annak... Azaz, lássuk csak...

Hiába való volt minden erőlködés átterelni még egyszer a kastély-thémára.

Belezökkent a saját kerékvágányába s ment... ment - lehetetlenség volt megállítani.

AZ ISTEN HÓNA ALATT.

Az ujságokban olvastam, hogy van a felvidéken egy boldog falu, a hol a község vagyona és jövedelme untig fedezi nemcsak az öngazgatás költségeit, hanem öreg bíró uram, a mikor az adófizetés ideje megjön, belenyul a helység ládájába és kifizeti a falu minden lakosáért az államadót a felesleges készpénzből.

Ezt a községet Pálfalvának hívják. Én azonban soha nem hittem benne. Mese lesz ez egészen. A pénzügyminiszter mulattatására gondolta ki valami élénk képzelődésű mameluk!

Hanem a mint nyáron felindultam a Kárpátok közé, a «Czerova» rengetegen túl a kies völgyben egy keskeny út fut végig, mintha egy hosszú kiterített vászon lenne.

- Hová vezet ez a fehér út? - kértem a kocistól.

- Az isten hóna alá - mondja a kocsis.

- Nem úgy szokták azt mondani; az isten háta mögé.

- De uram, tudom én, mit beszélek. Az ott a legboldogabb falu a világon. Pálfalvának hívják; ott még a szegény ember is gróf.

- Teringette, hát ez az a híres Pálfalva? Tudja mit, kocsis, vigyen el engem oda.

Alig egy félóránnyira fekszik az országúttól, gyönyörű tisztáson, szép fehérre meszelt cserépfedelű házacska nagy kertekkel. A torony a legkülönb, csillogó bádog a fedele, s óra muto-gatja négy szélről a nap járását.

- Itt terem az arany - mutatja kocsisom a messze elterülő káposztás földeket, melyeken éppen akkor borultak össze fejeikké a palánták aczélszín levelei.

- Hogy-hogy?

- Innen kezdve egész Lengyelországig nem terem meg a káposzta, csak ezen a kis darabka földön. S ezek a bolond tótok élnek-halnak érte, olyan áron veszik meg itt a tövén a pálfalviaktól, a minőt kívánnak. Egy holdon kétszáz forint ára káposzta terem. Hát nem az isten hóna alatt van ez?

A bíróhoz szálltunk, ki örömmel fogadott.

Hatalmas alak volt, nagy bajuszzsal, torzonborz szemöldökkel, minden szavát megropogtatta, kurtán beszélt és nem tűrt semmi ellenvéleményt. Sarvenyez Mihálynak hívták.

- Hallom, nagyon gazdag a község? mondám beszélgetés közben.

- No, no - felelte ő - van, a mink van! kár, hogy a megboldogult elődöm alatt sokat adtunk kölcsön a királynak s ez most mintha nem emlékezne rá, se interest nem fizet, se a tőkét nem törleszti. Mit mondjon aztán az ember a többi adósainkról!

- De azért csak maradt még, bíró uram!

- Hát 'iszen maradt, maradt. Annyira már vagyunk, hogy egyikünknek sem kell adót fizetni, hanem annyira még nem vagyunk, hogy egyikünknek se kelljen dolgozni. Ámbátor a szolgák és szolgáltatók mind a szomszéd falvakból valók.

- Aztán mi gazdagította meg annyira ezt e falut?

- Mi? Hát ez ni...

És felemelte a mogyorófa pálczáját...

- Ebből hull az arany... Mert a nép sohase perlekedik, minden dolgát itthon igazítjuk el a saját törvényünk szerint. Nekünk semmi közünk, hogy milyen törvényeket csinál az ország és a vármegye, azok sokba kerülnek és nem jók, a mi törvényeinket én csinálom és alkalmazom ingyen. Soha innen nem vitt el a fiskális egy garast sem. De most engedje meg uram, hogy egy kicsit magára hagyjam, a falu házához kell mennem. Ma van a koldus választás.

- Mi? Koldus választás?

- Igenis. Az eddigi koldusunk felgazdagodott, megszédte magát a kópé... és most nem akar többé koldulni. Az pedig nagy baj. Mert ha saját koldusunk nincs, kénytelenek vagyunk beereszteni a szomszéd falvak koldusait. Ennek pedig nem szabad megtörténni. Isten áldja meg addig is.

- Nem addig van az, bíró uram, hanem én is kegyelmeddel megyek.

Ugy volt, a hogy a bíró mondta. Funta István uram, az eddigi koldus megjelent a tanács előtt, újdonszerű kék dolmányban, csikorgó kordovány csizmákban, hosszú deres haját hátul mágnes parasztoi módjára felszedte hétfogantyús fésűvel s így szólt:

- Tisztelt tanácsnok uraim! Köszönöm az eddig belém vetett bizalmat, de már meguntam a keresetet, nincs is rá szükségem. Hála istennek, fáradt, öreg vagyok én már koldusnak: csinálja valami erősebb, fiatalabb ember, én lemondok.

A tanácsnokok kezét szorították Funta bátyával, miközben felkelt öreg bíró uram, s kinyitván a tanácsház ablakát, oda kiáltott az egybegyűlt népekre:

- Ki akar koldus lenni közületek? Jelentse magát, jöjjön be.

Ezen kiáltvány után rágyújtott a makrára és várt egy darabig, hogy majd csak jó valaki, de bizony nem nyílt az ajtó.

- Hát már most mit csináljunk? - kérde aggodalommal.

Erre neki estek a tanácsbeliek, kapacitálva az öreg Funtát, vállalja el még legalább egy évre a közjó érdekében.

Funta bátyó azonban erősen szabódott, hogy vannak immár ő nála szegényebb és érdemesebb emberek is erre az állásra; isten látja lelkét, hogy ő nem akar meggazdagodni.

- A mi becsület, az becsület - szólt most szigorú hangon a bíró - koldusnak lenni kell, punctum. Más ember nem akad, tehát kelmed lesz, punctum. Megengedettik azonban, hogy ha tetszik, pénzen helyetteskoldust fogadhat, punctum.

Ki lévén mondván a visszavonhatlan szentencia, ebbe aztán bele kellett nyugodnia Funta uramnak.

Bele is nyugodott s a nép nagy örömujjongásai közt ballagott hazafelé, az újonnan épült kőházába.

A miből aztán megértettem, hogy ez a falu csakugyan az isten hóna alatt van.

A MÁLNA.

Mikor Visegrádon voltunk Csiky Gergelynél, valakinek eszébe jutott délután, hogy jó volna megnézni a várat, tehát átmentünk Nagy-Marosra. Mert ahogy Somogyvármegyében legszebb Zalavármegye, Nagy-Maroson (noha különben is csinos község, szelid gesztenyeerdővel, fent a dombon) legszebb a visegrádi vár, amint nagy foltot vet csonka árnyéka a Duna vizén.

Ott fenn uzsonnáltunk a gesztenyeerdőben. Két izmos szolgáló hozta utánunk görnyedezve az ennivalót s egy kis pesztonkaféle leány vitte egész könnyedén, ami megmaradt. Legtöbb maradt meg a málnából, melyet csinos kézi-kosárban hozott vissza.

Meg is fonnyadt, meg is törődött. Karmazsin pirossága sötét gránátszinbe ment át, finom pelyhei lekoptak, igéző ripacsai behorpadtak.

- Ejh, mit czipeled azt a málnát, - mondá az úrnő, midőn leértünk a községbe. - Azzal is könnyebb lesz, add oda a gyerekeknek!

Épen kapóra állt ott két parasztyerek a vasuti deszka-kerítés mellett.

- No fiuk, - szólt a pesztonka. - Esztek-e málnát? Ez mind a tietek!

Az egyik fiu közömbösen nézett szürkés szemeivel majd ránk, majd a málnára, aztán durczásan elhátrált.

- Nem kell a málna, vagy mi?

Egy szót sem felelt, hanem még odább somfordált. A másik vörhenyes haju kópé megállt, kissé közelebb, kerekre nyitott szemekkel, tátott szájjal.

- Ha nem akarják, öntsd ki fiam a gyöpre.

A palánk mellett szép pázsitos mező van, fehér gyaloguttal ketté szelve. A pesztonka épen a gyalogut mellett borította ki a málnát a gyepre.

A két gyermek felmászott a palánkra és onnan nézte hiuz szemekkel, mi történik.

Ugyanekkor három más siheder ólálkodék a palánkkal átellenben egy tyukól mögül. Mindent láttak és megértettek. Málnát öntenek a füre! Igen, igen, ez nem álom! Nosza, fölmásztak az ól tetejére s a nádfedélre ültek, mint a varjak, onnan czernirozva a mezőt.

A mező pedig néptelen volt köröskörül, csak egy eltévedt fiókkácsa mászkált a széleken há-pogva. A község felől picziny gyermekleány jött tipegve, kék karton-szoknyácskája kioldózott derékban, egyre csúszva lejobb-lejobb, úgy, hogy minduntalan elbotlott benne és leesett.

- Mama! - kiáltá - mamama!

Föltápaszkodék s tovább lépegetett a gyalogúton, anyját keresve.

De a katasztrófa kikerülhetetlen volt: a szoknya addig csúszott róla, míg végképen leesett. - A kihámlott gyermek bámészan állt ott fehér ingecskéjében. Kövér pufók arcza mord kifejezést öltött, meggondolkozott egy darabig, azután egykedvűen odább ment, ott hagyva a szoknyát és szaporán szedegetve meztelen lábacskaikat.

A mint ment, ment egyre közelebb jutott a málnagarmadához, mely messzire piroslott ki a halovány zöld füvek közül. A Duna felől hüs fuvalom csapott el, széttépte a levegőben ringó békanyálakat, fölkapta a pimpó megöszült bojtjait s vitte velük együtt, a málna-illatot az ól felé.

A gyermek odaért a málna-gulához s a nagy kincs láttára fölgagyogott:

- Huh! Huh!

Dermedten állt meg eleinte, majd repeső örömmosoly tündöklött piszkos kis arczán, melyet az izzadságtól összezsapzott kender-szöszke haj körített. És mégis tartózkodva hajolt le, hogy a málna-boglya legtetejéről elvegyen egy szemet.

Megkóstolta, édes volt. Gyönyörrel nyujtotta ki nyelvét, a szájszéleit megnyalogatni. Huh, be jó, be jó!

Szíve megdobbant. Óvatosan tekintett körül a mezőn, hogy a nagy mindenségből látja-e valaki!

Minden csöndes volt. A mezőn nem járt senki, mi a palánkhoz támaszkodva vártuk a vonatot és tettük magunkat, hogy nem ügyelünk oda, de a palánk és ól tetején nem úgy tettek azok az imposztorok.

Megfenyegették a kis gyámoltalant ökleikkel.

Megijedt, széthúzta szájacskáját, szemkarikái átnedvesedtek, sírni kezdett és visszafordult a falu felé.

A házak hamar elnyelték, de eközben, honnan, honnan nem, villámként terjedt el a hír minden felé, hogy a vasut mellett a pázsiton málna van.

Az utcák önteni kezdték a gyerekeket. Jöttek egyenkint és csoportban, az alvégről és a felvégről, ki parittyával, ki vesszőn lovagolva, fustélylyal, kampaverővel, némelyek be voltak fogva kenderhámba és lóhalálban vágtattak a pázsit felé. Az egyik egy fenyőfahordó fenekét gurította maga előtt, a másik néhai lónak a lapockacsontjával hadonászott mint buzogánnyal, volt olyan is, aki napraforgónak gyökerestől kitépett szárát emelte magasra és úgy rohant a mesés esemény hírére le a völgybe. Zsivajtól, kiáltásoktól rengett a levegő; «Málna van a pázsiton! Jertek, jertek! Hol van! Merre van? Nem igaz? Hohó, hó!»

A kik az alsóvégről jöttek, azokat a palánkon ülő fiuk állították meg, a felsővégieket az ólon-ülők toborozták össze, miközben megindult a két csapat között a feleselés:

- Mit akartok ti zsiványok? rivalkodtak a palánkiak. - Miénk a málna! Az urak nekünk akarták adni!

- De ti nem akartátok elvenni - ordították az ólról. - Mi pedig akarjuk, tehát a mienk!

- No iszen csak merjetez hozzányúlni! Fübe fába van az orvosság!

(Ami azt jelentette képletesen, hogy a fűbe fognak harapni, s hogy a fa puhítja meg a hátukat.)

Egymást csúfolva, sovágó szemeket vetettek a málna felé, de egyik fél sem mert közeledni addig, míg be nem mentünk jegyet váltani a pályaudvarba.

Hajrá, amint látták, hogy a málna egykori gazdái közül már egy sincs ott (én túlról néztem őket, a kerítés repedésén át), leugrottak hirtelen, emezek a palánkról, amazok az ólról, s ádáz dühvel csörtettek a málna felé.

Isten ne adj olyat, hogy hozzáférhetett volna valamelyik, hanem ott mellette, ahol találkoztak, megütközének roppant elkeseredéssel, fiu fiúval összefogózodva, hátulról gáncsot vetve, ökölütésekkel, karmolással, husángokkal, botokkal és vesszőkkel.

- Üsd, vágd! Mindnyájan elveszünk, de a málnát nem adjuk.

A süketítő harci lármába belevegyült egy-egy bőgés. Egy része elszaladt, kergették; némelyiknek az orrávére indult meg s pirosra festé a füvet, másoknak a ruháját tépték össze, s üvöltve rohantak haza. A gyengébb gyerekek ott fetrengtek kékre verve s elgázolva a gyepen, maguk a küzdők összegubanczolódva óriási sündisznónak látszottak, amint előre vagy hátra gurul.

A nagy gomolyag hol kifejtőzött, hol ismét összekuszálódék, minduntalan kisebb és kisebb lett, míg végre rekedt diadalkiáltás tört fel az égnek.

A palánkiak megfutottak.

A rivalgásra aztán előkullogtak a bokrokból, kőrákások mögül a félénkebb ólpártiak. Az egyik a gyávákból megtalálta a kis leány szoknyácskáját és a botjára emelte lobogónak.

- Győztünk! - kiálták s míg a tulajdonképeni verekedők a sebeiket borogatták a közeli pocsolyánál, ők a málnára vetették magukat.

Ott volt most már a kivívott gyümölcs szabadon, a lemenő nap sugarai átmelegítették, megfonyasztották, petyhüdt, pépes lett és tüdőszínű.

A falánk kölykök mohón fogtak a győzelmi lakomához.

- Pompás! - mondá a legidősbik kamasz és nagyot fűjt.

- Meg lehet enni - szólt egy másik.

- Az még kérdés - fitymálódék egy nyápicz siheder, ki eddig marékból pofázta mint csemegét s egész szájkörnyéke be volt majszolva - mert ha meg lehetne enni, akkor az urak nem öntöttek volna ki.

- Hüüm! Csakugyan! Hát ha csináltak vele valamit az urak?

- Persze - kiáltott fel egy piros-mellényes suhancz. Biz isten érzem is... Valami furcsa szaga van?!

S ezzel a markában levő málnát odacsapta a palánkhoz, hogy az nagyot csattant ott és nedve messzire szétfrecsegett...

Ebben a pillanatban indult meg a vonat velünk, de még láthattuk, amint valamennyien lehajolnak s az összes málnát versenyezve odapaskolják a deszkához.

- Ime az örök emberi; - mondá egy utitársunk nevetve - küzdenek valamiért s mikor nagy fáradtsággal hozzájutottak, könnyedén elhajítják.

A FEHÉR KAKASUNK.

Gyönyörű veres taréja volt s úgy fel tudta borzolni a tollait, ha haragudott, hogy a többi kakasok és tyukok ijedten futottak szerte, a lóczák és ólak alá, a kocsiszinbe vagy a juhakolba.

Tisztán emlékszem a «Pepi» kakasra, talán azért, mert édesanyámnak kedvencze volt vagy azért, mert egyik vakító fehér tollára, mely hátul kunkorodott fel sarló alakban, fel volt írva kaligrafice: «Éljen Kossuth Lajos!»

...Nem volt ez már akkor felírva sehol egyebütt.

S a bolond kakas ott járt-kelt bátran ezzel a veszedelmes tollával a zsandárok közt.

Egy gézengúz rokonunknak támadt az a ravasz ötlete, felrajzolta a kakas tollára azt, a mi a zászlókról lemaradt, hogy - azt mondja - így el nem lopják anyámtól és agyon nem ütik a palócz asszonyok.

- A minthogy az igaz is volt...

Az embert megölte volna az a toll, ha viseli, a kakasnak pedig immunitásul szolgált.

A KRUSEVICZAI ÜTKÖZET.

Abból az időből jegyeztem fel az annálék számára ezt az esetet, mikor a szép Zagorjében mérges guerilla-harczok folytak a Balkán lakói közt.

Török, bosnyák egymást irtotta, pedig milyen szépen meglaktak együtt azelőtt! Az isten a megmondhatója, mire való volt piros vérrel csepegtetni be a szürke sziklákat a zagorjei fensíkon?

Vagy hogy talán az isten se tudja, csak a királyok.

Hanem mulatságnak bizony elég mulatság!

Azokban a bolond nagy országokban egy ember csinálja a dolgokat: a generalissimus. Az intézi, ki mit tegyen, merre menjen, hova álljon. S az is csak a mappáján mozgatja a haditesteket. A nagy országokban ennek az egynek még talán passzió a háború, a többinek a legczudarabb időtöltés? hanem a szép Zagorjében minden ember a maga szakállára verekedhet: ha megverik, senki sem állítja haditanács elé. Neki fáj az, ha megverik, ha pedig ő ver meg valakit, hát annak a másíknak fáj. Mi köze ahhoz még egy harmadíknak?

Ilyen háborút szeretnek a herczegovczok. De ilyen is volt az.

A derék daliás Stevó Pásics összeszedett negyven markos legényt, s mikor otthon a ház körül elvégezték a dolgaikat, minden kedden este felszedelőzködtek egy csapatban ellenséget keresni. Valóságos jour fixek voltak ezek. Keddtől szombatig viaskodtak s a kik életben maradtak addig, szombaton megint hazatértek összecsókolni az asszonyt meg a gyerekeket s elvégezni a féríimunkát a legközelebbi kedd estéig.

Egy szerda reggelén túl a kruseviczai hegydombon, a hol annyi a szikla, mint réteken a hangyazsombék, egy körülbelül negyven-ötven főnyi csapatra bukkantak a Stevó Pásics emberei. No ez a szerda jól kezdődik.

Messziről meg lehetett ösmerni a csapat vezérét, a marczona arczu, magas termetű, Tahir Osmanbegovicsot. Ez volna a világon a legnagyobb vitéz, ha még buzogánynyal verekednének. De az a gonosz ólomdarabka nem respektálja a férfierőt. Valami nyápicz ember találhatta azt ki, nem az erősek.

A mint meglátták egymást, az volt a legelső dolog, hogy mindenik ellője egyszer a puskáját s aztán ki-ki állást foglaljon valami szikla mögött. Mert hát ugy szép a háború, ha nem nagyon ártalmas az emberi egészségeknek.

Szikla bőven jutott töröknek és bosnyáknak egyiránt (mert több szikla van Zagorjében, mint ember). Innen lövöldöztek aztán egymásra egész kényelmesen - azaz hogy csak lövöldöztek volna, ha lenne kire, mert ha valamennyi a szikla mögött állt s csak a puska-csővét nyujtotta ki vagy felül, vagy oldalt, hát bizony csak a sziklákat lehetett volna meglövöldözni, azoknak pedig nem árt.

- Gyertek elő pogányok! - kiabálta a bosnyákság s az echo és a szél vitte a kiáltásaikat bömbölve. - Ne bujjatok el gyáván, ha férfiak vagytok!

De a törökök is ugyanezt harsogták vissza mindenféle csufondáros kifejezésekben.

- Szakadjanak rátok azok a bomlott kövek, hitetlen kutyák! Bezzeg nagy vitézek volnátok ha a puskát magát lehetne elküldeni, hogy lövöldözzön. Hát úgy-e, nem mertek előjönni a sziklák mögül?

Hanem iszen kiabálhattak a megrekedésig, se a törökök, se a bosnyákok közül nem hagyta el a maga biztos várát egyik sem, legfeljebb a fejét dugta ki egy szempillanatra némelyik, hogy szét nézzen a néptelen tájék felett, a hol csak a nagy kötömegek meredeztek hallgatagon. Érdekesekek azok most, mert mindenik mögött ott van meglapulva egy-egy katona, de valamennyi a szikla túlsó oldalán.

Az ördög látott ilyen pozíciót?

Ez így tartott körülbelül délig. Délben elunta magát Stevó Pásics és azt a propozíciót kiáltotta át a törököknek:

- Nem-e volna jobb a nyílt csata?!

A törökök megnyitották erre egymás közt a konferenciát, a mi úgy ment, hogy Hasszán Csengics átdörögte az Osmanbegovics egy-egy megjegyzését Ibrahim Svreljugának, Ibrahim tovább adta a tulsó sziklához Omár Kovacsevicsnek, Omár Kovacsevics rekedt ember lévén, valahogy nagy nehezen elhörögte a hegyszakadékban fekvő Jován Hasszanovicsnak (annak volt ott a legkényelmesebb).

Egy óra eltelt bele, míg a vezér szava eljutott mindenikhez. Hát még az, a mit aztán ezek feleltek? Hát még az, a mit az megint visszafelelt. Ez volt az igazi tágkörű értekezlet.

De végre is csak az az eredmény lett, hogy nem bolondok nyílt csatára kelni. Egyenlő erő ellen nem tanácsos. Hanem a legjobb mód lesz a kiéheztetés. A ki hamarabb megéhezik, majd előjön, s ha előjön, könnyű lelőni, ha pedig elő nem jön, ott hal meg a szikla mögött éhen. Legalább nem kell neki külön sírkövet hozatni Kalinovikból.

A kiéheztetés eszméje megtetszett a bosnyákoknak is. Hiszen volt még holmi a tarisznyájukban!

- Jól van - menydörögte hadi üzenet alakjában Stevó Pásics - koplaljunk!

És azontúl elkezdtek éhezni.

Csütörtök délben azonban már mindnyájának száraz lett a gégéje és korgott a hasa. Az pedig nagy baj. Mert a hazáért könnyű verekedni, édes meghalni, de éhezni a hazáért az már egy kicsit nehéz.

A törökök unták meg előbb s most már ők proponálták a nyílt csatát.

Pásics tanácskozott az embereivel, de azok arra a közmegállapodásra jutottak, hogy ők inkább meghalnak, de nem verekesznek éhen. Egy szóval tagadó válasz ment Osmanbegovicsnak.

Hát itt bizony nem volt más teendő, mint megint várni. - Mindenik rész tartotta magát egész csütörtök estéig, a mikoron is nagy záporosó kerekedett, az ég csatornái megnyiladozván. Czudar egy idő volt, Pásics megvakarta a fejét dühösen s átszólt tompa fáradt hangon:

- Hallod-e Osmanbegovics, he! Csináljunk már valami okosat.

Erre megint elkezdett a két vezér pourparlérni.

- Tudod, legjobb lenne, - felelte Osmanbegovics, - ha fegyverszünetet csinálnánk.

- Edd meg! Hiszen már eleget szünetel a fegyverünk.

- De én csak egy félórát szünetet értek.

- Egy félórát? Hüm, hogy érted azt Osmanbegovics?

- Találd ki, Stevó Pásics.

- Mit csinálnánk a szünet alatt? Verekedésre gondolsz?
- Hát te mire gondolsz, Stevó?
- Találd ki, Osmanbegovics.
- Én már tudom, de te mondd ki.
- Nem én. Egyen meg engem a kutya, ha kimondom.
- De megteszed?
- Egyen meg a kutya, ha meg nem teszem.
- No jól van, Stevó. Ha te restelled, hát kimondom most már én: úgy értjük a félórai fegyverszünetet, hogy a félóra alatt ti bántatlanul mehettek jobbra a merre akartok...
- Ti pedig balra - kiáltá Stevó.
- Úgy-úgy - hagyta rá a török vezér. - Hiszen nincs benne semmi.
- Persze, persze! - toldotta ki Pásics Stevó, - hiszen úgyis találkozunk még valamikor.

A maga sziklája közül az egyik is, a másik is kinyújtotta a jobb karját, megadván egymásnak a parolát a levegőben - és azután egy puskalövés nélkül, vig énekléssel, oszlottak el az esti szürkületben.

Ilyen kedélyesen ért véget a kruseviczai ütközet, anno 1877.

EGY JÓ ASSZONY.

Érdemes elhagyni a szülőföldet, hosszú-hosszu ideig odalenni, csak azért az élvezetért, hogy ismét visszatérhessünk.

Micsoda pompa az, a mi ott reánk vár!

A mint jövünk, jövünk csendesén mélézgatva, két kopár hegygerincz, mely egynek kéklött messziről, hirtelen szétválík (mintha a száját nyitná mosolyra) s kitárul az édes völgy füveivel, virágaival. Langyos fuvalat száll a völgyön, mely szemlátomást tágul, hosszabb, öblösebb. A két hegygerincz kijebb fut s elcsukja egészen előlünk a nagy idegen világot: nem eresztí oda.

Túl a nevető réteken, a «kilencz fűzfánál», egyszerre csak odaugrik valami a kocsizhoz, csörögve-locsogva: Hipp, hopp, én vagyok itt a «Hollócska» patak!

És vigan fut a kocsi mellett banderiumnak egész hazáig.

Otthon azután megindul a kérdezősködés: Nini a toronyt újra zsindeleyezték. Beh kár, beh kár. Van-e valami ujság azóta? nincs biz' itt semmi különös, ha csak az nem, hogy a nagy diófánk kiszáradt a tavaszszal, ugy megsirattuk apáddal, mintha ember lenne. De neked még eltettem néhány diót a tavalyiból. Tudod-e, hogy semmi krumpli nem terem az idén? Mind megeszi a pondró! Igaz biz' az, a szegény hajdani dajkád, az öreg Margóné, meghalt s még a halála óráján is köszöntetett a drága lélek. Hogy, azt mondja, legalább azt érthetné meg, mig a mérnök-séget kitanulod - de a halál nem akart vele megalkudni. No ni, a legérdekesebb ujságot el is felejtettem, hogy az ócska kastélyt megvette egy Horváth nevezetű öreg ur, a kinek igen csinos kedves kis felesége van... Most itt laknak és nagyon jóba vagyunk velök!

Igen, ez volt a legérdekesebb hír. Az ócska kastély miszteriumai tehát most már felnyitlak. Hányszor kukucskáltam be gyermekkoromban a kulcslyukakon, ajtórepedéseken át az elhagyott szobákba, melyekben valaha Balassa Bálint, a költő, lakott feleségével, Dobó Katával. Azóta sem voltak talán fölnyitva.

- És természetesen kitatarozták a kastélyt? - kérdem anyámtól.

- Annyira a mennyire.

- Szerettem volna ott lenni, mikor a szobákat fölnyitották.

- Nem volt ott, édes fiam, semmi, csak a nagy doh-szag, meg a tömérdék patkány.

- Hát a kerttel mit csináltak?

- Rendbe hozták.

- Véték azokért a vadhelyekért. Ugy szerettem, mikor a kigyók előmászta a rekettyés mocsarakból, a szederindahálózatokból.

- Kénytelenek voltak kipusztítani, mert apró gyermekei vannak s azok is ott szaladgálnak a kertben. Egy fiu meg egy lányka.

- Nagyon?

- Gyámoltalan piczi jószágok, olyanok, hogy «jaj mama, mama! a macska rám néz». Te is olyan voltál, különben... De hisz épen idefelé jönnek, ha jól látom.

Csakugyan látni lehetett az ablakon, mikép futnak előzködve a kertünkön, a fiu vesszőn ül, a lányka pedig egy nagy nádbuzogánnyal utána. Távolabb a keskeny ösvényen egy apró öreg ur tipeg, nyulánk fiatal asszonyba kapaszkodva, ki félkézzel fölemelé kissé szoknyáit a harmat ellen.

- Ejnye, beh szép kicsiny a lába annak az uj asszonynak!

- Eredj, te gaz lurkó, - mondja édesanyám - hát már azt is meglátod? Ilyet is tanultok ti a könyvekben?

- Hát furcsa, csak tán tudja, az ember, mi a kicsi, mi a szép!

Husz éves voltam épen s minden asszonyi ruhasuhogásra kigyult az arcom, pedig nem tartoztam az ugynevezett ábrándos ifjak közé. Szivem már mozgott, de a mozgalomnak még nem volt tárgya.

Nem is hittem, hogy az első szerelmet az életkor tavasza hozza a saját erejéből, hogy úgy fakad magától, mint a fán a rügy és rügyből a virág. Sokkal egyszerűbbnek tapasztaltam én a dolgot ezelőtt a diák pajtásaimnál.

Kapnak egy bicskát otthon a mamájoktól. S ha megvan a bicska, most már egy név is kell hozzá, a mit befaragjanak a padba, így gondoltam én az első szerelem ébredését.

Az «uj urék» (így nevezték őket a faluban) csakugyan hozzánk jöttek. Zavarban voltam, alig emlékszem, mikép esett meg az ismerkedés, mit beszélt az asszony, én arra mit feleltem. Csak azzal vagyok tisztában, hogy nem találtam valami különös szépnek. Fekete szeme elég kifejező ugyan, arcza lágy, kedves, de az orra nagyon is kicsiny s az álla tulságosan előre nyult. Hanem akármilyen is a szeme, azt nem értem, hogy hol volt, mikor ehhez a vén emberhez hozzá ment!

Horváth Pál feje úgy nézett ki alakban, színben, mint egy sárga répa (olaszos hegyes szakált viselt), a többi testrészei is mind olyanok valának, mintha répából komponálták volna össze. Csak a füle hasonlított a burgundia levélhez.

Különben igen barátságos uri ember, meglehetősen jómódu. Azelőtt hivatalnok volt s most mint királyi tanácsos ment nyugalomba vagy hét év előtt: azon kezdte, hogy megházasodott. Furcsán fogta föl a nagyságos ur a nyugalomba menetelt.

Másnap d. u. náluk uzsonáltunk. Kikérdezte: miféle studiumok vannak most az egyetemen, jók-e a professzorok, (dehogy jók, kérem, dehogy!) elmondott egy pár adomát az ő iskolás korából (no ez ugyan régen lehetett!) s a csattanós mondatoknál mindig odanézett a feleségére.

- Ugy, ugy Erzsébet... Ilyen kópé voltam én valamikor.

De az asszony mindannyiszor csak úgy mosolygott, mint a napsugár ősszel, bágyadtan, erőltetve.

A gyermekek csöndesen, szomoruan ültek az asztalnál. Sohasem láttam még ilyen bús gyermekeket. Beteges, vézna portékák voltak.

- Pedig annyit esznek, oly pákosztások - jegyzé meg a konziliárius.

S valóban, ha a tálba nyultam, mindig irigyen néztek rám nagy kék szemeikkel, mintha mondanák: Hát már te eszel itt meg minden ételt?

- Menjetek ki szaladgálni - kergeté az apjok.

Hanem biz' ők nem tették meg ingyen azt sem. Egy-egy diós-patkóban alkudtak meg.

Akkor is csakhamar visszatértek uj zsákmányért.

- Hol voltatok, kedveskék? - kérde az anyjok, a mint csörtetve visszatértek.

- A faluban játszottunk a többi gyerekekkel - felelte Gazsi.

- Mama, mama, - gyagyogta Ilonka, a tanácsosné szürke szoknyáját rángatva, - mondd meg nekünk, ki a te szeretőd?

Az nevetve ütött a lányka kezére.

- Ejnye, te kis arcátlan: ilyent mersz tőlem kérdezni? Hol tanultad ezt? Valld be mindjárt!

Homlokát összeránczolta szigorura s arcza átpirult egy kicsit. Illett neki nagyon.

- A többi gyerekek beszéltek, - pityergett Ilonka ijedten, - a Bilinyi Mari mondta, hogy az ő mamájának a szeretője mindennap hoz neki csukrot. Hát igazán nincs neked szeretőd, édes mamám?

- Nem is lesz soha, soha, édes gyermekem - mondá a szelid, szomoru asszony, leánykáját szívére zárva, olyan hangon, hogy sohasem fogom elfelejteni.

A konziliarius úgy kaczagott, hogy egyszerre csak megeredtek a könnyei.

- Ezek a gyermekek... Ezek a bohó gyermekek!... de hát iszen mi is gyerekek voltunk valamikor! Hanem már most csináljunk valami okosabbat.

Felém fordult: tudok-e preferance-ot játszani?

- Hogyne tudnék! (Hiszen az egész egyetemi kurzus alatt egyebet sem csináltam.)

- Nos, akkor rajta! Hallod Erzsébet, - figyelmeztette vékony, reszelős hangján - partnerünk akadt. Elő hamar a kis asztalt!

Az asztal hamar megvolt, de a játékból nem volt meg a vörös alsó. Elhányta valahová a Gazsi gyerek.

- Nem tesz semmit - biztatott meg a tanácsos. - Kisegit bennünket a «szellemi kártya».

- Hát az mi?

- Ezt a módszert ezelőtt ötven évvel találták ki a móri nemesek. Egy nem létező kártyát létezőnek kell tekinteni. A kiosztásnál mindig az osztónak marad s mikor az ütésre kell rádobnia, nem ad ki semmit, csak jelezi: «Megy rá a szellemi kártya»... Dejszen okos emberek voltak a mi apáink!

Ezentul igen gyakran játszottunk hármásban. Az öregnek különben a tarokk a szenvedélye s mert otthon falun nem volt társasága, minden pénteken bement a városi kaszinóba tarokkozni. Máskor sohasem távozott otthonról, bár igen gyakran mondta: «Teringette, nem bánám, ha két péntek lenne hetenkint».

Engem eleinte csak a kártya érdekelt, később Horváthné is nagyon megkedveltem. Napról-napra nemesebb alak lett szememben. Mindig fedeztem föl rajta valami új báj, új erényt. S mikor ezekből kifogytam, akkor a hibái kezdtek mind átváltozni. Az orra lett kedves, páratlan orrocská, az előre hajló álla ígéző gyönyörűség.

E csalóka tükör nem szennyes érzés volt. Hiszen azt tartottam, hogy egy szent - mintha látnám is a glóriát feje körül - mikor nagy a füst a csibukokból. Meggondolt okos szavaival, engedékeny nyájasságával, lemondó jóságával úgy tűnt föl, mintha anyám lenne, sőt mintha a konziliariusnak is anyja lenne.

Csak néha történt meg, hogy mikor ránéztem, rajtam találtam a tekintetét. Hirtelen visszarántottam szemeimet s ilyenkor ő elmosolyodott.

Ez a mosoly már nem a szenté volt. Nem, úgy a férjére soha nem mosolygott. Olyan csiklandozó volt az, mint a tavaszi napfény.

Szivemet megdobogtatta lázasan s a kártya megreszketett s összefolyt kezemben.

- Jaj, kedves barátom uram, - dohogott a konziliarius, - maga ezt napról-napra rosszabbul csinálja. Minden pénzünket elnyeri az asszony.

- A lovagiasság is azt kívánja.

- Köszönöm szépen - kedélyeskedett az öreg úr. - A kártyajáték nem lovagjáték!

Pár nap múlva az asszonyom kezdett infámisan rosszul játszani.

A tanácsos bosszankodva csapta össze a kártyákat.

- Nem játszom többé, hagyjuk abba. Látom, hogy ez magoknak csak kín. Gyöngédségből teszik, hogy engem mulattassanak. Nem fogadok el áldozatokat.

A kártyapartiek tehát megszűntek. Kimondhatatlan üresnek éreztem a világot. De csak rövid ideig, mert Horváthné kétszer is átjött hozzánk naponként. Csodálatosan megváltozott. Arcza teljesebb, pirosabb lett s ő maga beszédes, majdnem csacska és olyan fürge, mint a karika.

Anyám éles tekintetét ki nem kerülte a modora.

- Te gyerek - mondá egy napon s megfenyegetett azzal a jó kezével, melynek puhaságát annyiszor éreztem - vigyázz magadra! Valami csufot ne hozz a házamra!

- Én! Csufot?

- Ugy van, Péter, csufot, - mert az az asszony szerelmes beléd.

Összerezcentem, elhalványodék az első perczen, majd lángra gyult arczom s megbizsegett a vér minden ereiben.

- Oh mama, mama! - kiáltám.

- A mit én látok, azt el nem boronálok. Azért hát azt mondom, Péter, nekem ezzel az asszonnyal hagyj fel, hanem itthon láss valamihez, itthon keress magadnak szórakozást. Itt a czirkalom meg a linea, rajzolgass valamit, mutasd meg, mit tanultál.

- Jól van. Csakhogy mivel mutassam én meg e tudományomat idehaza? Lehet is azt valamire használni? Ha csak egy napórát nem mérek ki azzal a czirkalommal a házunkra.

Másnap bele is fogtam. Egy csomó paraszt mindjárt összejött a csodájára; mit méricskélek olyan szorgalmasan?

- Hát egy napórát. A nap fogja az órákat mutatni rajta.

- De már azt csak nem teszi - véleményezte Letániás Istók, a mezőbíró. - Meg van annak a maga dolga a mennyégben, kérem alássan.

Anyám is ki-ki jött s büszkeséggel szemlélte, miközben jól összeszidta Marmancsok Mihályt, az éji őrt, ki Letániás Istóknak bizonyitgatta nagy fejcsóválásokkal: «Nem lesz a napból soha bakter».

- Kurta ahhoz a kend esze, Matykó! Azon ijedt meg kend, hogy a kenyerét veszi el a nap s ő fogja ezentul kikiáltani az órákat maga helyett a faluban... Menjen iziben dolgára, ne zavarja itt a fiamat, én is mindjárt megyek, csak csináld fiacskám... Kár, hogy pénteken fogtál hozzá; félek, nem sikerül.

De bizony sikerült; már majdnem készen lettem estefelé; midőn egyszerre megcseng hátam mögött a Horváth Pálné hangja:

- Hát maga mit pepecsel azon a falon?

(Nem pepecselek már én semmit. - Azon módon kiesett kezemből ecset és festékes findzsa.)

- No hagyja abba, hisz nem lát már. Itt voltam magoknál. Kisérjen haza egy darabon. Félek a kutyaíktól, hogy lehet oly csuf állatokat tartani?

Leugrottam a létráról s csendesesen, szóltanul mentem mellette, majdnem félénken, attól tartva, anyám utánunk néz valahonnan.

Gyönyörű nyári este volt. A nyájak, gulyák akkor jöttek mindenünnen hazafelé. A csengő szava betöltött mindent.

Az estcsillag kigyult a Tóthék pajtája fölött. A káposztalevelekre (mert épen a Komárék káposztásán haladtunk) kékes szürkesség kezdett leszállni.

- Szép este van - szólt Horváthné, álmodozó arczát felém fordítva.

- Valóban szép este van - hadartam, egy futó pillantást vetve rá.

Sötét karton-ruha volt rajta, csipke-ujakkal, karjai ingerlően látszottak ki a fehér mousselinből. Az ég is olyan színű volt nyugaton, mint a kecsketej, mint az ő karja.

A mocsarak, kenderáztatók töméntelen népeisége elkezdte chaotikus lármáját. S az est zsvaja békésebb, mint a nappal csöndje. Alszik a természet s fönséges ez az álom. A föld alulról meleg párákat lehel a növényzetnek: ez a párnájok, az ég homálylyal borítja be őket, ez a takarójok. S mint őr a torony óriási árnya végig fekszik a teknős síkon, embert, állatot elnyelve, ha arra megy.

- Ime, itt vagyunk a kertünkben. Ne ülünk le egy padra?

Odaértünk. Két ős bükk közt suhan el az örök csevegő, a Hollócska patak. Tiszta vizén át apró, lapos kövek élni, mozogni látszanak lent. A vízi boglárka indái görbén fonott betükkal írják tele az ezüstlapot, be gyönyörűség lehetne, azt olvasni! - Én akkor olvastam.

Az egyik bükkfára egy keskeny pad hajlik, arra ült le Horváth Pálné. De mennyi kecscesl ült le! A hogy a szoknyáját odaigazgatta, a hogy a szép fejét a százados bükkhöz oda támasztotta, két gömbölyű karját bágyadtan leeresztette...

- Üljön hát maga is közelebb. Csak nem fél tőlem?

- Nem félek, dehogy félek. - S ügyetlenül huzódtam hozzá közel.

- Maga tán még sohasem volt szerelmes... szegény kis csirke? - szólt gunyosan.

- Én... feleltem tompán, rekedten. - Nem érek rá kérem, a studiumok miatt.

(Magam is éreztem, hogy ez végtelen gyerekes, ostoba felelet volt.)

Fölkaczagott, majd rámszegezte nagy, fekete szemeit, hosszan, fürkészőn, szemrehányón.

- Maga nem mond igazat, Péter! - sóhajtá s úgy csuszott hozzám még közelebb, mint egy kigyó. - Maga csak teszi magát... tudom... érzem.

Hörögtem valamit, de nem tudom mit. Halántékomban a vér sebesen lüktetett, odakaptam, izzó homlokomhoz s eltakartam tenyeremmel.

- Ugy, ugy, hunyja be a szemeit, csak egy kicsit... csak egy félperczre... Mondok magának valamit.

Szempillantásig tartott... Ugy tetszett mintha fehér galamb rebbenne el hüsen az arcom mellett s csőréből hirtelen egy égő üszög esnék rá. Megcsókolt. Belékábultam, olyan édes volt, mint a mennyország, de úgy égetett, mint a pokol.

- Csak nem haragszik? - kérde lanyhán, bágyadtan s mire felocsudtam az ámulatból, már úgy ült mellettem szeliden, csöndesen, mintha semmi sem történt volna.

Leirhatatlan zavar vett rajtam erőt. Hallgatagon meresztém szemeimet a patakra, a fákra. A patak hevesen csörgette ezüstvizét, a lombok nyugtalanul hajladoztak az ősfákon.

- Hát nem szeret... nem szeret? - tagoló bánatosan, fejét lehajtva félvállra, mint a haldokló madár.

- Tudom is én! - feleltem tompán. - Oh, tudom is én? De nem, nem! - tört ki belőlem a vad indulat. - Szeretlek, Kún Borbála, szeretlek...

Talán ez a kitörés fárasztott ki, csillapított le, vagy meglehet, hideg szél suhant át a kerten, mert fázékonyan huzódtam el ismét a lóczy szélére.

- Miért megy tőlem, ha szeret? Hát így szokás szeretni?

No hát nem megyek el. No hát legyen csuron méz ez az este. Vakmerő dologra határoztam el magam. Oh, hiszen olyan nagyon szép volt! Át akartam karolni. Jaj, nem mertem, kezem a féluton megszibbadt. A hol a csipke ujjá elszakadt, a könyökéből látszott ki egy opálszinű darabka... azt csiptem meg, azzal elégedtem meg. S az is, istenem, beh édes multság volt!...

Léptek hallatszottak. Gazsi és Ilonka jöttek nagy robajjal.

Fölkelt, meghimbálta derekát csábitón pajkosan.

- Keresnek az enyimek. Nos? Vacsoráljon ma nálunk. Igen?

- Nem, köszönöm - (szédülten fogtam meg a fa derekát.) - Jobb lesz (s hangom hörgéssé fajul), talán jobb lesz, ha hazamegyek.

S elindultam lassan, mélázón, beleütődve minden gyökbe, minden rögbe. Fűvek, virágok mind aludtak, de a csillagok ébren voltak s a sok pislogó égi szem mind engem nézett. «A vörös akol» tájékaról megszólalt a duda, a «Kalapka hegyen» magas lángban lobbant föl a pásztortűz s bearanyozta a hegyet egy darabon. A hold kibukkant az ég aljáról, soha, milyen nevetető, vigyorgó volt a pufók arca.

- Visszamegyek... Azért is visszamegyek ahhoz az asszonyhoz!

Megfordultam, lihegve futván a kastélyhoz, de a kapuajtó be volt csukva. Megdöngettem az öklömmel.

- Hejh! nyissátok ki.

Kis vártatva kezdte is kiáltozni egy hang belülről: Ki az? Ki akar bejönni?

Hanem iszen kiáltozhatott az akár éjfélig. Hol futottam már én akkor? Valahol a Komárék káposztásán.

Vége mindennek, vége... Mit fog gondolni rólam az az asszony? Ej, hát akármit, mert én ugyan nem merek oda menni többé és ő sem jön hozzánk.

Nem is jött három napig. Negyed nap arra sétált el mi mellettünk s meglátott engem. A férje hátramaradt beszélgetni néhány paraszttal, ő hozzám lépdelt és megszólított. Modora egészen nyugodt volt és természetes.

- A remeklést jöttem megnézni. Csinos! Láss, nekünk is csinálhatna egy ilyen napórát?
- Szívesen, de előbb alkudjunk meg.
- Hogyan? - kérde kedves ijedelemmel. - Hát mit kíván ön egy napóraért?
- Egy pásztorórát.

Szemeiben megvillant az a csodálatos perzselő fény, mely sajátsága volt.

- Jól van, meglesz - sugta lágyan, odaadóan.
- Mikor? - lihegtem.
- Hát egy pénteken.
- Természetesen, de nekem a legközelebbi péntek kell.
- Jó - felelte elkomolyodva.

Határozott föllépésem, úgy látszik, megriasztotta s csodálatos volt, mikép cseréltünk szerepet. Most ő ment mellettem félénken, szemlesütve, a mint visszamaradt férjéhez kísértem.

Másnap hozzáálltam a munkához a kastélyban. Kimértem a kört, a numerusok távolságát. A tanácsos ur ott sürgött-forgott körülöttem, de a neje ki sem jött; nekem kellett bemenni megkérdezni, melyik órát rajzoljam föl legelőbb? Melyik lesz az az én pénteki pásztoróráam?

Összerezzen, elpirult. Majd küzdeni látszott magával.

- Rajzolja oda az ötöt - szólt fojtott hangon.

Igen, az ötöt! Hadd találja ott a napsugár már holnap, ámbár csak holnapután lesz érdemes megaranyozni. (A többi hitvány számok pedig hadd várjanak sorukra.)

Sokszor elgondolom, milyen nehezen vártam, mily szivdobogva mentem a kastélyba ama pénteken öt órakor - s mennyire meg voltam lepetve, mikor a kis nappaliban ott láttam ülni taplósipkában - a konziliárus urat.

Épen a könyveibe volt elmerülve s kedvetlenül nézett föl rám. Soha sem láttam ily elkényszeredettnek.

- Ühm... Ön az, hüm? Nos, nos?
- Erre mentem - hebegém roppant zavarban - s tiszteletemet akartam tenni a tanácsos urnál.
- Ühüm! Én nálam? Hisz én ilyenkor tarokkozom a városban.
- Azaz, hogy... igenis... azaz...

- Igenis, azaz, hogy ha az ember megházasodik, hát bolondja a feleségének - tört ki az öreg ur, dühösen csapkodva csontos kezeivel a könyvek között. - Oh, asszonyok, asszonyok! Husz esztendő óta minden héten tarokkozom ebben az órában. Husz esztendeje, uram. S ime, az asszony rávesz, hogy én ma minden áron itthon üljek a kötényén. Hát miért? Semmiért! Mert az ő szeszélye úgy diktálja.

Oh én tudtam miért?

Leroskadtam egy székbe, noha üléssem sem kínált meg harapós kedvében, le voltam sujtva, össze voltam törve. Háborgó lelkem testemet is megdermesztette. A tanácsos alkalmasint észrevette dult arczomat.

- No, no, no, nem kell az én haragomat úgy venni. Barátom uram egészen meghökkent. Pedig, ha az ember mérges, hát akkor mérges és az illedelmet sem tekinti.

Kínos szünet állt be. Remegve, türelmetlenül vártam az ajtók nyílását e szünet alatt. Pedig mit várhattam még? Őt! De mit már ő tőle?

Nem jött sehonnan... Sehonnan.

Fölkeltem, nem tudom, szóltam-e valamit, vagy csak úgy támolyogtam valahogy ki az ajtón.

- Érzékeny fiu - dörögte utánam a konziliárus s elkísért a tornáczig.

Ah, mégis meg kellett látnom!... Ott ült az asszony a kis Ilonkával. Be akart huzódni, a mint észrevett, de már késő volt. Némán köszöntöttem távozóban.

Szomoruan, de nyugodtan bólintott szép fejével. Ugy tett, mintha fölemelkednék kissé a székről, miközben folyvást az Ilonka szöszke fején babrált az ujjaival.

Hallani véltem még a kapunál is, a mint hizelgő szavakkal becézgette:

- Csak téged szeretlek én, téged, meg a bátyácskádat...

Több szavát sohasem hallottam. Ő is került, én is kerültem.

Anyám még mondta néhányszor:

- Örülök, hogy elszoktál attól a rossz asszonytól.

Azután ő sem emlegette; nem tudom, mi lett belőle, - nem kérdeztem, - de néha úgy tetszett nekem, hogy nagyon is jó asszony volt...

Mig máskor, otthon járva, ha látom a félbehagyott napórát a kastély déli falán, a mint az oda-sütő nap folyvást azt az ötöt mutogatja, el-eltünődöm biz' én azon is, hogy hátha csak az óra volt rosszul megválasztva?

KÜLÖNÖS VEVŐ.

I. Bevezetés.

Jó szívvvel ajánlhatnám e kis históriát Flammarion Kamillnak, az Uranie szerzőjének is, ha egészen a magamé lenne, de hát ez különös bolond dolog.

Sokféle elbeszélést olvashattak már. Olyat, a melynek két vége van, olyat is, a melynek egy vége sincs.

Megesett már az is, hogy két elbeszélésből irt meg valaki egyet, de hogy egy elbeszélést csak ketten írassanak meg, az eddig elő nem fordult.

Erckman és Chatrian együtt dolgoznak az igaz, egyik talán a mesét gondolja ki, a másik az előadás művészetével járul hozzá, de a mi elbeszélésünk utalva van arra, hogy ketten mondják el; ahhoz egy író nem elég, még ha Shakespere volna sem.

Én tehát mindenekelőtt két íróat kerestem ez elbeszéléshez. Lészen pedig az egyik Bocsoki József uram, pomázi illetőségű, zsellér ember; a másik író pedig szorultságból hadd legyek én.

II. Bocsoki József előadása.

Még azt mondja a főtisztelendő ur, hogy nincsenek kísértetek! Hát mi lett volna akkor a Milutin Jóczó esete, a ki látta éjfélkor megnyilni a sirokat, a mint azokból nagy fehér kutyák keltek ki éktelen csaholással csörtetve a falu felé? Az se közönséges dolog, mikor a Hupiné asszonyom utolsó óráján csak elkezdett ott fent a padláson eszeveszetten táncolni a hamus hordó kalamajkát s a mint a pitvarban valának beteglátogató népek, egyszer csak közéjük csapódék, borzalmas zörejjel, egy óriási rög... gurult, gurult a földön, semmire mállva a fal mentében, mintha pusztán álomlátás lenne... De hatan vagy heten látták, hallották és Hupiné asszonyom e perczen adta ki lelkét az Urnak.

Hát arról valjon tud-e a tisztelendő ur, hogy tavaly épen a pünkösdi szent beszéde alatt lövést hallott a siket Mihók Bencze s ijedten szaladt ki a templomból: «Hol lőttek?» Sehol. Ki hallotta? Senki. Kinevették. S ime harmadnapra meg jött a bus hir Olmütz városából, hogy a Matyi fia agyonlőtte magát tegnapelőtt déltájban.

De itt vagyok élő példának én magam... Érdemes, hogy meghallgassák kigyelmetek, mert ahány kukoriczaszem ezen a csöven, annyszor teszem le a hitet, hogy szó szerint igaz, a mit mondok.

Az egész falu tudja, miből pénzeltem, éldegéltem azelőtt. - Egy kis szüz dohánykával jártam-keltem erre-arra... Ahol egy ezüstkupakos tajtékpipa megakadt a környéken, az mind az én szántóföldem volt. De most már abba kellett hagynom.

Egy hang (közbeszól): Meghiszem kendnek, mert szigorubb ám most a törvény, Jóska bácsi.

Törvény ide, törvény oda fiam?... A törvény olyan, mint a papiros sárkány, a kinek a madzagját a nagy urak fogják, ott csapkod, kóvályog papírszárnyaival a levegőben, de miatta a szegény apró madarak is bizvást röpködhetnek, ha nem félénkek, - vagy fölötte vagy alatta.

Nem a törvény, de a magasabb hatalmak végett hagytam én abba végkép a dohánycsempészetet. A minthogy épen azt beszélem most kigyelmeteknek.

Néha egész Budáig elvetődtem. Biztos vevőim voltak ott a hivatalnok urak közt.

Egyszer is Buda felé megyek, mendegélek a fehérvári uton, vagy tiz font dohánynyal a hónom alatt.

Verőfényes nyári nap volt. A budai házfedelek arany színben uszva csillogtak, nevettek, mikor beértem. A természetben fenséges nyugalom volt, valami félelmetes álomszerű csönd. Épen egy kiskert mellett vitt el az utam. A fák levelei mozdulatlanul fityegtek a galyakon, mintha nem is igazi fák volnának, hanem csak festve. A kertet egy patak szeli köröszül... Ugy terpeszkedik el a fák között, mint egy óriási giliszta. Talán az is volt, csak én néztem pataknak, káprázó szemmel.

Egy nagy fekete kecske-bak állt a kerítés mögött s rám nézett mereven, kísértetiesen. - Mekegett is valamit, utólagosan úgy rémlik, mintha ezt lehetett volna kiérteni: Ki, ki, ki! Bocso ki!

Mert beléptem a kertbe, minthogy egy pajta volt a kert innenső szélén s a pajta előtt egy papképű ur fel s alá járkált, valami igéket mormogva egy könyvből; észrevett messziről s emberi hangon szólított meg.

- Mit árul bácsi?

- Izét - feleltem tartózkodva - egy kis izét. - A szokott titokteljes kacsintással magyaráztam meg bővebben.

- Ha jó az izé, veszek. Jöjjön kend!

Mondom, a kertbe léptem. Egy kis szélfuvallat rázta meg e perczben a gallyakat fázékonyan. Összeborzadtam, mintha elkárhozott lelkek bus sóhaja suhogna a fák és füvek között. Hiszen legalább ne felejtettem volna keresztet vetni magamra. - De édes istenem, ki gondolt volna olyasmire, fényes nappal.

A pajta gádorjában egy kandur macska meresztette rám izzó, vörös szemeit. Huh de borzasztó volt! Még most is remeg minden porczikám, ha rá gondolok.

De akkor észre se vettem. A borotvált képű ur sürgetve tuszkolt előre:

- Erre, erre, utánam, ott bent nézzük meg a portékát.

Megkerültük az épületet, hátulról mentünk be a pajtába, melynek arról az oldalról nem volt se kapuja, se fala. Ugyan bolond kőműves építhette.

- No lássuk most bátyókám azt a plántát!

Gyanakodva vonogattam a vállamat, mivel még két másik ur is ott settenkedett.

- Menjetek a pokolba! - szólt az én vevőm s a két ur rögtön eltűnt valami furcsa kerítések mögött.

Most aztán kibontottam a dohánykát.

Tetszett neki a színe. Csak nem muskotály? - kérdé. De bizony van közte az is.

Még egy pár kérdést tett: nem-e valami nagyon erős? Hát csak nem üti a földhöz az embert. Nem-e lesz nagyon nyirkos? Eszébe sincs a makranczosság, úgy ég az, mint a parancsolat. Kifogásolta, hogy nagyon vastagok a csutkái. - Nem tehetnek arról a dohánylevelek, de meg ez a csutka omlós, mint a rakéta a pipában. Félek - mondja - hogy nagyon pattog. Pattog - mondom - de nem lő.

Igy beszélgettünk magunk közt, nyájasan. Egy kicsit drágálotta.

- Mennyit akar venni?

- Csak néhány csomót; a legjavát.

Kezébe vette az egész nyalábot, hogy kiválaszsa.

Ekkor (soha sem fogom elfelejteni, a mi most történt) kénszag ütötte meg az orromat.

A vörösszemű macska előjött valahonnan és nagy robajjal felugrott egy asztalkára. Hihihih! mintha nevetne.

Ugy tetszett, valami reccsen alul a lábainál. Rémülve láttam, hogy a föld mozdul egy helyen.

A vevő felkiáltott.

- Jaj, jaj, én már megyek!

- Hova megy ténsuram? hebegtem, de az utolsó szót már belémfojtotta a rémület, mert a föld csakugyan megnyílt s egy szempillantás alatt (akár hiszik kendtek, akár nem) elnyelte a vevőmet. Még láttam kezében a dohányt, a mint a hóna alá szorította, még láttam vállait, fejét, a mint fogyott, ment, szállt alá a pokolra...

Megdermedtem, lábaim megrogytak, reszketve mormoltam a miatyánkot (jó szerencse, hogy eszembe jutott e szörnyű perczben), aztán mihelyt összeszedhettem magamat, futottam az átkozott helyről, a hogy csak lehetett.

Künn vihar rázta a fákat, forgósél hömpölygette a pelyheket és papirdarabokat, egy denevér kip-kop, az arczomba ütődött (hess pokol fajzatja!) a fekete kecskebák gúnyosan mekegte: Ki ki ki Bocsoki!

A templom tornyában delet kongatott a harangozó. Remegve, roskadozva tántorogtam hazafelé a fehérvári uton. A harang utánam zugta:

Bim, bum! Bim, bum! A te vevőd sátán volt.

Az volt (isten engem úgy segéljen,) ő volt és máig is adósom a tiz font árával.

III. Az én előadásom - és egyszersmind az elbeszélés vége.

Mindazon kísérteties történetek között, melyeket életemben összeolvastam, hitelesen vallom és bizonyítom, a Bocsoki József uramé a legigazabb, mert az tényeken alapszik.

Bocsoki uram csakugyan dohányt vitt a hóna alatt Buda utczáin. Ment mendegélt a fehérvári-uton, mig végre egy kerthez jutott (a Horváth-kerthez).

A kertben van a budai aréna. Az aréna előtt egy kópé színész magolta a szerepét.

Kieszelvén, hogy Jóska bácsi dohányt árul, becsalta a szinpadra, a hol is jelen volt még két gézengúz, a kik felösmervén a szituációt, a kellő pillanatban elnyelették a sülyesztőn álló társukat az anyafölddel - már persze a dohánykával együtt.

...Valami az, hogy milyen ravasz pihent eszük van ezeknek az imposztor komédiásoknak!

VERÉB PÁL TRAKTÁBAN.

Mindig irigyeltem azokat a világfiakat, a kik a szerelmi kalandjaikat mesélik. Kedves csemege a teához, hallgatni is multság, de elbeszélni élvezet. Átélik még egyszer.

Hanem iszen ha dicsekedni akarnék... én sem voltam jobb bordában szöve a többenél. Nekem is van ám eltitkolni valóm a feleségem előtt, abból az időből, mikor még a «Zuglóban» laktam fiatalkoromban, egy pár esztendő előtt.

Nyári lakást béreltem volt ki a Zuglóban egy földszintes csinos villában, melynek ablaka a buzaföldekre nyílt, a mi fővárosi embernek nagy gyönyörűség; véges-végig a nyitott határ, a meddig a szem ér, s ha hűs szellő lebben, látni a buzát, a hogy az a kalászát dajkálja... Mintha millió pesztonka állna, hajladozna ott sűrű sorban. Hátulról a kerti fák lombjai zúgnak s a házfedélre felkuszott rózsák körül ezer meg ezer méh zümmög a kalásznak altató dalt.

A «Zugló» (hogy ne törje rajta fejét a geografiában járatlan olvasó) a városerdő elhagyottabb része, túl a «Fut» sarkövön és a Hermina-kápolnán. Jóval olcsóbb és kellemesebb hely a Hermina-uti villasornál, hol reggeltől estig szól a körhinták kintornája, bomlik a komédiás-bódék dobja, czintányérja s ideget öl a «Vitéz László» rikácsolása. E pokoli zsinat kiegészítő alkatrészei a czirkuszok, Paprika Jánosok és a lövöldék, melynek figurái rémitő zajjal csörömpölnek, ha eltalálja őket a czéllövés. Közbe Afrika erdeinek unatkozó exkirálya is bődül néha az állatkertből.

A néphumor a «siketek villái» nevet adta az ideépült nyári kastélyoknak, föltételezve, hogy csak siket ember merithet magának bátorságot itt keresni nyári pihenést. Olcsóbbaknak mondtam a zuglói villákat, de voltaképen csak a nyárspolgároknak olcsóbbak, a kik dolgaikat elvégezve, napszálltakor hazaballagnak a városból s otthon családjaikkal töltik az estét, tele tüdővel sziva a zöldbeli levegőt, melyet az urak még akkor is élvezni tudnak, ha már egyszer megfizették, midőn Kőbánya felől fúj a szél.

De a magamszörű embernek, a ki nappal és este ott él, ott mozog két puskaövésnyire a Redoute körül, a ki éjféltután gondol a hazamenetelre, a Zugló villái drágábbak az ostendei nyaralásnál is. Gyalog ilyenkor nem lehet hazamenni, nem is bátorságos az erdőn keresztül, még a bérkocsisok is ugyancsak kéretik magukat (a borsos fizetésen felül), míg neki indulnak az éji utnak.

Általában soha se nyaralnék többé életemben a Zuglóban. Persze önök ebben nem hisznek. Mert a nyaralás az elégedetlenség költészete.

A nyaralók váltig morognak-zúgnak. Ha olyan helyre jutnak, a hol hűvös van, elnevezik az állapotokat «pénzen vett télnek», ha meleg van, az akkor «eben guba».

Itthon közönségesen Árpádot szidják:

- Rossz helyen tett le bennünket. Télen nagyon hideg van, nyáron nagyon meleg van. A tél nyolcz hónapig tart. Tavasz nincs. A nyár kiállhatatlan, tele van zivatarokkal... Nem tudtak volna az eleink egy kicsit odább menni!... (De persze türelmetlenek voltak már, hogy az áldomást megihassák.)

Egy bizonyos, hogy a mennyi hatalmak arzenálisa itt felettünk van valahol; az égi háboruhoz szükséges szerek, a dörgésre való pléhek és villámokkal felszerelve, mert itt néha nyáron négyszer is kitör naponkint a vihar, zeng az ég, kavarog a felhő s hasadoznak ki a mennyboltból az izzó vörös pántlikák...

Ilyenkor van aztán messze a Zugló.

Azon a bizonyos éjszakán is (a melyről szó lesz), czudar fergeteg támadt éjfélkor. Megnyitak az ég csatornái s a szél üvöltve nyargalt végig az utcákon, rázta a czégtáblákat, csapdosta a nyitva felejtett ablakokat, néha ideghasító csattanás jelezte, hogy az égiek egy-egy követ hajítottak el.

- Hé, kocsis, mennyiért visz ki a Zuglóba?

- Istenkisértés lenne uram. Nem vállalkozom rá.

Sorba jártam a bérkocsisokat, kik a Redoute kapujában huzódtak nagy csuklyás köpönyegeikben. Csak nagy nehezen szánta rá magát az egyik.

- Isten neki! Tessék felülni!

- Mit kíván odáig?

- Maga az ur fogja meglátni, mennyit érdelek - dörögte az ázott köpönyeg.

Beültem, a bárka megindult ugyan, de a két gebe minduntalan megbicsaklott, kivált; mert csillámló jégdarabkák kezdtek csupogni.

- Jól megoldták ott fent a mogyorós tarisznyát - vélte a kocsis kedvtelenül.

A két ló meghorkant az Andrássy-út elején, sehogy sem akartak indítani.

- Talán még se menjünk ki uram.

- No, az volna szép. Mindenáron haza kell mennem. Hajtson!

A kocsis jó ember volt, engedett. A lovak valószínű, rossz embernek deklarálták maguk közt, épen a miatt hogy engedett és őket is rábeszélte ostorával.

Csak lassan lépést haladtunk; bosszusan vettem észre, hogy nincs szivarom, pedig a csintalan út unalmát jó volna agyonfüstölni. Ejh, no, hol lehetne most szivart kapni! Egy országot egy szivarért! Az Andrássy-út azonban ki volt halva. Sehol egy nyitott kávéház, sehol egy járókelő lélek. A viz patakként zuhogott a sima faburkolaton. Szuroksötétség honolt. A lámpákat, melyek körül még tegnap éjfélkor pajkos muslinczák adtak bált tánczó rajokban, összetörte a jég s kioltogatta a szél. Az üzleteket is nyilván az üvegesek iránti ellenszenvből csukták be oly hamar.

Hop, ho! Ahol ni, egy kivilágított dohánylevél!

- Kocsis, hajtson jobbra a nyitva levő trafik elé, az Erzsébet-körúton.

A bolt, melybe beléptem, csak félig dohánytözs, a másik részében likőröket, sonkát, szalámit is tartanak. Csinos, barna nőcske ült bent egyedül, mélyen elmerülve valami olvasmányba. Szép pisze orra volt s eleven bogárszemei, melyeket szinte boszankodva emelt fel rám, hogy megzavartam.

- Mi tetszik?

- Regalitást kérek.

- Barnát vagy világosat?

- Maradjunk a barnánál.

Mig a szivardobozért felnyult a felső polczra, észrevettem, hogy szép nyulánk termete van s hogy a könyvecske, a mit olvas: a «Frivol akta». Bocsánatot kérek t. író társaimtól, hogy már a beszély-alakjaimmal is a saját könyveimet olvastatom. (De hadd legyen egy kis öröme kiadómnak.)

Frivol akta, hm... Érdekes leány, hm... (Persze az írónak mindjárt érdekes.) Ezzel most beszélgetést kellene kezdeni, hm...

- Czudar időnk van kisasszony.

- Hány darab?

- Öt. Ilyen időre nem emlékszem.

- Az ám! - szólt vontatottan. - Esik még?

- De még hogy!... Persze maga észre se veszi a nagy olvasásban? Mit olvas?

- A Frivol aktát.

- Jó?

- Nagy imposztor lehet, a ki írta.

- Szereti a regényeket?

- Nagyon.

- Hát akkor tegye be a könyvet és csináljunk ketten egyet. Két személy épen elég hozzá.

Szép fehér fogsora megvillant a bibor közt, nevetésre szétnyílt szájában; kövér kis kezeivel aféle pajkos mozdulatot tett, mely beillett fenyegetésnek.

Mindez felette biztatónak látszott. Az ördögbe is, ebből csakugyan nőhetne valami kaland. A csiklandozó legendáknak egész raja van az írói világban, hogy a toll imitt-amott mézes nyillá vált a kollégák kezében, szíveket megsebzett. Bizony, egy kis efféle szerencse rám férne. Ki tudja, hátha épen előtte állok... Csak az az átkozott drága kocsi ne várna rám ott künn a fergetegben.

Ni, itt is jön már értem a türelmetlen kocsis.

Benyitott s megrázta köpönyegét, egész pocsolja támadt alatta.

- Adj' isten jó reggelt!

- Mit? Már reggelt mond?

- Az idő nem ül veszteg ténsuram.

- No, no, megyek már, de mit is akartam mondani... Nem iszik egy kis pálinkát?

- Mért nem innám? - szólt nyájasan.

A bolt tündére felugrott, töltött neki egy kupiczával, mialatt időt nyertem vele fecsegni.

- Mindig ilyen sokáig van nyitva a trafik?

- Néha tovább is.

- Persze, sok az éji vevő.

- Az Andrassy-úton nagy a forgalom éjjel is s a kivilágított dohánylevél egész reggelig hoz vevőket.

- A dohánylevél és a rózsa a dohánylevelek közt.

- A rózsza nem eladó. A rózsza nem hisz a férfiakban.
- Nem hisz a férfinőségben? Lehetetlen!
- Ön talán hisz?
- Hogyne! Be is bizonyítom. De igyék még öreg egy kupiczával. Iszik még?
- Kétszer kaszálják a rétet - szólt mosolyogva a kérdett, a mi azt jelentette, hogy iszik még.
- Hogy hívják?
- Veréb Pálnak.

Levette gyűrött kalapját s ránczos rézvörös homlokáról hátrasímitotta összebevegyülő üstökét. «Az vagyok én, Veréb Pál», - ismétlé nagy alázatosan.

- Nem tesz az semmit. Gyujtson rá. Vegyen ki a skatulyából szivart. Ugy ni! Aztán, hátha kérne még egy kupiczával.
- Háromszor iszik a magyar! - felelte Veréb és felhajtott még egy poháryit a szeszből.
- Hát igen... Hol is hagytuk el? Én hiszek az örök hűségben kisasszony, hiszek az örök szerelemben. Magam is élő példája vagyok.
- Ne mondja!

- Hallgassa meg előbb az esetemet... de üljön kérem közelebb. Hol volt, hol nem volt, Eperjesen volt, diákkoromban, hogy beleszerettem valami Izsépy Eszterkébe, nagy kék szeme volt, aféle nedvben uszó szem. Arcza, ha nevetett meghorpadozott igézőn. Nem volt azon más hiba, csak hogy az orra egy kicsit meg volt görbülve fölfelé, úgy hogy ilyen időben mint a mostani, becsurgott volna rajta az eső... Veréb, ha éhes kend, lászon hozzá a harapni valókhöz és tán iszik még egy gyűszűvel.

- Négy fertályt szokott az óra ütni - szólt kenetteljesen az öreg, kiből úgy látszik, minden numerus kipécézett egy jeles mondást.

Mennyei meglepéddel fogott a falatozáshoz. E miatt ugyan maradhatok még. Veréb már az ördögé, csak ez a kis ördög lenne már az enyém.

A bolt háttérében két leeresztett almazöld függöny jelezte, hogy ott egy fülke van. Kedves kis fészek lehet. Bizonyosan ott áll a hófehér ágyacska, duzzadó puha vánkösök... hanyagul rájuk dobva a csipkés hálórékli...

- I. E. Ezt a két betűt faragtam az iskolapadokba, az élőfákba az erdőben. Izsépy Eszter volt első szerelmem s mikor aztán Selmecegre mentem, nagyon el voltam keseredve, azt hittem a szívem hasad meg az én Eszterkém után (a ki erről persze semmit sem tudott). Hetekig, hónapokig rá se néztem női lényre, kivéven a háziasszonyomat, Katkai Pálnét; sovány, mélyen üregeikben ülő szemű asszony volt, roppant előre álló állcsonttal; váltig csodálkoztam a kosztos gazdámon: hogy volt lelke elvenni ezt a rút jószágot... De hát jöjjön még közelebb!

- Csak nem ülhetek az ölébe. Innen is meghallom, mi történt azután?

- Az történt, hogy egyszer csinos fiatal leányt pillantok meg a templomban, kinek nem volt sem piros kerek arcza, mint Eszterkének, sem gödröcskéje, hanem épen úgy kunkorodott az orra, mint azé fölfelé. Annyi, mint a fodorminta, beleszerettem az orra miatt.

- Csapodár! És még maga mer beszélni?

- Majd a végén ítéljen, menjünk tovább. Ráérünk. Azaz, hogy... tyüh, három óra! Mindjárt virrad. No mindegy, igyék még Veréb bácsi! Öntsön magának a mennyit akar!
- Olvasatlanok a csillagok! - jegyzé meg, az öreg a kezeit vigan dörzsölve.
- Margitnak hitták az új ideált. Hosszúkás, halovány arcú leány egy lencsével a balszeme alatt, ami sokat levont.
- Ugyan! Hisz a lencse még szépít.
- Hagyja el, főzeléknek sem szeretem.
- Hja, persze magának az kellett volna, hogy lencse helyett legalább is valami számócsa legyen a balszeme alatt.
- Sok verset irtam akkoriban Margithoz, megénekeltem haját, fülét, az orrát pláne hexaméterben is, de a lencséről egy betűt se szóltam s mégis mikor aztán ott kellett hagynom Selmeczcel együtt Margitot is, Pesten jogász koromban, az első lencse, melyet asszonyarczon láttam, rögtön rabbá tett... Maga gúnyosan, mosolyog. Pedig lássa ez voltaképen még mindig Izsépy Eszter.
- No persze, persze...
- De ebben az alakjában már Szabó Katiczának nevezik. Kedves kis joujou. Fürge, élénk merész tekintetű, finoman erezett homlokkal, kurta, szöske kosztros hajjal, olyan szuróssal mint a kalász toklásza.
- Természetesen ennek is volt valami hibája.
- Eltalálta. Volt egy szépségbaja neki is, az, hogy nagyon előre állt az állcsontja, de mindegy beleszerettem en bloc, úgy, amint volt.
- Vártam már azt a meglepő fordulatot.
- Az most jön. Egy pár év múlva ismét visszaszármaztam selmeczi lakosnak s képzelje csak kiért rajongtam ott most?
- Margitért.
- Oh dehogy! Margit már közömbös volt rám nézve. A rut Katkai Pálné gyújtotta meg szívemet, mert neki is olyan kiszögélő állacskája volt mint Katiczának. Ő emlékeztetett reá a legjobban. A logikai sorrend megvan az örök szerelemben.
- Gyönyörű egy logika!
- Lássa ez az á t s z á r m a z á s i theoria, melyet én fedeztem fel.
- A szélcsapok számára.
- A melynek segítségével örökké hű maradhat az ember. Igaz, vagy nem?
- Nagy habókosság!
- Meglehet, de én hiszek benne, érzem, hogy a mint kegyedet nézem most elragadtatva, még mindig első kedvenczemnek Izsépy Eszternek hódolok, mert hiszen a szép Katkainénak épen ilyen pisze orra, épen ilyen darázs dereka volt, mint a magáé.
- S ezzel vakmerően átfogtam a vállainál, hogy magamhoz szorítsam.
- No mi az? - szisszent fel haragosan s kitépven magát a kezemből, berohant a fülkébe.
- Utána szaladtam, feldöntve széket és edényeket az utban.

- Vissza! - kiáltá ingerülten, kipirulva. - Vissza, csúf ember! - S becsapta az ajtót orrom elől. (Nem is vettem volt előbb észre, hogy elcsukható ajtó vezet a fülkébe.)

Kővé meredve álltam meg, tehetetlenül röstelkedve, míg az öreg Veréb egykedvűen szörpölgetett, duskált.

- Csinos fehérnép - motyogta. - Becses kis kutya. Vállas, gömbölyű, nem aféle szattyán-portéka. Hiszen majd kijön az.

Magam is reméltem. Mert nem is olyan nagyon szigorúan hangzott az a «csúf ember» szó. A szerelmesek szótárában az édes szavak közé van bejegyezve. Az ember nem tudhatja róla, hogy mit akar. Olyan nagyon bolond két szó az.

Nosza rimánkodásra fogtam az ajtónál, gyöngéden kopogtatva.

- Megharagudott? Jöjjön ki, béküljünk ki. Egy ujjal se nyulok magához többé. Szánom-bánom a vakmerőségemet. Csak egy perczre lássam még szép arczat. No jöjjön ki, kérem!

Semmi felelet. Némi elfojtott nesz hallatszék belülről, mintha susogna, mintha magában beszélgetne. Vagy az is lehetséges, zokog odabent. Meg van sértve szegényke!

Még lágyabb, hizelgőbb szavakat kerestem össze, de arra sem felelt. Most már elvesztettem türelmemet, nagyot ütve öklömmel az ajtóra.

- Fizetek!

Az öreg Veréb a fejét csóválta a fordulatnak.

- Még esik ám odakint, téns uram.

E föllépésre kis vártatva csakugyan megzörrent bent gyengén a kilincs s megnyílt az ajtó. Szivem megdobbant. Űde fuvallatot éreztem besurranni a belépővel.

Ah, a kis madárka hát mégis kijött a kalitkából!

De egy tekintet rá - s ijedten tántorodtam hátra. A kis madárkának bozontos szakállá volt, hosszú bibircsókos orra s a meztelen lábain két gyékény-papucs.

- Hát mi volt? - kérdé durva, álmos hangon. - Szép, hogy az embert nem hagyják aludni.

- Az ördög költötte fel - vágtam közbe ingerülten. - Annak van magára szüksége.

Ásitott egyet előbb, csak aztán felelte:

- Persze a feleségem körül mulatságosabb legyeskedni.

Nagy bütykös ujját betette egyik felső foga alá s gúnyolódva reszelgette meg vele, a mi népies nyelven azt jelenti: «Hiába koptatod az csizmádat».

Felszámítottuk az elfogyasztott holmit és kisült, hogy Veréb uram nagyon egészséges gyomru ember, hála istennek. Hatalmasan dult és pusztított. De már mindegy. A mi történt, történt. Kár nemcsak pénzben, de időben is. Hiszen már reggel van. A tejes szekerek végig robognak az utcán, itt-ott hallik a boltok leereszkedő vasfüggönyeinek zörgése. Csak a vihar és eső nem állt még el. A kudarcz feszegette idegeimet, talpam alatt égett a föld.

- Menjünk Veréb, menjünk!

- Hová? - kérdé az öreg csodálkozva.

- Hát a Zuglóba.

- A Zuglóba? Minek?

- Meg van maga bolondulva?
- Én? Miért?
- Hát nem fogadtam én meg?
- Engem? Nem tudok róla semmit. Itt a boltban láttam a tisztas uri személyét először.
- No ez szép história. Hát nem maga az én kocsisom, a ki idáig hozott a Redoutetól?
- Én ugyan nem, de a szegény megboldogult édesapám, isten nyugasztalja, az volt valamikor kocsis is Nagyváradon.
- És ki maga voltaképen?
- Mondtam már, hogy Veréb Pál... a bolti őr itt a környékről.

Ez az egyetlen komolyabb kaland, mely egyhangu életemből kitarkállik. S erről az egy kalandomról is elmondhatom, hogy sem általánosságban, sem részleteiben nem sikerült.

MÉG EGY MEGYEI TÖRTÉNET.

Ha elmondom, hogy fiatal koromban én is a megyénél szolgáltam, gyanus, fürkésző szemmel fordulnak felém az emberek. Egy gúnyoros kérdés látszik tolamakodni az ajkaikra, melyet erőszakosan tartanak vissza.

Nos uraim, ha épen tudni akarják, hát igen, én is sikkasztottam.

Egy nap, a mint a hivatszobámban pipázgatnék, belép Paróczy Márton, a megye egyik legkülönösebb embere, a kit szigorúnak, erőszakosnak és kegyetlennek tartanak. De azonfelül még fősvénynek is. Majdnem rossz ember, de nagy vagyona és széles nexusa van, tehát nagyon jó ember.

- Mit parancsol? - kérdem, előzékenyen felugorva.

- Az egyik fiamat szeretném kitagadni - szólt közömbösen.

- A fiát? Melyiket?

- Az öregebbiket, a Károlyt.

- De hisz az sem nem kártyázik, sem nem iszik, sem adósságot nem csinál.

- Megházasodott a gazember.

- Megházasodott. Lehetetlen! Kit vett el?

Az öreg leült, kifujta magát előbb, aztán megrángatta kétfelől mérgesen a bajuszát és megcsikorgatta a fogait.

- Hát azt a személyt, a kivel az a viszonya volt... Nem rettenetes ez?

- Én nem találok olyan rettenetesnek. Sőt egyrészt szép vonás Károlytól, mert gyermek is van... egy fiu és már úgy hallom, négy esztendő.

- Egy új Paróczy, hahaha! - kacagott föl keserűen - megfojtom azt a porontyot, ha valaha meglátom. Kétfelé szakítom, annyi bizonyos.

- Legjobb volna pedig belenyugodni.

- Belenyugodni? Én? Hát az ősök? Egy polgárleány legyen a családban, a ki előbb évekig a szeretője volt férjének. Égrekiáltó dolog ez... S még ide hozta a városba, szégyenszemre.

- Ugyan, ugyan, nagyobb dolgok is történtek már s a világ mégis forog.

- Ilyen nem. Ilyen soha sem történt. Hiszen ha még volna valamije, de staffirungot se hozott... Tudom, egy jó szoknya sincs rajta. Ki hallott már olyat valaha, hogy egy polgár leánynak ne legyen semmije s mégis nemes emberhez menjen férjhez. Irtóztató ez. Szegény őseim, mit fogtok ehhez mondani?

- Semmit. Higgye meg a tekintetes úr. Nekem is vannak őseim. Sok bolondságot csináltam, de még eddig soha közbe nem szóltak. Egyébiránt nem is tanácslom nekik.

Az öreg úr olyan vörös lett, mint a kakas, toporzékolt, vérbe borult szemeit vadul forgatta. Hol a családi kevélység kerekedett benne felül, hol a fősvénység. E két hullámon billegett ide-oda.

- Ha az ősök nem szólnak, hát beszélek én (és kevélyen ütött a mellére), majd megmutatom én annak a kölyöknek, ki vagyok. Itt van, elhoztam a konceptust.

Kihuzott a zsebéből egy iv papírt és olvasta, hogy alulírott elkeseredett atya kitagadja úgy atyai szeretetéből, mint mindennemű jussából Paróczy Károlyt, a kit senki többé az ő fiának ne tartson, a kinek senki kölcsönt ne adjon, mert ő azt ki nem fizeti.

- Mennyibe kerül ennek a beiktatása a «Hivatalos Hirlelő»-be?

Kiszámitottam neki a taksát.

- Tizenegy forint 50 krajczár.

- Sok, sok - jegyzé meg sopánkodva. - Nem lehetne olcsóbban?

- Ez a hivatalosan kiszabott ár...

- Ugy? De tessék meggondolni, hogy ez nekem nem kedvezmény, mert ha jól föl vesszük, én a gyermekemet veszttem el. És még rá is fizessek tizenkettőfél forintot?

- Hja, ez a szabályzat!

Egy hörgésszerű sohajjal benyult a tárczájába, megnyálazva előbb a mutatóujját, kiszedegette a forintokat egyenkint; az első forintnál így szólt, mialatt morzsolgatta az ujjai közt.

- És mikor jelenik az meg?

- A legközelebbi számban.

Erre a biztosításra letette a forintost az asztalra.

A második forintnál a lelkekre kötötte:

- Nagy betűkkel legyen, jó nagy kövér betűkkel, hogy a pápaszemes emberek is elolvashassák.

Majd idegesen csapott ki egy ötöst.

- Nyomdahiba ne legyen benne - kiáltá egy diktátor dölyfösségével. - Mennyi is már?... Hét. Ugy-e hét! Itt van még a többi. Istenem, istenem, hát érdemes apának lenni?

Nyögve olvasta le a hiányzó részt, vette a kalapját, megszorongatta a kezemet, az ajtónál még egyszer visszafordult és így szólt:

- Aztán, ha valami akar lenni uramöcsém, itt vagy a minisztériumban, csak nekem szóljon.

Az egész vármegyét ezzel a mondattal dolgoztatta. Mert rengeteg ügye-baja volt mindig: a pertárban, a telekkönyvnel, az árvaszéknél; díjnoknak, írnoknak, apró tisztviselőnek mindig tudott adni valami privát munkát. Minden héten bejött Paróczról kis vedlett csészáján és be-szaladgálta a kancelláriákat, hogy ott megsürgesse a dolgait. Nagy virtuóz volt a zaklatásban. Mindenki félt tőle s éppen ezért teljesítette, a mit kívánt, pedig tudták, hogy a fizetség mindig az: «Ha valami akar lenni itt vagy a minisztériumban, csak nekem szóljon».

Én még nem ösmertem eléggé, nem tudtam, mit vettem a nyakamba a tizenkettőfél forintjával.

Minden héten feljött tudakozódni, mikor jelenik már meg a kitagadás. Hétközben is beküldte a béres asszonyt vagy a kasznárját s csak annyit írt egy czédulára: «Mi lesz már?» (Éppen az bosszantott a legjobban.)

Hát az lesz - üzentem neki, - hogy még azóta nem jelent meg a Hivatalos Hirlelő. Ez ugyanis nem volt időhöz kötött folyóirat, hanem csak akkor jelentettük meg, mikor a vármegyében annyira felgyült a körözés alá eső gazemberek, elveszett ökrök és talált lovak száma, hogy betöltötte a két oldalt. A vicze ispán, a ki mindig attól félt, hogy egyszer majd napilappá találjuk magunkat kinőni, kevély volt rá, ha a lap sokáig nem jött. (Jó tisztviselő voltam: szerettem örömet okozni főlebbvalóimnak.)

Hanem aztán egyszer csak megjelent a «Hivatalos Hirlelő» és nem volt benne a Paróczy nyilatkozata. Elfeledkeztem róla.

Nosza ott termett nyomban a tekintetes úr rettentő lármával, az egész megyeháza csattogott tőle.

- No szépen vagyunk! - kiabálta. - Mi történt az én pénzzel? Nem olyan jó az én pénzem, mint a másoké? Hát még a tulajdon fiát sem tagadhatja ki az ember ebben az országban? Botrány, gyalázat! Mindjárt szélsőbali leszek, ebben a pillanatban.

Valahogy sikerült lecsillapítani; megmutattam neki a fiókban a pénzt az aktával együtt, bocsánatot kértem feledékenységemért, megígérve szentül, hogy még ma beadom a nyomdába.

De bizony csak megint eltemetődött az eszemben, pedig időközben kétszer is találkoztam Károlylyal, ki közel a megyeházához bérelt egy szegényes lakást.

Csak akkor ütöttem mérgesen a homlokomra, mikor úgy nyolcz nap mulva egy délután ismét begurult az öreg s elém állt, apró szűrös szemeit rám meresztve:

- Nos?

- Leadtam már kérem alássan, - mondtam ijedten (s egy kissé tán el is pirultam e füllentésre) - azóta ki van nyomva.

- Helyes - szólt meglepődötten - nagyon helyes.

Megveregette a vállamat és eltávozott. Szilárd erős léptei kevélyen kopogtak a kövezeten.

(Hanem most már - gondoltam magamban - csakugyan leviszem azt az átkozott pénzt, beadom az iktatóba s kisedetem legott a közleményt.)

De még előbb vagy egy félóraig piszmognom kellett valami aktával. Akkor aztán igazán zsebre vágtam a tizenegy forintot az irással és éppen megyek lefelé a lépcsőkön, mikor szembe jön az öreg lihegve, kipirosodva, mint a bazsarózsa és egy kis szőke ficzkót czipel a karján, ki makranczosan kalimpál a lábaival.

- Éppen önhöz jövök - szólt izgatottan.

- Hozzám? - dadogtam - hisz már ki van nyomva, kérem.

- Hm, hm... de menjünk be kérem a szobába. Uczu kis ember, most már leteszlek, itt már nem romlik a mellecskéd.

A fiu kezében egy ostor volt s a mint ott tipegett az öreg mellett, végig a hosszú ambituson, meg-megsuhintotta vele; «Gyü, te Sármány, gyü!»

A «Sármány» édesdeden morgott a nagy bozontos bajusza alól: «Ejnye mákos kutyka, hát a nagyapádat teszed lóvá.» A napfény aranyos sávokban ömlött be a folyosó ablakain. A hajduk sarkantyuja vigan csengett, a kis ostor csattogott.

- Hova megyünk? - kérdezgette váltig útközben, kíváncsian forgatva szanaszét a kis buksi fejét. - Istállóba megyünk?

- Nem fiam, ehhez a bácsikához megyünk.

Sehogy sem tudtam elgondolni, mit akarhat.

- Nagy baj van, kedves uramöcsém - kezdé odabent s hangja egyszerre alázatos, szelid lett - hát csakugyan ki van nyomtatva már az az izé?...

- Igen, már ki van nyomva.

Az öreg fejét vakarta kedvtelenül.

- Ejnye, ejnye, hogy lehetne azon segíteni.
- Sehogy. Azon már nem lehet segíteni.
- Pedig annak nem szabad megjelenni.
- De hát mi történt?
- Az történt, kedves uramöcsém, hogy megtaláltam ezt a gyermeket. Én találtam meg. Azaz, hogy ő talált meg. Azaz hogy egymásra akadtunk.
- Hát ez a kis fiu talán...

- Igen, ez az. Apró ficzkók játsztak egy kapu előtt, öten-hatan, a mint itt a megyeháznál bekanyarodom. - Egyszerre csak elémbé áll az egyik, képzelje csak szóról-szóra így szólít meg: «Emberbácsi, azt mondják ezek a gyerekek, hogy te az én nagypapám vagy.» Ránézek, megösterem rajta a Károly gyermekkori vonásait, de mindegy, ellököm. «Takarodj utadra». Erre szembe áll velem, adta kölyke, s visszafelesel: «Ne lökdösödj bácsi, mert visszalöklek!» Kiesett szememből a könny... Meglágyultam, ember vagyok. Hát mondom neki: «No, és mit akarsz?» Bátran a szemembe néz: «Czukrot akarok tőled, ha a nagypapám vagy.»

A kis fiu éppen ebben a pillanatban döntötte fel a kalamárisomat, felágaskodva az íróasztalig és élénken közbeszólt: «Nini lekvár!»

- Mordizom adta gyereke, kiáltott fel vidáman az öreg. (Megtetszett neki a csiny.) No, no, nem tesz semmit... ne ijedj meg, nem bánt a bácsi. Hát mondom így történt kedves uramöcsém. Nem állhattam tovább, kibugygyant a könny a szememből, fölkaptam a gyermeket, összevissza csókoltam és azóta viszem, viszem, többé vissza sem eresztém. Mert ilyen gyereket még anya nem szült. Nézze meg ezt a fiut, ezt a növést, azokat a szemeket. Fordulj erre felé fiacskám!

- Kedves jószág; valóban...

- Ugy-e ugy-e - vágott közbe elérzékenyülten - annak a közleménynek most már nem szabad megjelennie. Van-e erre valami mód? - nyöszörögte félénken.

- Oh igen, van egy. Más lapot nyomatni.

Nyakamba ugrott örömében.

- És mibe fog kerülni? - kérdé izgatottan.

- Körülbelül negyven forintba. Majd elcsinálom én azt már.

- A mibe kerül, abba kerül - kiáltá, - csak tessék azután megmondani és én köszönettel ki-egyenlítem. Hát bizhatom, hogy nem lát napvilágot?

- Olyan bizonyos, mint hogy most a nap süt.

- Isten önnel hát. Gyere no kis pajtáskám, fogd meg a kezemet, így ni... Ajánlom magamat kedves uram öcsém. És ha valami akar lenni itt vagy a miniszteriumnál, csak nekem szóljon.

- Köszönöm.

Sejtettem, hogy ezzel ki vagyok most már fizetve.

S valóban, az öreg soha azóta felém sem jön, az utcán kikerül; a társaságban megszökik előlem.

Azt hiszi a vén bolond, ő tartozik nekem negyven forinttal, pedig voltaképen én tartozom neki tizenegy forint ötven krajczárral.

AZ ÖREG PRIKLER NÉNI.

Az «Entreprise des pompes funèbres» a legtisztetéreméltóbb foglalkozású társulat. - Nem valami szép foglalkozás, de mondom, tisztetéreméltó: az emberek elszállítása a másvilágra egy bizonyos fuvardíjért.

Biz az borsos egy kicsit, no de hát messzire megy az ember, a mai közlekedési eszközök pedig, hiába, költségesek; aztán megvan az a nyugalma, hogy visszafelé úgy sem kell jönni.

A régi jó világban, mikor még csak a Szent Mihály lova teljesítette a tisztet, egyszerűbben ment a dolog, sőt falun még most is ez az olcsó paripa liferál a pokolnak és a mennyországnak. Jó, türelmes ló, se szénát nem kér, se abrakot s azok, a kiket szállít, nem zúgolódnak, meg vannak elégedve.

De a városokban az emberek, a kik nagy barátságban vannak, míg élnek, a luxussal, ettől az egyetlen barátjuktól (mely többnyire romlásukra viszi, mint általában a barátok), mikor már megválnak mindentől, a mi kedves volt nekik, még az élettől is, ettől az egyetlen barátjuktól még a halál után sem tudnak megválni. Azért szállítja ki őket az «Entreprise des pompes funèbres», még pedig kit-kit a rangja szerint.

Tisztetéreméltónak mondtuk e foglalkozást, pedig vannak, a kik azt még szépnek is találják és gyönyörködnek benne.

Példának okáért az öreg Prikler néni, a Kerepesi-út egyik földszinti házának érdekemben meg-ránczosodott házmesternője. Ő neki legnagyobb gyönyörűséget a temetések okoznak.

Az igaz, hogy ebben az utcában ötven év alatt épen úgy hozzászokhat az ember a halotti énekekhez, mint valamely családi óra ketyegéséhez.

Ő is hozzászokott, sőt magára vonatkozólag teljesen megbarátkozott a halál eszméjével. Nem kötötte már őt az élethez semmi, de semmi. Ismerősei rég kihaltak körülé: ezek az új emberek, a kik most élnek, nem ő neki valók már.

Nem is volt kíváncsi semmire. Volt egy kopott, hosszú idők óta használatban levő harisnyája, s abban csupa ezüst forintokban és hatosokban összegyűjtve 95 frt 40 kr., sem több, sem kevesebb; életének egyedüli vágya volt kiegészíteni ezt az összeget kerek száz forintra, mert egy százforintos temetésre vágott a derék Prikler néni!

Kilenczvenöt forint is valami már, abból is igen csinos temetés telik, de száz forint megint több, így kimondva is sokkal szebb, de meg valósággal is több egy fáklavívóval!

Prikler néninek egyedüli gyönyörűsége volt a temetéseket nézni a kapu alól, némelyikre személyesen is elment, akár ösmerte az eltakarítandó keresztény lelket, akár nem és ott kedvére kisírta magát. S egyéb tekintetben is érdekesek valának reánézve a temetések: összehasonlításokat tehetett ezek és a magáé közt. Mert ösmerte már az ártarifákat könyv nélkül.

- Ilyen lesz az enyém, dűnnyögé, vagy pedig büszkén így szólt egy másik temetésnél: tizenöt forinttal lesz külömb az enyém!

Némelykor lehangoltan tért vissza szegényes pinczelakásába, kivált a nagy urak és kitűnőségek temetéséről:

- Ez volt az igazi temetés! - kiáltá csillogó szemekkel (talán az irigység csillogott belőlük). - Egy egész vagyonba került! Boldogok a gazdagok és a nagy emberek!

Sóhajtott és szomorú lett, de ez nem tartott nála sokáig s rendesen azzal vigasztalódott:

- Ki tudja... Annak a hóbortos Veres Károlynak lehet valaha ilyen temetése... Neki még lehet... már miért is ne lehetne? Okos volt, nagyon okos volt!

Tehát mégis van egy lény, a ki iránt Prikler néni érdeklődik. Hát ez ugyan ki lehet? Talán valami rokon? Oh nem, Prikler néni rokonai régen meghaltak, a Veres Károly, ez csak egy lakója volt, a ki ezelőtt húsz esztendővel, mint szegény földhöz ragadt diák ott lakott nála abban a dohos pinczeszobában.

Olyan csunya vereshaju fiu volt, aztán senkije, semmije a nagy világon, csak az esze és a szorgalma. De hát - nem elég az, hogy sokra vihesse?

A szegény öreg asszony sokáig kísérte figyelemmel, mikor aztán ez a vereshaju fiú szárnyra kelt a világba azzal a nagy eszével, sokáig kísérte, mondom, figyelemmel abból a szegényes pinczelakásból, hogy mi lesz belőle?

Hát bizony nőtt az napról-napra. A neve belekerült az ujságokba is. A szegény öreg asszony mindig ezt a nevet kereste a többi közül. Néha félévig is volt türelme folyton keresni, míg egyszer-egyszer rábukkant s értesült kedvencze hollétéről. Most Erdélyben van, valamely egyetbe választották be titkárnak, majd kinevezték aljárásbirónak valahova Felső-Magyarországba. Egyszer aztán olyan idő következett, hogy mindennap megláthatta Prikler néni ezt a nevet az ujságában. Megválasztották Veres Károlyt képviselőnek. Nagy ember lett, híres ember lett.

Bizony talán rá se ösmerne többé, ha meglátná, mert az arczvonásaira sem emlékszik, meg lehet, hogy itt a közelben lakik valahol, de hát mi köze neki ahhoz a nagy úrhoz, őt csak a Károly diák sorsa érdekli, épen olyan formán, mint egy história, melyet a közepéig olvasott az ember, hogy a hősből mi lesz, mekkora magasságra viszi föl.

De azért nemcsak érdekelte, hanem örülni is tudott neki. Hogy halad, mennyire fut, széditőn, magasan; itt is, ott is őt emlegetik, beszél, tesz, mozog. Micsoda temetése lesz ennek a gyermeknek, ha ez egyszer meghal!

Mert a néni szerint a temetés minősége a legbiztosabb mértéke az emberi nagyságnak. Ki mennyit ért el életében, ekkor és ebben tudódik ki leginkább, s volt valami igaza a jó Prikler néninek.

Veres Károlyt mindenütt úgy emlegették, mint a ki a nép pártját fogja s mint a ki hatalmas szavakkal ostromozza a hatalmasokat.

Évek jöttek, mentek, a Prikler néni 95 frtja immár négy év alatt 97 frtra szaporodott, mert bizony ritkán lehetett félretenni szűk házmesternői jövedelméből egy-egy hatost. A pizkos harisnya lassan telt.

Hát a Károlyból mi lett azóta?

Ki tudná azt megmondani? Az ujságból egyszerre csak elmaradt a neve egészen, nem emlegették azt soha többé, mintha a föld alá lenne elásva. Az emberek még ezután is nyüzsögtek, gyüleseztek, az ujságok mindennap hozták a legfrissebb eseményeket, de ezekben soha se fordult elő a Veres Károly neve. Hova lehetett, mi történt vele? Talán idegen országba ment? Talán a nevét is megváltoztatta, meglehet, hogy már azóta herczeggé is lett s ki tudja mikép nevezik?

Az öreg asszonynak már ki is ment az eszéből ez a félbeszakított élethistoria, legfeljebb akkor ötlött eléje, ha valami nagy embert temettek.

S nagy embert mégis keveset temetnek, minden három évben ha egyet. Nem bolondok a nagy emberek, hogy sűrűn haljanak, a kíváncsi néző közönség kedvéért, pedig a nagyszerű halottszertartás talán meg is érdemelné, ha jobban meggondoljuk.

Az évek gyorsan folytak, sok, sok koporsó kiment már azóta a Kerepesi-uton, egész nemzedékeket kivittek már, s az öreg Prikler néni még mindig ott volt látható a temetéseken, ismeretes dűnnyögésével:

- Épen ilyen lesz az enyém. Kilenczvennyolcz forintos!

Hát egy estén, a mint épen a temetőből jött, halottak estéje volt, s egy kirakat előtt, a mint megállt, a halotti koszorúkat nézni, melyek árak szerint voltak szortirozva, egy szegény, kopott, didergő ember suhant el mellette.

A néni ránézett. Ismerősnek tetszett előtte. Jó, hogy megállt a pékbolt előtt, legalább szemügyre veheti a boldogtalant. Vékony, rongyos kabát volt rajta s az egyik cipőjéből kikandikált a mezítelen ujja. Sovárogyva nézte a süteményeket. A gázfény épen odavetődött a közeli lámpából az arczára. A néni megösmerte;

- Károly! - mondá halkan.

A rongyos alak megrezzenve kapta el fejét s körülnézett. Az asszony odarohant hozzá.

- Maga az Károly. Persze, hogy maga az? Hát nem ösmer? Még most sem ösmer? Én vagyok az özvegy Priklerné, a kinél lakott. No ne nézzen rám olyan idegenül.

A szegény nyomorult csak nézte, nézte és a lábai megtörtek, oda kellett támaszkodnia a lámpa-oszlophoz, hogy össze ne roskadjon.

- Maga beteg Károly... Szegény jó Károly. Jöjjön velem. Istenem, istenem, hogy juthatott ennyire? Tudtam én azt, minek kötekedett maga a hatalmasokkal?

A férfi nem tudott egy árva ígét kiejteni, némán hagyta magát vezetni s egy félóra mulva már ott volt abban az egykori szobácskában, a honnan húsz év előtt pályafutását kezdé. A ragyogó fényes napok mind, mind eloszlottak, a «tegnap» és a «ma» közt nem volt semmi. Ott feküdt ma is, a hol tegnap, talán az ágy is ugyanaz volt.

A jó öregasszony ápolta, betakargatta, herbatheát főzött, de a beteg reggelre még rosszabbul lett, s harmadnapra, mikor Prikler néni reggel fölébredt, meg volt halva.

Az öreg asszony egy könnyet morzsolt szét szemeiben, aztán kivette a faládából azt az ócska strimflit, kiöntötte belőle az ezüstpénzeket és két részre osztotta.

- Elég lesz nekem 49 forintos temetés is. Ilyen asszonynak elég az is... Fáklya nem lesz, a szemfedő is olcsó lesz, de hát elég az nekem úgyis.

A másik negyvenkilencz forinttal egykori lakóját temettette el - s itt osztán egészen pontosan megláthatta, hogy akkurate milyen is lesz hát az ő temetése!

A SZARVASOK HÁREME.

- Szokott ön vadászni? szokták tőlem kérdezni a gentry ismerőseim, és mert szégyen azt felelni, hogy «nem», az ember himez-hámoz;

- Néha-néha - felelem a legtöbb izben.

- Lőtt-e már valami nagyobb állatot?

- Egyetlen egyszer.

- Mit?

- Egy veszett kutyát!

- Ej az bizony nem sok! Hanem még kevesebbet is löhetett volna; teszem azt, egy szelid kutyát.

- Nem igen van alkalmam a vadászatokhoz.

- No tudja mit, egyszer én magammal viszem, ha akarja, ha nem akarja, kóstolja meg azt a gyönyörűséget is.

Addig ígérgette, hogy egyszer csakugyan elcsalt az illető ismerősöm a falusi jószágára s ott éj idején rám erőszakolta a puskát:

- Menjünk szarvasokra vadászni!

Holdvilágtalan éjszaka volt, a mint cserkészve mentünk keresztül az erdön; nedves volt a gyepek, a harmattól egészen átáztak városias cipőim. Fáztam. Untatott a multság. Szuroksötétség volt, nem láttuk, hova lépünk, sőt még egymást se láttuk. Az égen sötét felhők usztak, hozzájárult még az ősfák sűrű lombja is.

Ünnepélyes csend honolt köröskörül, ha egy madár megmozdult fészken, az már nesznek vált be; ha csipogtak a kicsinyei, azt már negyven lépésről hallottuk. A fák levelei nem mozdultak, az erdő hallgató volt.

Vadásztársamnak élesebb látás jutott osztályrészéül, egészen jól mozgott a cserjék és bozót között, megfogta a kezemet, úgy vezetett a gazosabb helyeken.

- Itt egy kő, itt egy *feküfa*, - figyelmeztetett, folyvást előttem menve, megösmervén a tárgyakat, a miket lába érintett. - Ehol ni egy elhullatott agancs!

Lehajolt és felemelte, csakugyan fiatal szarvas agancsa volt.

- Tehát tény, hogy a szarvasok elhullatják agancsaikat?

- Épen úgy, mint a gyermekek «*ideiglenes*» fogait.

Furcsa, hogy ezt az ideiglenességet már maga a természet produkálja. Én mindig azt hittem, hogy az állam gondolta ki ezt a fogalmat, az «*ideiglenes*» hivatalnokokban.

- Érdekesekek ezek az agancsok a fejlődési korokban, mikor még puhák: fölmetélve igen pompás eledel salátának eczettel és hagymával.

- Ah, ne mondja, meg lehet enni is?

- Később azután megkeményednek e szarvak, de rútak, szőrösek maradnak, mignem a szarvas kicsiszolja szépre.

- Hogyan? Maga a szarvas?

- Nos igen, a szarvas a legghiúbb állat. Neki áll valamely fának, de tudja az isten miért, legjobban a rakottfát szereti e célra s addig dörzsöli hozzá a szarvait naponkint egy-egy félóráig, míg lehámlanak, lecsiszolódnak. Ha csendes tükrü tóhoz ér, kaczerán nézegeti benne az ágasbogas koronáját.

A mint így beszélgetve lépegetnénk, egy széles, hosszú tisztásra értünk, hol valamivel már világosabb lett.

E pillanatban nagy bömbölés hallatszott az erdő szemben levő részéből s nyomában lázas csörtetés.

- Mi az? - kérdém ijedten.

- Szarvasok jönnek - felelte társam a puskáját fölemelve - álljon ide mellém és nézze milyen érdekes.

A sűrű fák közül csakugyan előrohant egy egész falka s magasan tartott fejjel vágattak, kissé rézsut felénk.

Csak egy nagy agancsos vágta le szarvait a földbe, sajátyszerű bögést hallatva, mely messze zúgott a rengetegben.

Gyönyörű látvány volt a mintegy tiz-tizenkét szarvasból álló csapat, mely ugyszólván rendezett sorokban jött. Nyulánk testük, vékony lábuk s a közeledő agancs-erdő úgy nézett ki, mintha művésziiesen rendezett grupp volna. A nagy agancsos kivált a sorból és a nyáj jobb oldalán robogott, mellette ugyancsak a jobb oldalon egy fiatalabb szarvas nyargalt, melyet nyihogva döfött oldalba némelykor, ha ki akart csapni az irányból. Pedig ki akart a nyáj felé.

- Az öreg szarvas jön a háremével - mondá társam.

- Mivel?

- A háremével.

- Hogy érti ezt?

- A szarvasok úgy élnek, barátom, mint a törökök. Az a csapat ott csupa szarvastehén és üsző. Az öreg szarvas meg az, a melyik oldalt megy mellettök bömbölve.

- Hát az a másik szarvas, a kit megdöf, s a kit nem akar a csapathoz eresztetni?

- Ej, az ördögbe is, hát ki nem találja, hogy ez a *házibarád*.

- Bámulatos! Ezért van hát az öregnek annyi agancs a fején.

- No nem azért. Mert az öreg szarvas jobban vigyáz a teheneire mint ön képzelné.

A szarvascsorda még nem volt olyan közel, hogy löni lehetett volna rá. A tisztást egy kis ér szelte keresztül csörgő vizével, melynek alján ezer meg ezer kavics tarkállott. Az üszök és a tehének megálltak a pataknál, megbámulták magukat és ittak belőle. Elandalodtunk e poetikus képen.

Hanem a következő perczben sajátyszerű csattogás hangzott, melyet szilaj dübörgés váltott fel, mintha két verekedő óriás alatt mozogna a föld. Tompa koppanások hasították át a levegőt s éles, vad bögés némítá el a szarvasüszök szürcsölésének szelid nesztét.

- Mi lehet ez?

- Hát nem látja - kiáltá társam - hogy a himek ott oldalt párbajt vivnak egymás közt. Az ő agancsaik csattognak. Maradjon ön itt!

S ő maga lihegve rohant feléjük, hogy lőtávolba vegye őket.

A hold kibujt kissé s én láthattam a két fejedelmi állatot összeakasztott agancsaikkal irtózatossáulakodásukban. Az agancs hatalmas harci eszköz. A mint egymásnak rontottak, összeütődék a két koronás fő, megrobogtak a kiszögellő csonttörők, de nem eresztették el egymást. Sem jobbra, sem balra meg nem zökkenhetett a fej. Csak egy-egy nagy döfés után tántorodott vissza egyik-másik s a hátulsó lába megrogyott. De felugrott hirtelen s agancsait új hévvel vágta bele a másikba.

Csak kis ideig láthattam e sajátos viadalt, melyet az ér tulsó oldaláról némán nézett végig a harem. Csak néha kunkogott közbe egy-egy üsző.

Mind ennek egyszerre véget vetett a vadásztársam puskája, mely e pillanatban eldőrdült, mire az agancsos, az öreg szarvas, egy darabig keringve - véresen rogyott össze halva.

Az üszők és a tehenek fölkerelkedtek most, mint a vihar s futottak a győztes elé.

S a győztes még annál is sebesebben futott a tehenek felé.

A fele uton találkoztak.

A szarvastehenek nyihogtak, egy sűrű csoportba verődve, a him prüsszkölve nyalogatta őket.

S mindjárt elkezdte a nyársra való - a mézes heteket.

Társam rá akart löni, de aztán meggondolta magát, hogy kár volna ebben a pillanatban megháborgatni.

Leeresztette a puskáját s megfordultunk csendesen hazafelé, azon gondolkozva útközben, hogy a szarvasférjek élete keserves élet, s hogy a szarvastehenek szeretik a változatosságot.

Hogy ugyan ki vihette ezek közé a *bontont*?

-&-